

**REPUBLIKA E SHQIPËRISË
MINISTRIA E BUJQËSISË, USHQIMIT DHE
MBROJTJES SË KONSUMATORIT**

**Strategjia Sektoriale
e Bujqësisë dhe Ushqimit (SSBU)**

2007 - 2013

Tirane, 2007

Përmbajtja	i
Akronimet	iii
Lista e tabelave, grafikeve dhe kutive	iv
Grupi këshillimor dhe ai teknik për hartimin e Strategjisë	v
Lista e organizatave kontribuese kryesore	v
Lista e personave kontribues	vi
Përmbledhje ekzekutive	vii
HYRJE	vii
Kushtet aktuale	vii
Vizioni, prioritetet dhe qëllimet strategjike	xiv
Politikat	xv
Llogaridhënia, monitorimi dhe analiza vlerësuese	xx
Rrjedhajat për burimet	xx
Çështje kritike të lidhura me buxhetin e bujqësisë	xxi
KAPITULLI 5: KUSHTET AKTUALE	1
1.1 Vendi i bujqësisë në ekonominë kombëtare	5
1.2 Toka bujqësore	5
1.3 Madhësia e fermave	7
1.4 Inputet bujqësore	7
1.5 Agroindustria	8
1.6 Tregtia dhe marketingu i produkteve bujqësore	10
1.7 Ujitja dhe kullimi	11
1.8 Siguria ushqimore dhe standartet	14
1.9 Këshillimi, kërkimi, transferimi i teknologjive dhe informacioni bujqësor	18
1.10 Tipare dhe tendenca zhvillimore kryesore	19
1.11 Mbështetja financiare për bujqësinë	22
1.11.1 Shpenzimet dhe investimet buxhetore për bujqësinë dhe ushqimin.....	22
1.11.2 Investimet dhe kreditimi në bujqësi dhe agroindustri.....	23
1.11.3 Politikat kryesore për bujqësinë dhe rezultatet e tyre.....	24
1.12 Analiza e rrjetit të aktorëve të sektorit	26
1.13 Analiza SWOT e sektorit	27
KAPITULLI 2: VIZIONI, PRIORITETET DHE QËLLIMET STRATEGJIKE	30
2.1 Vizioni	30

2.2 Prioritetet strategjike.....	30
2.3 Sektorët strategjikë.....	31
2.4 Qëllimet strategjike.....	34
KAPITULLI 3: POLITIKAT	37
3.1 Koncept i përgjithshëm politik për zhvillimin e bujqësisë.....	37
3.2 Politikat e zhvillimit të bujqësisë.....	37
3.3 Përfaqset politike të zhvillimit të bujqësisë	39
3.4 Profili i politikave bujqësore.....	39
3.5 Politikat bujqësore sipas rezultateve të pritshme.....	40
3.6 Çështje “vertikale” të SSBU: zona malore.....	41
3.7 Çështje të politikave sektoriale.....	42
KAPITULLI 4: LLOGARIDHËNIA, MONITORIMI DHE ANALIZA VLERËSUESE	48
4.1 Parime të përgjithshme.....	48
4.2 Matricat e indikatorëve të monitorimit.....	48
4.3 Sinergjia midis komponentëve të zhvillimit.....	46
4.4 Raporti mes konvencionale dhe organikes.....	46
KAPITULLI 5: RRJEDHOJAT PËR BURIMET	48
5.1 Hyrje në kostimin e strategjisë.....	48
5.2 Metodatat e kostimit të strategjis.....	49
5.3 Kostimi për 4-5 % rritje vjetore.....	50
5.4 Çështje kritike të lidhura me buxhetin e bujqësisë.....	50
5.5 Kur IPA të jetë në Shqipëri.....	51
5.6 Kontributet financiare për bujqësinë: një shikim më i gjerë.....	51
5.7 Partneriteti publik-privat.....	52
<i>Referenca:</i>	57

Akronime

BE	Bashkimi European
CARDS	Community Assistance for Restructuring and Development Support
ESTAT	European Statistics
FAO	Food and Agriculture Organization
FFZM	Fondi i Financimit të Zonave Malore
GP	Grup prodhuesish
GTZ	Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit
GVL	Grup Veprimi Lokal
HACCP	Hasard Assessment and Critical Control Points
IARA	Institute of Albanian Rural Alternativës
IKZ	Instituti i Kërkimeve të Zooteknisë
IMB	Instituti i Mbrojtjes së Bimeve
IPA	Instrument for Pre-accession Assistance
IPARD	Instrument of Pre-accession Assistance for Rural Development
MBUMK	Ministria e Bujqësisë, Ushqimit dhe Mbrojtjes së Konsumatorit
MIB	Menaxhimi i Integruar i Bimëve
MIF	Menaxhimi i Integruar i Fermës
MIK	Menaxhimi i Integruar i Kafshëve
MIP	Menaxhimi i Integruar i Pesteve
MIT	Menaxhim i Integruar i Tokës
MIUB	Menaxhim i Integruar i të Ushqyerit të Bimëve
MP	Marrëveshja e Përkohshme
MSA	Marrëveshja për Stabilizim Asociim
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NMM	Normat maksimale të mbetjeve
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development
OIE	Office International des Epizooties
OP	Organizate prodhuesish
PBA	Programi Buxhetor Afatmesem
PBB	Produkti i Brëndshëm Bruto
PIP	Plani i Investimeve Publike
PIR	Platformë e Inovacionit Rural
PMB	Produkte për mbrojtjen e bimëve
PZHVM	Programi i Zhvillimit të Zonave Malore
QTTB	Qendër e Transferimit të Teknologjive Bujqësore
SASA	Sustainable Agriculture Support in Albania
SHBO	Shoqata e Bujqësisë Organike
SKZHES	Strategjia Kombëtare për Zhvillim Ekonomik e Social
SKZHI	Strategjia Kombëtare për Zhvillim dhe Integrim
SNJIF	Sistemi i Njohurive dhe informacionit Bujqësor
SPI	Sistemi i Planifikimit të Integruar
SSBU	Strategjia Sektoriale Bujqësisë dhe Ushqimit
UNDP	United Nations Development Program
USAID	United States Agency for International Development
VKM	Vendim i Këshillit të Ministrave
ZQRPP	Zyra Qendrore e Regjistrimit të Pasurive të Paluajtshme
ZVRPP	Zyrat Vendorë të Regjistrimit të Pasurive të Paluajtshme

Lista e tabelave

- Tabela 1: Bujqësia kundrejt GDP (%), faqe 1
- Tabela 2: Investimet private në agropërpunim (mln lekë), faqe 5
- Tabela 3: Trendi i eksporteve dhe importeve, në mijra leke, faqe 7
- Tabela 4: Investimet private në bujqësi me sipas burimit, faqe 19
- Tabela 5: Treguesit për objektivin 1, faqe 44
- Tabela 6: Treguesit për objektivin 2, faqe 44
- Tabela 7: Treguesit për objektivin 3, faqe 45
- Tabela 8: Treguesit për objektivin 4, faqe 45
- Tabela 9: Treguesit për objektivin 5, faqe 45
- Tabela 10: Buxheti i SSBU

Lista e grafikëve

- Grafiku 1: Dinamika dhe struktura e PPB, faqe 1
- Grafiku 2: Madhësia e fermës sipas grupeve, faqe 3
- Grafiku 3: Rritja e prodhimit bujqësor dhe agroindustrial, faqe 4
- Grafiku 4: Tendencat e rendimenteve, faqe 16
- Grafiku 5: Tendencat e sipërfaqeve të mbjella dhe rrënjëve ose numrit të kafshëve, faqe 16
- Grafiku 6: Trendi i eksporteve, faqe 17
- Grafiku 7: Dinamika e raportit import/eksport, faqe 17
- Grafiku 8: Struktura e eksporteve në 2006
- Grafiku 9: Dinamika e investimeve publike në bujqësi, faqe 18

Lista e kutive:

- Kutia 1: Tregu i tokës, faqe 2
- Kutia 2: Përdorimi i inputeve, faqe 4
- Kutia 3: Sa plotësohen nevojat e tregut me produkte vendi?, faqe 6
- Kutia 4: Bordet e kullimit, faqe 7
- Kutia 5: Një qasje e re e sigurisë ushqimore-HACCP, faqe 11
- Kutia 6: Frutikultura në fokusin e politikave, 19
- Kutia 7: Prioritetet strategjike, faqe 27
- Kutia 8: Sektorët strategjikë, faqe 27
- Kutia 9: Qëllimet strategjike, faqe 30
- Kutia 10: Politikat e cilësisë dhe konkurrueshmërisë, faqe 37
- Kutia 11: Nga plani i veprimit për bujqësinë organike, faqe 38
- Kutia 12: A do të ketë një "kiwi" shqiptar?, faqe 39
- Kutia 13: Mbështetja e bashkëveprimit midis fermerëve, faqe 40
- Kutia 14: SSBU dhe buxheti publik për bujqësinë, faqe 51

Grupi këshillimor për strategjinë e Bujqësisë dhe Ushqimit

**Agron Sula
Ahmet Osja
Altin Ylli
Artan Belegu
Dhimo Velo
Edmond Ziso
Engjell Skreli
Enver Ferizaj
Enver Isufi
Gjergj Buxhuku
Isuf Demirxhiu
Lavdosh Feruni
Merita Uruci
Stefan Pinguli**

Grupi teknik për Strategjinë e Bujqësisë dhe Ushqimit

**Ndue Preka
Adrian Doko
Agron Vata
Brunhilda Stamo
Hajdar Kuci
Irfan Tarelli
Myslym Osmani
Valbona Paluka
Elma Vathi**

Disa nga agjencitë dhe organizatat kontribuese

**ACIT
AECI
BB
BioAdria
BE
Dhoma e Tregtisë dhe Industrisë
GTZ
KASH
Konfindustria
Kooperacioni Italian
Kooperacioni Zvicëran
SNV
Universiteti Bujqësor i Tiranës
Universiteti i Korçës
USAID**

Lista e personave kontribues në hartimin e draftit

Jemin Gjana
Nue Preka
Noc Faslia
Adrian Maho
Agron Vata
Ahmet Osja
Aleksander Kolaci
Andrea Zamara
Arben Muka
Astrit Balliu
Bahri Musabelliu
Brunhilda Stamo
Dali Oreshka
Dhimiter Papamihali
Engjell Skreli
Enver Ferizaj
Enver Isufi
Esat Hasani
Etleva Husi
Fatos Cocoli
Gertrud Buchenrieder
Hamza Hyka
Ilir Rrembeci
Irfan Tarelli
Isuf Demirxhiu
Kit Nicholson
Kristaq Kume
Lavdosh Feruni
Llazar Korra
Maksim Harullaj
Merita Petushi
Merita Uruci
Minever Rusi
Mira Allmuca
Myslym Osmani
Nazif Tivari
Nikollaq Roshanji
Osman Hoxha
Roland Cela
Sabah Sena
Selim Belortaja
Skender Tola
Shkelzen Marku
Tatjana Dishnica
Valbona Paluka
Vjollca Ibro
Zyhdi Teqja

Përmbledhje ekzekutive

Hyrje

Në kuadrin e Sistemit të Planifikimit të Integruar (SPI), në Shqipëri është duke u hartuar **Strategjia Kombëtare për Zhvillim dhe Integrim (SKZHI)**. Kjo strategji do të jetë një reflektim koherent i strategjive sektoriale dhe ndërsektoriale. Një nga dokumentat më të rëndësishëm strategjikë në këtë kuadër është edhe **Strategjia Sektoriale e Bujqësisë dhe Ushqimit (SSBU)**.

Strategjia Sektoriale e Bujqësisë dhe Ushqimit është pjesë e **Planit Kombëtar për Zhvillimin Bujqësor dhe Rural**, së bashku me Strategjinë Ndërsektoriale të Zhvillimit Rural. Ajo ka për qëllim të vendosë lidhjen midis objektivave strategjikë, me një perspektivë shtatë vjeçare, si dhe programeve të shpenzimeve të hartuara në kuadrin e PBA-së.

SSBU u konceptua si një projekt profesional, si një proces demokratik, ajo u konceptua dhe u realizua si një proces transparent, u konceptua dhe u realizua si një proces ekstra-politik. SSBU ka si pronar të gjithë aktorët kryesorë të zhvillimit dhe është një produkt shqiptar. SSBU ka frymëmarrje ndërsektoriale. Ajo është e lidhur me PBE, ose Politikën e Përbashkët Europiane e cila për bujqësinë përfshihet në kuadrin e zhvillimit rural, dhe me MSA-ne. Mes SSBU dhe MSA është organike dhe reflektohet në disa aspekte:

Në vizionin e SSBU: vizioni i SSBU është konkurrueshmëria dhe integrimi i Shqipërisë në BE. Konkurrueshmëria është e lidhur ngushtë me ndërtimin e një ekonomie tregu funksionale, që të përballojë trysninë e konkurrencës, si dhe me ndërtimin dhe zbatimin e një kuadri ligjor sipas standarteve europiane.

Në qëllimin dhe objektivat e SSBU: qëllimi i SSBU është garantimi i zhvillimit të qendrueshëm në sektorin bujqësor dhe agroindustri, ndërsa objektivat kanë të bëjnë me menaxhimin e qendrueshëm të tokës bujqësore, rritjen e standartit të jetësës së fermerëve, rritjen e sigurisë ushqimore, përmirësimin e marketingut agrar, etj. Të gjitha këto janë të refleksi i tre kriterëve të MSA.

Në politikat e përcaktuara në SSBU: Ndër politikat kryesore të SSBU janë përmirësimet ligjore sipas standarteve europiane, Përmirësimi i informacionit, mbështetja e teknologjive të prodhimit, mbështetja e metodave dhe teknikave të reja të prodhimit, forcimi i institucioneve të planifikimit, analizës dhe të monitorimit të zhvillimeve në bujqësi, etj. Të gjitha këto synojnë të kontrtibuojnë në përmbushjen e tre kriterëve të vëna Shqipërisë nga ana e BE për tu antarësuar në këtë organizatë.

Kushtet aktuale

Bujqësia në ekonominë shqiptare. Bujqësia është një nga sektorët kryesorë të ekonomisë sonë, duke kontribuar me rreth 21 % të PBB-së (në vitin 2006). Familjet rurale vazhdojnë të mbizotërojnë me mbi 50% të popullsisë dhe bujqësia përbën alternativën kryesore të zënies me punë të njerëzve në zonat rurale. Rritja mesatare reale në bujqësi gjatë pesë viteve të fundit është vlerësuar të jetë me rreth 3-3.5%/vit.

Megjithatë, rritja e sektorit bujqësor është nën mesataren kombëtare dhe, njëherësh, larg potencialeve reale. Kjo vjen si rezultat i problemeve me të cilat përballlet sektori, ku mbizotërojnë ato të lidhura më eksodin rural, sipërfaqen e kufizuar të fermave dhe pronësinë mbi tokën, marketingun e produkteve, ujitjen dhe kullimin, nivelin e ulët të teknologjive të përdorura, organizimin e dobët të fermerëve, nivelin e ulët të zhvillimit të industrisë agro-ushqimore, etj. Këto kushte dhe probleme ndikojnë negativisht mbi interesin për investime serioze për prodhimin e produkteve të ndryshme me natyrë agroushqimore.

Reforma e tokës bujqësore. Sipërfaqja totale e tokës bujqësore zë rreth 24% (ose rreth 699,000 hektarë) të sipërfaqes së përgjithshme të vendit, nga e cila vetëm rreth 561 mijë hektarë janë tokë arë. Rreth 43% (ose 304 mijë hektarë) e sipërfaqes bujqësore ndodhet në zonën fushore me cilësi përgjithësisht të mira prodhuese, rreth 34% (ose 239 mijë hektarë) në

zonën fushore dhe mbetja prej rreth 23% (ose 159 mijë hektarë) është në zonën malore, e destinuar pothuajse tërësisht për kultivimin e pemëve frutore.

Ndarja e tokës ka arritur në 561 mijë hektarë, që përben 98.6% të fondit të tokës të parashikuar për ndarje prej 569 mijë hektarësh.

Procesi i dhënies së titujve të pronësisë, ose dhënia e "aktit të marrjes së tokës në pronësi", si sipërfaqe, ka arritur në 542 mijë hektarë ose 97.2% e të gjithë sipërfaqes që realisht është ndarë. Aktualisht janë rreth 15 mijë hektarë tokë bujqësore që përdoret (shfrytëzohet) nga familje bujqësore, por që nuk disponojnë tapi për shkaqe të ndryshme e të njohura. Kjo situatë ndeshet me shumë në qarqet e Shkodrës, Kukësit dhe Fierit. Pengese në dhënien e akteve të marrjes së tokës në pronësi janë edhe konfliktet me natyrë të ndryshme.

Procesi i regjistrimit fillestar të tokës bujqësore në cilësinë e saj si pasuri e paluajtshme dhe si produkt i regjistrimit përfundimtar të titujve të pronësisë në ZVRPP, ka arritur në 87.5% të të gjitha zonave kadastrale rurale të vendit.

Gjendja dhe përdorimi i tokës. Në të kaluarën, por edhe aktualisht, vërehen dëmtime të fondit të tokës bujqësore që pakësojnë kufijte fizike të saj, siç janë ndërtime të paligjshme, zgjerimi i pa argumentuar e hapësirave urbane në dëm të tokës bujqësore, dëmtimi i shtretërve të lumenjve, etj.

Bujqësia është e sunduar nga ferma me sipërfaqe të vogël (mesatarisht 1.13 hektarë) dhe të copezuara në mesatarisht 3.9 parcela për fermë, me një madhësi mesatare prej 0.25 hektarësh.

Parcelizimi i tokës bujqësore sjell një sërë vështirësish për prodhimin dhe tregtimin e produkteve bujqësore, dhe ka bërë që përdorimi në shkallë të gjerë i mekanikës bujqësore të jetë i vështirë.

Mekanizimi dhe inputet bujqësore. Fermerët ndeshen me shumë probleme në kuadrin e përdorimit të mekanizimit. Gjatë viteve të fundit janë importuar një numër i konsiderueshem traktorësh dhe pajisjesh të tjera mekanikë. Megjithatë, paisjet moderne në llojet e duhura akoma nuk janë ende sa nevojitet në dispozicion të fermerëve. Zotëruesit e makinerive bujqësore u caktojnë fermerëve çmime shumë të larta për kryerjen e proceseve të mekanizuara bujqësore si plugime, mbjellje, korrje dhe shirje, transport, etj.

Vetëm 74% e familjeve që merren me bujqësi e kryejnë punimin bazë të tokës me mjete të mekanizuara. 23% e tyre punojnë tokën me kafshë dhe 59% me krahë dhe me mekanikë. Në punimin e tokës me krahë dominojnë fermat në zonat malore (75%) dhe fermat e vogla 0-1 hektarë dhe ato të mesme me 1-2 hektarë

Në nivel vendi fermerët që përdorin plehra kimike zenë rreth 93% të totalit të fermerëve. Plehrat kimike zenë rreth 23 % të shpenzimeve totale të fermës ose pjesën më të madhe të vlerës së inputeve që blejnë fermat, (rreth 50%).

Industria ushqimore. Në vitin 2006 ishin 2053 ndërmarrje të industrisë ushqimore, 46% e të cilave në industrinë e miellit dhe bukës. Mbi 20% e tyre janë të lokalizuara në prefekturën e Tiranës. Në sektorin e industrisë ushqimore janë të punësuar 9995 persona. Vlera e prodhimit të industrisë ushqimore rezulton të jetë 18% e vlerës së prodhimit të përgjithshëm agroushqimor (sipas INSTAT).

Përsa i perket numrit të bizneseve agropërpunuese, industria e bukës dhe embëlsirave është në vendin e parë me 966 fabrika, ose 47% e totalit, e ndjekur nga industria e përpunimit të qumështit me rreth 362 fabrika e baxho ose 18% dhe nga industria e miellit me 272 sipërmarrje ose 13% e totalit. Bazuar në disa tregues, sipërmarrjet agroushqimore janë shumë të vogla dhe pjesa dërrmuese e tyre nuk i arrijnë standartet e sigurisë së BE-së, si rrjedhim ato nuk kanë mundësi për tu paraqitur në tregun huaj, veçanërisht atë të BE-së. Në mënyrë që të rritet shkalla e konkurrueshmërisë së industrisë së përpunimit të ushqimeve në Shqipëri do të nevojiten investime për të mbështetur politikatat përkatëse të zhvillimit.

Industria ushqimore, si një degë e rëndësishme e ekonomisë shqiptare ka shënuar zhvillim të dukshëm dhe të qendrueshëm gjatë viteve të fundit. Prodhimi në vlerë ka shënuar nivelin më të lartë të viteve të fundit prej rreth 48 miliardë lekë, me një rritje mesatare vjetore prej rreth 11.6%, duke filluar që nga viti 2000. Rritje më të ndjeshme vihen re në nëndegën e përpunimit të qumështit, atë të përpunimit të mishit, etj.

Niveli i investimeve është një tregues tjetër i rëndësishëm i zhvillimit të industrisë ushqimore. Investimet në përgjithësi kanë ardhur në rritje, duke shënuar një kulm në vitin 2005 me rreth

2.9 miliarde lekë. Duke analizuar këto investime janë për tu shënuar 2 fenomene: (1) nga viti në vit ka ardhur duke u rritur pjesa e investimeve që shkon për teknologji kundrejt asaj pjese që shkon për objektet ndërtimore, gjë e cila tregon se krahas përmirësimit sasior të investimeve, ka filluar edhe një përmirësim cilësor i tyre, duke rritur nivelin teknologjik të industrisë, me të gjitha rrjedhojat pozitive të këtij fenomeni. (2) gjithashtu, gjatë viteve të fundit vihet re një rritje e burimeve të financimit të siguruara nga vetë investitorët dhe nga kreditë bankare të vendit.

Investimet më të mëdha janë duke u bërë në industrinë e përpunimit të qumështit, ndërsa investimet në prodhimin e miellit dhe bukës së bashku kanë pësuar rënie.

Të ardhurat dhe shitja e produkteve bujqësore. Bujqësia, duke qënë e karakterizuar nga një përmasë shumë e vogël e fermave, mbetet akoma mjaft e orientuar drejt plotësimit të nevojave të mbijetesës së familjeve fermere. Kështu, ndonëse në treg dalin mbi 90% e fermerëve, vetëm 30-40% e prodhimeve bujqësore dhe blegtorale janë të destinuara për treg.

Të ardhurat nga shitja e produkteve bujqësore janë rreth 220 mijë lekë për fermë, nga e cila 58% nga produktet blegtorale. Rreth 43% e fermave marrin rreth 55 mijë lekë të ardhura dhe vetëm 13% e fermave marrin mesatarisht mbi 400 mijë lekë të ardhura. Dukshëm nën mesataren e vendit janë qarqet Kukës, Lezhë, Dibër dhe Korçë. Mbi mesataren janë qarqet Fier, Vlorë dhe Berat. Qarqet që ku fermerët e kanë pjesën më të madhe të të ardhurave nga bimët janë Fier, Korçë dhe Durrës, kurse nga begtoria janë Dibër, Kukës, Vlorë, Elbasan, etj.

Të ardhurat nga shitja e produkteve bimore për fermë janë rreth 92 mijë lekë në vit. 75% e fermerëve realizojnë të ardhura nën 44 mijë lekë në vit, kurse 35% realizojnë nga shitja më pak se 10 mijë lekë në vit. Nën mesataren e vendit janë fermerët e qarqeve Dibër, Kukës, Gjirokastrë dhe Lezhë, ndërsa dukshëm mbi mesataren janë qarqet Vlorë, Berat dhe Fier.

Eksporti. Aktualisht, mundësitë e eksportit në Shqipëri për produktet bujqësore janë shumë të kufizuara. Kjo është kryesisht rrjedhojë e: i) pamjaftueshmërisë dhe nivelit të ulët të prodhimit bujqësor dhe industrisë agro-përpunuese; ii) mungesës së lehtësirave të tregtimit (magazinit, përpunimit, paketimit të produkteve); iii) standarteve të ulëta lidhur me sigurinë ushqimore; iv) shkallës së ulët të konkurrueshmërisë në treg të produkteve bujqësore shqiptare për shkak të cilësisë së ulët dhe kostos relativisht të lartë të produkteve shqiptare.

Rëndësia e rritjes së eksporteve nuk shihet vetëm për të reduktuar bilancin tregtar, por edhe për të përmirësuar cilësinë e produkteve dhe rritjen e aftësive prodhuese, krijimin e vendeve të reja të punës, rritjen e mirëqenies dhe në zhvillimin e përgjithshëm ekonomik të vendit. Rritja e cilësisë së produkteve tona do të ndikojë pozitivisht në rritjen e eksporteve si dhe do të rrisë shkallën e zëvendësimit të importeve me produkte të prodhuara në vend.

Ujitja dhe kullimi i tokës. Sipërfaqja kulluese prej 200.000 hektarësh ka infrastrukturë që mund të kullohet, nga 280.000 hektarë që është aftësia kulluese e projektuar: (i) 200.000 hektarë janë rehabilituar, por që çdo tre vjet kanë nevojë për mirëmbajtje të vazhdueshme (pra, nga mungesa e deritanishmë e mirëmbajtjes, mund të themi së kjo sipërfaqe tani është rikthyer në gjendjen para rehabilitimit); 80.000 hektarë kanë nevojë për rehabilitim fillestar dhe më tej do të kene nevojë për mirëmbajtje ciklike çdo 3 deri 4 vjet.

Në mbështetje të kullimit funksionojnë 28 hidrovore me 134 elektropompa në 10 rrethe të zonës së ulët (Shkodër, Lezhë, Kurbin, Durrës, etj.), por rreth 50% e elektropompave kanë një kohë përdorimi me shumë së 20 vjet. Rrjeti i kanaleve kulluese me vepra arti përfshin një gjatësi totale rreth 15.700 km.

Sipërfaqja e tokës bujqësore e rrezikuar vazhdimisht nga përmbytja arrin 130.000 hektarë (e mbrojtur aktualisht me argjinatura, kanale ujërash të larta e me hidrovorë), ndërsa gjatësia e argjinaturës mbrojtëse nga lumenjtë dhe deti arrin në gjithsej 850 km.

Sipërfaqja e ujitëshme në nivel vendi është 188.000 hektarë (sipërfaqe që kanë infrastrukturë të rehabilituar dhe që mund të ujitet) nga 423.000 hektarë gjithsej që është aftësia ujitëse e projektuar. Nga kjo shifer: (i) nga kjo rreth 70.000 hektarë mund të perjashtohen pasi kanë humbur funksionin e tyre si tokë bujqësore (janë kthyer në zona urbane, përfshirë këtu edhe abandonimin e shumë skemave ujitëse me ngritje mekanike që rezultojnë jo efikase dhe (ii) 173.000 hektarë kanë nevojë për rehabilitim, si proces ciklik i vazhdueshëm.

Nga 639 stacione pompimi për ujitje të ndërtuar, vetëm rreth 100 janë në gjendje pune, kurse pjesa tjetër janë stacione pompimi që, për tu rivënë në punë, kanë nevojë për investime. Në disa raste të tjera ata janë dëmtuar plotësisht dhe kanë humbur funksionin si stacione pompimi në skemat ujitëse përkatëse.

Mirëmbajtja dhe menaxhimi i sistemeve të ujitjes dhe kullimit bëhet: (i) nga bordet e kullimit, gjithsejt 16 borde kullimi me financim nga buxheti i shtetit; (ii) nga Shoqatat e Përdoruesve të Ujit - rreth 530 shoqata, dhe; (iii) ose nga Federatat e Ujit - 24 federata.

Nga analiza e situatës rezulton se si pasojë e akumulimeve disa vjeçare të dherave, nga sistemi i ujitjes e kullimit, si pasojë moskryerjes së punimeve të pastrimit, për të stabilizuar funksionimin e sistemit të ujitjes, kullimit e mbrojtjes nga përmbytja nevojitet ndërhyrje urgjente dhe mbështetje financiare e konsiderueshme.

Urgjent është edhe rehabilitimi i argjinaturave të lumenjve. Rehabilitimi i argjinaturave mbrojtëse nga lumenjtë për mbrojtjen e tokës bujqësore nga gërryerjet dhe përmbytjet që llogaritet në një vlerë rreth 2500 milione lekë vetëm për ndërhyrjet emergjente.

Ka nevojë të dukshme për vazhdimin intensiv të procesit të rehabilitimit të sistemeve të ujitjes, kullimit e mbrojtjes nga përmbytja deri në arritjen e konsolidimit të menaxhimit të ujitjes nga shpu-të dhe deri sa menaxhimi i sistemeve të kullimit e mbrojtjes nga përmbytja të kryhet nga bordet e kullimit me vetëfinancim. Për këtë duhen bërë edhe ndryshimet përkatëse të ligjit nr. 8518, datë 30.7.1999 "Për ujitjen e kullimit". Kjo e fundit do të rritë përgjegjësinë e përfutuesve dhe do të zbutë ndërhyrjen e shtetit me buxhetin e tij në këtë infrastrukturë.

Siguria ushqimore. Ky kontroll ka për detyrë ruajtjen e territorit të vendit nga hyrja e infeksioneve në kafshë dhe e shëndetit të njerëzve nga sëmundje që rrjedhin nga produkte me origjinë shtazore, kjo nëpërmjet persosjes së procedurave të kontrollit në pikat kufitare të kontrollit veterinar. Shqipëria ka 14 pika të inspektimit veterinar kufitar të produkteve me origjinë shtazore. Në këto pika kufitare kontrollohen të gjitha ngarkesat me produkte shtazore të importuara. Vetëm pas këtij kontrolli në këto pika, të cilat janë barriera e parë e kontrollit veterinar të produkteve me origjinë shtazore, dhe pas kontrollit në doganat e brëndëshme këto produkte qarkullojnë lirshëm në tregun e brëndshëm. Infrastruktura e këtyre pikave të inspektimit le për të dëshiruar. Me përfundimin e projektit CARDS do të përmirësohet infrastruktura e 7 pikave të inspektimit veterinar kufitar. Përmirësimi i infrastrukturës të të gjitha pikave do të forcojë kontrollin veterinar në to.

Inspektoriati veterinar i bashkisë ka brenda juridiksionit të tij kontrollin e tregjeve për kushtet sanitare - veterinare të tregtimit të produkteve me origjinë shtazore. Në dyqane ka një përmirësim të dukshëm të plotësimin të kushteve sanitaro veterinare të tregtimit. Në tregjet masive, megjithëse bashkia ka inspektoriat veterinar Përmanënt, vihet re një nivel jo i kënqshëm i plotësimin të kushteve sanitaro-veterinare. Me forcimin dhe organizimin e kontrolleve të përbashkëta ka përpjekje për plotësimin e këtyre kushteve.

Megjithatë, kontrolli i produkteve agroushqimore vazhdon të përballet me një sërë problemesh dhe nuk është akoma në efikasitet të plotë. Në inspektoriatet e sigurisë ushqimore në qarqe mungojnë databazat për evidentimin, kontrollin dhe ndjekjen e problemeve të ndryshme, si fallsifikimi, ambalazhimi, tregtimi dhe importimi i produkteve ushqimore si dhe shkëmbimi i informacionit ndërrajonal. Standardet kombëtare të cilësisë dhe sigurisë të produkteve ushqimore nuk janë të harmonizuara me ato të BE-së. Shkalla e implementimit të sistemeve ndërkombëtare të sigurisë dhe cilësisë, si HACCP dhe ISO etj., është e pakët.

Shëndeti i kafshëve. Për momentin Shqipëria është e lirë nga infeksioni i aftës epizootike, lija e dhenve, pluropneumoonia kontagjioze e gjedhit, pesta e ruminanteve të vegjel, sëmundja vezikulare e derrave, si dhe ethet afrikane të derrave.

Disa sëmundje të listës së OIE janë prezente dhe shkaktojnë dëme ekonomike të konsiderueshme për blegtorinë e vendit si: Pseudopesti i shpendëve, Murtaja Klasike e Derrave., Anaplazmoza e gjedhit, Babezioza e gjedhit, Plasja, Tuberkulozi i gjedhit, Bruceloza e gjedhit, Bruceloza melitensis, Agalaksia kontagjioze, Varoatoza, etj. Po ashtu, prekmëria e njerëzve nga sëmundje zoonotike ka aritur: salmonelozë afro 400 raste, brucelozë deri 700 raste, leishmanozë afro 100 raste, antraks 60 raste.

Nga rezultatet e gjurmimeve në lidhje më infeksionet e mesipërme të kryera në më shumë se 1/3 e popullacionit të kafshëve (të imta për brucelozë, gjedhë për tbc) rezultojnë një përhapje nga 0,64 %-5% për melitensin, dhe 0,19% për sëmundjen e tuberkulozit.

Mbrojtja e bimëve. Aktualisht kontrolli i prodhimeve të fermerëve për eksport mbështetet kryesisht në kontrollin vizual të tyre për të përcaktuar pastërtinë e tyre fitosanitare. Dergesa e tyre për në vendet e tjera, shoqërohet me çertifikate fitosanitare standarte, e njëjtë me atë të BE-së. Aktualisht lidhur me mbrojtjen e bimëve mund të nënvizohen këto çështje ose probleme:

Është vetëm në fillimet e saj puna për krijimin e zonave të mbrojtura si një kërkesë kryesore për sigurimin e një prodhimi brenda standarteve dhe kërkesave të BE-së për eksportin e mundshëm të prodhimeve bujqësore. Kjo ka filluar në zonën e Divjakës për kulturën e patates. Prej vitesh monitorohet situata fitosanitare në kulturat bujqësore dhe për luftimin e parazitëve të veçante (lista e të cilëve miratohet nga ministri) dhe fondi jepet nga buxheti i MBUMK. Përmendim luftimin e karkalecave, të minjve të arave, që kanë qenë dëmtues të rrezikshëm për kulturat bujqësore, si dhe të mizës ullirit, etj. Por, copezimi i sipërfaqes së mbjelljes të kulturave bujqësore shton së tepërmi edhe problematikën e situatës fitosanitare.

Në vendin tonë ekziston një rrjet i gjerë i subjekteve importuese dhe tregtuese të produkteve për mbrojtjen e bimëve (PMB). Po kështu, dhe struktura e PMB-ve që janë të miratuara për t'u përdorur, mbulon gjithë aspektet e mbrojtjes së kulturave nga parazitët. Aktualisht, në treg nuk gjenden PMB të skaduara, pasi të gjitha PMB-të gjendje janë asgjësuar që para 6 vjetësh me fondet e dhëna nga BE (Programi PHARE). Problemet të kësaj natyre nuk ka patur gjatë kësaj periudhë pasi subjektet tregtuese, sidomos ata importues janë treguar të kujdesshëm në futjen në treg të PMB-ve.

Aktualisht nuk kryhen analizat cilësore të PMB-ve, për përcaktimin e lëndës vepruese dhe të përmbajtjes së saj në produkt, si dhe të mbetjeve të PMB-ve në bimë, produkte bimore për arsye të mungesës së infrastrukturës laboratorike.

Shërbimi këshillimor. Sistemi i shërbimi këshillimor aktualisht përbëhet nga një mori ofruesish shërbimesh publike dhe private. Shërbimi publik është forma më e organizuar dhe dominuese e shtrire në të gjithë vendin. Ai është pjesë e strukturave të MBUMK-së në nivel qendror dhe rajonal, i mbështetur edhe nga një rrjet qendrash informacioni. Në shkallë vendi, në këtë shërbim janë të punësuar rreth 245 specialistë bujqësie. Ky shërbim jep asistencë teknike, njohuri dhe informacion për të gjithë fermerët dhe operatorë të tjerë të interesuar në fushën e bujqësisë.

Ndër problemet më të rëndësishme më të cilat përballet shërbimi këshillimor mund të përmendim: (i) numri i kufizuar i ekstensionistëve (mesatarisht një ekstensionist për 2000 fermerë) dhe angazhimi i tyre me detyra të shumta jashtë fushës së tyre; (ii) sigurimi i mbështetjes financiare të nevojshme në formën e investimeve për qendrat e informacionit bujqësor dhe shpenzimeve operative për realizimin e aktiviteteve këshillimore; (iii) mosha mesatare e lartë e ekstensionistëve dhe aftësitë e pakta të tyre në përdorimin e mjeteve kompjuterike dhe teknologjive të informacionit.

Tendenca. Prodhimi bujqësor dhe të ardhurat e fermës kanë pasur prirje të dukshme në rritje. Prodhimi blegtoral zë rreth 46% të prodhimit të përgjithshëm të sektorit, i ndjekur nga bimët e arave me rreth 44% dhe pentaria me rreth 11%. Ritmet më të larta të rritjes së prodhimit vërehen në pentari.

Gjatë viteve të tranzicionit mund të identifikohen prirje të rëndësishme zhvillimore. Po t'i referohemi vitit 1992 si vit bazë, bazuar në të dhënat dhe studimet e kryera, si dhe në grafikët vijues, disa prej këtyre prirjeve janë:

Rënie e dukshme dhe e vazhdueshme, por graduale, e sipërfaqes së mbjellë me bimë arash, në veçanti me grurë dhe duhan. Kjo për shkak të leverdisë së ulët ekonomike të grurit dhe konkurrencës së jashtme, ndërsa për duhanin edhe për shkak të mungesës së kapaciteteve përpunuese në vend.

Rritje e vazhdueshme, e dukshme dhe graduale e sipërfaqes së mbjellë me foragjere dhe me patate, rritje dhe pastaj një farë stabilizimi në sipërfaqen e mbjellë me perime. Kjo rritje i

përgjigjet emergjencës dhe pastaj rritjes së kërkesave për produkte blegtorale dhe për perime të freskëta.

Rritje të ndjeshme të sipërfaqeve të serrave për prodhim perimesh, në përgjigje të leverdisë së prodhimit të tyre dhe të deficitit të ndjeshëm të ofertës lokale së perimeve.

Rritje të ndjeshme të rendimenteve në foragjere, patate, qumësht lope e dhie, vezë dhe përgjithësisht në pemëtari dhe vreshta.

Rritje të shpejtë të numrit të drufrutoreve dhe sipërfaqes së mbjellë me vreshta (kjo e fundit sidomos pas vitit 1996). Për nga shpejtësia ky sektor ka realizuar rritjen më të madhe.

Vitet e fundit vihen re prirje të rritjes së numrit të fermave blegtorale të specializuara. Vihet re, gjithashtu, rritje e fermave me viça për majmëri me numër krerësh 5-10, por edhe lopë me 11-50 krerë, të fermave me dhi me numër nga 11-50 dhe dele mbi 500 krerë, çka flet për lindjen dhe përforcimin e prirjeve të specializimit bujqësor. Fermat blegtorale me mbi 5 krerë viça u rriten me gati 50% në vitin 2006 në krahasim me vitin 2004. Gjatë po kësaj periudhë pularitë me gjela deti u rritën me 10%, fermat me mbi 10 zgjoj bletë u rriten me 38%, fermat me mbi 6 krerë lopë u rritën me 22%, fermat me mbi 6 dosa u rritën me 4%, numri i pularive pe mish me mbi 5000 pula u rrit me 18%, ndërsa është pakesuar numri i fermave me gica për majmëri me mbi 50 krerë për gati 60% si dhe është rritur numri i pularive të mëdha me mbi 50 mijë krerë me 50%.

Vihet re kristalizimi i disa poleve të zhvillimit bujqësor, siç janë qarku i Korçës, Beratit dhe Dibrës për pemëtarinë, ai i Fierit për mbarështimin e lopës, Elbasani, Shkodra, Dibra dhe Vlora për të imtat, Shkodra dhe Lezha për derrat, Fieri Tirana dhe Durrësi për perimet, Fieri, Berati, dhe Vlora për rrushin, etj., të cilat flasin për hapa të rëndësishëm në specializimin rajonal në prodhimin e produkteve të ndryshme bujqësore.

Vihet re një tendencë e qartë e rritjes së eksporteve, por ato dominohen nga produktet e Përpunuara. Eksportet nga bujqësia kanë një prirje të lehtë rritjeje, që dominohet nga perimet, megjithatë bëhet fjalë për vëllime të kufizuara eksportesh. Produktet me origjinë nga blegtoria janë më pak të eksportuarat, bile ka një tendencë të paqartë që me shumë anon nga rënia e eksporteve me origjinë këtë degë të bujqësisë.

Produktet organike. Kohët e fundit vihet re një forcim i dukshëm i praktikave të bujqësisë organike. Sot janë 93 ferma organike, ndërsa sipërfaqja e çertifikuar për produkte organike është 1074 ha¹. Pjesa më e madhe e fermave dhe e sipërfaqes është e çertifikuar nga SHBO, ALBINSPEKT, ose trupa të huaja. Produktet kryesore organike janë bimët mjekësore, vaji i ullirit, frutat dhe rrushi, perimet dhe qumështi, disa prej të cilëve janë eksportuar edhe në vende të tjera si Zvicër, Hollandë, etj. Gjithashtu prodhohen sasi më të vogla vezësh, djathi, vere dhe mishi.

Financimet për bujqësinë. Pas një trendi pozitiv deri në vitin 2004, fondet për bujqësinë kanë ardhur në ulje, me uljen më të madhe të regjistruar në vitin 2005.

Ulja e investimeve, megjithë rritjen e lehtë të shpenzimeve, është një paralajmerim serioz për të ardhmen e mbështetjes financiare të bujqësisë. Këmbanat po bien fort dhe është mirë të merren masa sa më parë.

Në vazhdimësi, kontributi shtetëror për bujqësinë ka qenë mjaft i kufizuar, ai është sjellur në rreth 1-1.5% të buxhetit, dhe akoma më pak në raport me PBB. Përgjithësisht, investimet në bujqësi janë mbështetur me hua dhe grante të huaja. Siç e tregon edhe tabela e mëposhtme, komponenti i investimeve të brendshme nuk ka një prirje të qartë në rritje, ato paraqiten në nivele disi të stabilizuara, kurse investimet e huaja janë ato që paraqesin një dinamikë të paqartë dhe të pasigurtë, për të ardhur në një rënie të ndjeshme, gati përgjysmim, në vitin 2005.

Nëse do të bënim një analizë më të hollesishme, mund të identifikohet lehtë se investimet më të mëdha kanë shkuar dhe shkojnë në rehabilitimin ujitjes dhe të kullimit, pasuar nga investimet për tokën dhe shërbimet bujqësore.

Investimet private. Bujqësia dhe agro-industria, edhe pse degë të rëndësishme dhe me potencial të madh, sipas vlerësimeve më të fundit, duket se ende nuk janë në gjendje të bëjnë

¹ Po te përfshijme këtu edhe masivet me geshtenja, sipërfaqet me bime mjekësore dhe me kerpudha, atehere sipërfaqja totale arrin pothuaj ne 3000 ha.

investime private në shkallë të madhe. Ashtu si dhe në vitet e mëparshme, investimet në të gjitha format private, publike dhe ato nëpërmjet kredive bankare duket se nuk arrijnë të kalojnë kufirin 0.3 për qind ndaj PBB-së

Pas një rritjeje të dukshme në raport me vitin 2000, niveli i investimeve në industrinë agropërpunuese është në nivele pak a shumë të stabilizuara.

Financat rurale. Krahas këtyre, mbështetje financiare për fermerët dhe bujqësinë ofrojnë edhe një numër agjencish dhe institucionesh të finances rurale. Financat rurale në Shqipëri, veçanërisht ato në mbështetje të fermerëve, aktualisht dhe në një të shkuar jo shumë të largët, mund të shihen përmes kontributeve të disa aktorëve, projekteve ose agjencive: Fondi i Financimit të Zonave Malore, Programi i Zhvillimit të Zonave Malore, projekti 2KR, Projekti i Shërbimeve Bujqësore, projekti Mbështetje për Prodhimin Bujqësor (FAO), projekti SBCA (USAID, mbyllur), Unioni i Shoqërive të Kursim Kreditit (USHKK), një numër projektesh ta pavarura të shoqatave të ndryshme ndërkombëtare, sistemit bankar dhe vetë fermerët. Mbështetja kumulative e tyre ka qënë e konsiderueshme, por gjithësesi e pamjaftueshme. Ata kanë mbështetur fermerë individuale, shoqata fermerësh, agrobiznese të ndryshme, me grante, hua dhe kredi për teknologji, farëra dhe fidana, raca, marketing, njohuri dhe asistencë teknike. Aktualisht janë me aktive Fondi i Financimit të Zonave Malore, Programi i Zhvillimit të Zonave Malore dhe USHKK. Nuk ka të dhëna të sakta se sa mund të jetë numri i përfituesve, por ata janë disa mijra.

Në të ardhmen pritet të injektohen me shumë financa në sektorin e bujqësisë dhe ushqimit. Përveç dy projekteve në vazhdim, forcimi dhe shtrirja më e gjerë rajonale e USHKK mbetet si alternativë kryesore. Krahas kësaj sistemi bankar do të duhet të luajë me shumë rol, por për këtë duhet të nxitet tregu i tokës dhe kooperimi midis fermerëve, mbasi rreziku për moskthimin e kredive nga fermerët është i lartë dhe kostoja e transaksioneve të kredive për shkak të numrit të madh të fermerëve do të ishte e madhe dhe frenuese.

Eksperiencat e huaja (Gramen Bank-Bangladesh, Rumania, etj.) mund të jenë të vlefshme edhe për forcimin e sistemit të financave rurale të Shqipërisë.

Politikat për bujqësinë. Gjatë periudhës së kaluar e deri më sot, politika për bujqësinë mund të cilësohet si një mbështetje kryesisht indirekte dhe është fokusuar në këto aspekte kryesore: **rehabilitimi i infrastrukturave, krijimi i një mjedisi pro-biznes, mbështetja e shërbimeve ndaj fermerëve dhe forcimi institucional.**

Anë pozitive dhe negative, mundësi dhe rreziqe për bujqësinë shqiptare. Koha ka dëshmuar dhe studimet tashmë kanë evidentuar se sektori bujqësor dhe agropërpunës aktualisht karakterizohet nga disa tipare mjaft pozitive, që përbëjnë njëkohësisht anet e forta të tij. Këto anë janë themelore për tu marre parasysh në aktivitetet programuese zhvilluese, por edhe për të justifikuar atë optimizëm dinamik që mbështet progresin e sigurtë të bujqësisë shqiptare. Më kryesoret e këtyre anëve janë:

Bujqësia dhe agropërpunimi janë thajse një *sektor tërësisht privat*; Shqipëria ka kushte klimatike, mikroklimatike dhe tokësore të përshtatshme, resurse biologjike të pasura dhe të larmishme; vendi ynë ka një *traditë bujqësore të vjetër dhe me vlerë*; vendi ynë ka një *popullsi bujqësore të edukuar relativisht mirë*, gjë që premtion për efektivitet dhe produktivitet të kënaqshëm në bujqësi, bujqësia jonë ka pasur një *mbështetje të konsiderueshme teknike dhe financiare* përgjatë tranzicionit të saj të vështirë, e cila jo vetëm ka zgjidhur probleme dhe situata të vështira, por ka krijuar edhe premisa të reja për zhvillime më efektive dhe më të qendrueshme.

Disa dobësi të sektorit janë: *ferma e vogël dhe e fragmentizuar, një numër shumë i madh fermash dhe një popullsi e madhe bujqësore, brez i ri jo sa duhet i apasionuar pas bujqësisë*, mund të krijojë probleme të trashëgimisë së traditës, *diversifikimi i lartë i prodhimit në fermë, mungesa e ndjeshme e mbështetjes financiare shtetërore të drejtpërdrejtë.*

Sektori ka mundësi të përfitojë nga programi i qeverisë për rruget rurale, me efekte të ndjeshme në marketingun e produkteve, nga investimet mëdha rehabilituese të ujitjes dhe kullimit, nga potenciali i pashfrytëzuar i agropërpunimit (veçanërisht në zonat rurale), nga mbështetja për nxitjen e bashkëveprimit reciprok të fermerëve, nga investimet e kryera dhe ato

të programuara për tregjet me shumice dhe tregjet rurale, nga asistenca shtetërore këshilluese dhe orientuese dhe nga aktivitetet kontrolluese dhe çertifikuese të shtetit.

Në mënyrë të veçantë, sektori i bujqësisë ka mundësi të mëdha të përfitojë një mbështetje të madhe zhvilluese nga procesi i integritit evropian, kryesisht programi IPA.

Njëkohësisht, ka një sërë rreziqesh kërcënojnë që zhvillimet në sektorin bujqësor dhe atë agropërpunues të jenë më të ngadalta ose më të pasigurta: zvarritja e konflikteve pronësore dhe e kompensimit të ish-pronarëve, shterrja e projekteve dhe programeve të huaja për bujqësinë dhe ushqimin, mos kryerja në kohë e përputhjes së legjislacionit shqiptar me *acquis communautaire*, mos stafimi dhe rekrutimi i nënpunësve të rinj në moshë, të shkolluar së fundmi, sipas procedurave dhe rregullave plotësisht korrekte, si dhe mostrajtimi i bujqësisë si sektor prioritar. Kjo do të bënte që mbështetja shtetërore financiare për bujqësinë të ishte nën nivelin e kërkuar.

Vizioni, prioritetet dhe qëllimet strategjike

Vizioni. Sektori bujqësor dhe ai i agropërpunimit duhet të arrijnë një nivel më të lartë prodhueshmërie dhe konkurrueshmërie, si në tregun vendas edhe në atë ndërkombëtar, mbi bazën e përmirësimit të kushteve për veprimin e iniciativës private por edhe të një mbështetjeje zhvilluese më të plotë, në një mënyrë të qëndrueshme, që të garantohet nga institucione efçente.

Vizioni strategjik i SSBU e sheh zhvillimin bujqësor dhe agroindustrial nën prizmin e integritit evropian.

Prioritetet strategjike. SSBU ka këto prioritete:

- i. Të rritet mbështetja financiare për fermat, bizneset bujqësore dhe ato agropërpunuese
- ii. Të përmirësohet menaxhimi, ujitja dhe kullimi i tokës bujqësore
- iii. Të përmirësohet marketingu i produkteve bujqësore dhe atyre të përpunuara
- iv. Të rritet niveli dhe cilësia e teknologjive, informacionit dhe njohurive të fermerëve dhe agropërpunuesve
- v. Të rritet cilësia dhe siguria ushqimore e produkteve bujqësore dhe atyre të përpunuara

Sektorët strategjikë. SSBU ka këto sektorë prioritarë:

1. Prodhimi i pemëve frutore, ullirit dhe rrushit
2. Prodhimi perimeve
3. Prodhimi i produktet blegtorale
4. Përpunimi industrial i frutave dhe perimeve
5. Përpunimi industrial i rrushit
6. Përpunimi industrial i qumështit dhe mishit

Qëllimi kryesor i SSBU është: Të mbështesë zhvillimin e qëndrueshëm të sektorit bujqësor dhe agropërpunimit.

Zhvillimi i qëndrueshëm garanton përmbushjen e kërkesave ushqimore të brezit aktual pa rrezikuar brezat që do të vijnë, punësim të qëndrueshëm, të ardhura të mjaftueshme, jetesë të denje dhe kushte të përshtatshme punë për fermerët. Ai garanton ruajtjen dhe përmirësimin e kapaciteteve prodhuese të burimeve natyrore, pa prishur ciklet ekologjike dhe ekuilibrat natyrorë, pa prishur zakonet social-kulturore të bashkësive rurale dhe pa ndotur mjedisin, si dhe redukton prekshmërinë e sektorit bujqësor nga faktorët natyrorë dhe social ekonomikë.

Zhvillimi i qëndrueshëm siguron harmoni midis tre aspekte themelore: aspektit ekonomik të zhvillimit, aspektit social dhe atij mjedisor.

Qëllimet strategjike të SSBU janë:

1. Menaxhimi i qendrueshëm i tokës, si komponenti bazë i zhvillimit të qendrueshëm bujqësor, dhe në harmoni të plotë me të
2. Rritja e punëzënies, të ardhurave dhe nivelit të jetesës së fermerëve dhe familjeve të tyre
3. Rritja e efikasitetit ekonomik të sektorit bujqësor dhe atij agropërpunues, e cila shprehet përmes rritjes së prodhueshmërisë dhe cilësisë së produkteve të tyre
4. Garantimi i një standarti të sigurisë ushqimore (food safety) më të lartë për të gjithë popullsinë
5. Përmirësimi i marketingut agrar

SSBU është në koherencë të plotë me **Objektivat e Zhvillimit të Mijëvjeçarit (OZHM)**. Lidhja midis SSBU dhe OZHM-ve realizohet veçanërisht përmes dy prej OZHM-ve, objektivit 1 dhe objektivit 7, si dhe politikave përkatëse.

Politikat

Koncepti ynë politik. Strategjia dhe zhvillimi i bujqësisë ka nevojë për një bazë të qartë konceptuale politike. Ndonëse në planet strategjike (shumëvjeçare) dhe ato korrente (njëvjeçare) është përvijuar mjaft mirë mënyra, prioritetet dhe fushat e ndërhyrjes përmes politikave të ndryshme, publike ose private, në bujqësi është i nevojshëm një riformulim më i qartë dhe më i sistemuar konceptit mbi politikën bujqësore që duhet të zbatohet në Shqipëri.

Koncepti i ri mbi politikën bujqësore do të konsistojë në këto parime të rëndësishme:

- Rritjen e karakterit pjesëmarrës ose gjithëpërfshirës të procesit politik në tërë gjatësinë e ciklit të politikave: identifikim, hartim, miratim, zbatim, monitorim dhe vlerësim.
- Sigurimin e vazhdimësisë së ciklit të politikave, duke evituar pauzat dhe frakturat, për të siguruar vazhdimësi të mbështetjes së bujqësisë.
- Fokus më i madh në mbështetjen direkte, për të bërë të mundur „goditjen“ në pikat me kritike, në faktorët e drejtpërdrejtë, si për shëmbull teknologjia, të rritjes së prodhimit bujqësor dhe të cilësisë së tij.
- Kalimi në fazën e monitorimit dhe vlerësimit të detyruar dhe të standartizuar të efekteve të politikave dhe programeve, si kusht jo vetëm për të rritur angazhimin menaxherial, por edhe për të siguruar efektivitet të qendrueshëm të masave zhvilluese.
- Arritjet ose efektet e politikave të zhvillimit duhet të maten kundrejt indikatorëve të formuluar në mënyrë SMART.
- Fokusim më i plotë i vemendjes në politikat *për nga kërkesa*, ose politikat tregtare bujqësore. Në të ardhmen politikat që synojnë të menaxhojnë kërkesën konsumatorë do të duhet të zenë një vend të veçantë, nisur nga efektiviteti që kanë treguar ato në vende të tjera, por edhe tek ne.
- Integrimi i **Objektivave të Zhvillimit të Mijëvjeçarit (OZHM)**, për të cilat është dakortësuar zyrtarisht edhe Shqipëria, në mënyrë të veçante objektivi për reduktimin e varfërisë. Ky objektivi megjithëse nuk del në mënyrë eksplicite, reflektohet në mënyrë implicite në parimet e mesipërme të politikës së re bujqësore dhe synohet të arrihet përmes rritjes së prodhimit dhe punëzënies në zonat rurale.

Ky riformulim, i bërë dhe pranuar kështu në mënyrë eksplicite, do të ishte kusht me rëndësi që strategjia e bujqësisë të ishte koherente, objektive dhe të kishte efekte të prekshme mbi rezultatet e zhvillimit të bujqësisë dhe ushqimit.

Në fund të fundit dhe në mënyrë të përmbledhur, objektivat qendrorë të SSBU do të ishin **rritja e prodhimit bujqësor dhe agrorshqimor dhe përmirësimi i standarteve të sigurisë ushqimore**.

Nga pritet të vijë rritja e prodhimit. Rritja e prodhimit bujqësor do të vijë nga shtimi i sipërfaqes së tokës nën kulturë, duke mbjellë tokat e lëna djerrë, dhe nga rritja e produktivitetit të bimëve dhe kafshëve. Produktiviteti do të rritet nga përmirësimi i ujitjes së tokës, i teknologjive bujqësore (përfshirë inputet), dhe njohurive e aftësive bujqësore. Përmirësimi i ujitjes dhe teknologjive kërkon investime shtesë, por edhe rregulla të përmirësuar

dhe kapacitete për t'i bërë dhe zbatuar ato, ndërsa përmirësimi i njohurive dhe aftësive bujqësore kërkon edhe shpenzime shtesë, kapacitete dhe politika adekuate.

Kështu, jo vetëm investimet por edhe asistenca teknike dhe këshillimi do të jenë dy nga shtyllat më të rëndësishme për të zhvilluar bujqësinë. Në funksion të implementimit të politikave të mësipërme për arritjen e objektivave strategjike, do të jetë e nevojshme të tentohen ose të përdoren një numër i madh edhe i larmishëm instrumentash politikë. Ndarja e tyre konkrete, në formë të grupuar sipas këtyre dy akseve, do të jenë :

Politika që lidhen kryesisht me investime në bujqësi ose agropërpunim :

- Pagesa direkte ose skemat e kredive për investime në teknologji prodhuese
- Pagesa direkte ose skemat e granteve për inpute ose agropërpunim
- Subvencioni i normës së interesit (ose garantimi) të kredive bankare private
- Pagesa direkte për nxitjen dhe mbështetja e iniciativave lokale

Politika që lidhen kryesisht me këshillimin dhe asistencën teknike ndaj fermerëve:

- Hartimi i platformave për inovacionin rural në shkallë zonale
- Partnershipet paralele (shoqatat apo grupet e prodhuesve ose të marketingut të fermerëve, grupet e veprimt lokal)
- Krijimi i partnershipeve vertikale (fermerë dhe tregtarë, ose agropërpunues, që kooperojnë në skema të përbashkëta të shitblerjes së inputeve, prodhimit dhe shitjes së produkteve)
- Vendosja e rregullave dhe forcimi i monitorimit për eliminimin e sindromave monopoliste potenciale në tregun e inputeve
- Lehtësimi i licencimit dhe barrës tatimore të tregtareve të produkteve për të shtuar konkurrencën në treg
- Ngritja e shkollave fushore të fermerëve
- Përmirësimi i teknikave dhe aftësive bujqësore
- Forcimi i kapaciteteve të monitorimit të cilësisë së farërave dhe fidanave
- Shkëmbimi i përvojave lokale në teknologjite e prodhimit, tregtim dhe në organizimin e shoqatave
- Përmirësimi i sistemit NJIF² në zona të ndryshme në shkallë vendi
- Nxitja e lobingjeve të fermerëve në shkallë zonash e në shkallë vendi
- Diskutime në grup për identifikimin e rrugëve për nxitjen e agroturizmit dhe produkteve organike
- Futja e praktikave të mira bujqësore
- Studime tregu për identifikimin e tregjeve *niche*
- Asistencë teknike dhe/ose financiare për aktivitetet e shtimit të vlerës së produkteve të fermerit
- Fushata sensibilizuese
- Vendosja e standarteve për produktet bujqësore
- Përmirësimet e aktiviteteve të mbledhjes, shpërndarjes, përdorimit dhe publikimit të informacionit statistikor
- Përmirësimet e procedurave të planifikimit, monitorimit, vlerësimit dhe publikimit të rezultateve të tyre
- Përmirësimet ligjore dhe përputhja e legjislacionit shqiptar me atë të BE
- Përmirësimi i i sistemit të informacionit të tregut

Përmirësimi i standarteve të sigurisë ushqimore do të varet nga shkalla e përmirësimit të nivelit të teknologjive të prodhimit dhe marketingut, përmirësimet e legjislacionit të sigurisë dhe shkalla e zbatimit të tij, qasjet e garantimit të sigurisë ushqimore dhe efienca e kapaciteteve të monitorimit.

² Njohuri dhe informacion bujqësor

Për të realizuar standarte të përmirësuara të sigurisë ushqimore përgjithësisht do të duhet:

- Efektivitet në përjasjen e legjislacionit shqiptar me atë të BE, duke përfshirë edhe sistemet e garantimit të sigurisë.
- Përmirësim të burimeve njerëzore që menaxhojnë problemet e sigurisë
- Përmirësim të laboratorëve dhe të bazës laboratorike të sigurisë ushqimore

Përjasjet politike që do të implementohen në funksion të realizimit të objektivave të SSBU do të jenë:

- Mbështetja financiare publike direkte dhe indirekte
- Nxitja e burimeve të brendshme
- Të mësuarit dhe rrjetëzimi (angl.: learning and linking)
- Pjesëmarrja dhe dialogu i përfituesve dhe aktorëve
- Fuqizim i përfituesve nga programet
- Krijimi i një mjedisi konkurrues
- Nxitja e kooperimit

Produktet e pritshme dhe politikat sipas objektivave. Rezultatet ose produktet e pritshme për arritjen e çdo qëllimi, si dhe politikat përkatëse janë si më poshtë. Në përputhje me qëllimet e strategjisë dhe rezultatet e pritshme nga zbatimi i saj, politikat kryesore që do të siguronin arritjen e këtyre rezultateve dhe të vetë qëllimeve do të ishin:

Objektivi 1-Menaxhimi i qendrueshëm i tokës, si komponenti bazë i zhvillimit të qendrueshëm bujqësor, dhe në harmoni të plotë me të.

Rezultatet e pritshme për këtë objektiv janë:

1. Kompletohet reforma e tokës
2. Ndalet dëmtimi dhe kufizohet tjetërsimi fizik i tokës
3. Përmirësohet menaxhimi i tokës
4. Përmirësohet vaditja, kullimi dhe mbrojtja e tokës nga përmytja

Politikat

Afatshkurtër (2008) e në vazhdimësi

- Përmirësime ligjore në drejtim të përdorimit dhe transferimit të tokës, duke përfshirë edhe politika fiskale adekuate
- Trainime për forcimin organizativ dhe institucional të shoqatave të ujitjes
- Forcimi institucional për menaxhimin e tokës (Inspektoriati i tokës, etj.)
- Ekstension për të përmirësuar menaxhimin e integruar të tokës
- Rehabilitim i ujitjes dhe kullimit, me fonde publike ose duke nxitur sektorin privat

Afatmesme (2009-2010) e në vazhdimësi

- Mobilizimi dhe ndërgjegjesimi i aktorëve të zhvillimit bujqësor për përmirësimin e menaxhimit të tokës bujqësore
- Sistem informimi për përdorimin e tokës
- Ekstension për të përmirësuar menaxhimin e integruar të tokës
- Rehabilitim i ujitjes dhe kullimit, me fonde publike ose duke nxitur sektorin privat
- Trainime për forcimin organizativ dhe institucional të shoqatave të ujitjes

Afatgjatë: (2011-2013)

- Rehabilitim i ujitjes dhe kullimit, me fonde publike ose duke nxitur sektorin privat
- Forcimi i rolit të pushtetit vendor në drejtim të ujitjes dhe kullimit
- Ekstension për të përmirësuar menaxhimin e integruar të tokës

- Trainime për forcimin organizativ dhe institucional të shoqatave të ujitjes

Objektivi 2-Rritja e punëzënies, të ardhurave dhe nivelit të jetesës së fermerëve dhe familjeve të tyre

Rezultatet e pritshme për këtë objektiv janë:

1. Rritet punëzënia në fermë
2. Rriten të ardhurat në fermë
3. Përmirësohet niveli i jetesës së fermerëve

Politikat

(Afatshkurtër, afatmesëm, afatgjatë)

- Ekstension për transferim teknologjish, njohurish, aftësish dhe përvojash
- Kredi ose grante për fermerët
- Përmirësimi i përpunimit të produkteve në nivel ferme
- Përmirësimi i magazinimit të produkteve në nivel ferme
- Përmirësimi i operacioneve të pasvjeljes në nivel ferme
- Nxitja e aktiviteteve agroturistike dhe e diversifikimit në fermë, në përgjithësi

Objektivi 3-Rritja e efencës ekonomike të sektorit bujqësor dhe atij agropërpunues, e cila shprehet kryesisht Përmes rritjes së prodhueshmërisë dhe cilësisë së produkteve të tyre

Rezultatet e pritshme për këtë objektiv janë:

1. Rriten rendimentet e kulturave dhe kafshëve prioritare
2. Ulet kostoja për njësi prodhimi në kulturat dhe kafshët prioritare
3. Rritet marzhi i fermerit (%)

(Afatshkurtër, afatmesëm, afatgjatë)

- Hartimi dhe zbatimi i projekteve specifike për shtimin e prodhimit, të përdorimit dhe cilësisë së inputeve bujqësore
- Investime në agropërpunim
- Ekstension bujqësor për teknologjitë, teknikat dhe metodat e reja, për shtimin e njohurive dhe aftësive bujqësore tek fermerët

Objektivi 4- Garantimi i një standarti të sigurisë ushqimore (food safety) më të lartë për të gjithë popullsinë

Rezultatet e pritshme për këtë objektiv janë:

- 1-Përmirësohet legjislati i kontrollit
- 2-Forcohen institucionet e kontrollit
- 3-Përmirësohen teknologjitë e prodhimit
- 4-Përmirësohen praktikat prodhuese dhe tregtare
- 5-Rritet cilësia e inputeve dhe lëndëve të para
- 6-Përmirësohet mbarështimi i kafshëve të prodhimit

Politikat

Afatshkurtër
(2008) e në vazhdimësi

- Përmirësime në laboratorët dhe instrumentat e kontrollit

- Përmirësime dhe forcim i sistemit të agjencive dhe organeve të kontrollit
- Nxitet përmirësimi i sistemeve dhe metodave të sigurisë ushqimore
- Ekstension për praktikën e mira bujqësore dhe tregtare
- Fushata sensibilizuese për sigurinë ushqimore
- Matrikullim i kafshëve bujqësore
- Ndërtim therrtoresh

Afatmesme (2009-2010) e në vazhdimësi

- Përmirësime në laboratorët dhe instrumentat e kontrollit
- Përmirësime dhe forcim i sistemit të agjencive dhe organeve të kontrollit
- Nxitet përmirësimi i sistemeve dhe metodave të sigurisë ushqimore
- Ekstension për praktikën e mira bujqësore dhe tregtare
- Fushata sensibilizuese për sigurinë ushqimore
- Matrikullimi i kafshëve bujqësore

Afatgjatë: (2011-2013)

- Përmirësime në laboratorët dhe instrumentat e kontrollit
- Përmirësime dhe forcim i sistemit të agjencive dhe organeve të kontrollit
- Nxitet përmirësimi i sistemeve dhe metodave të sigurisë ushqimore
- Ekstension për praktikën e mira bujqësore dhe tregtare
- Fushata sensibilizuese për sigurinë ushqimore

Objektivi 5-Përmirësimi i marketingut agrar

Rezultatet e pritshme për këtë objektiv janë:

1. Përmirësimi i infrastrukturës tregtare
2. Rritja e fuqisë negociuese të fermerëve
3. Përmirësimi i monitorimit dhe analizës së tregjeve

Politikat:

Afatshkurtër (2008) e në vazhdimësi

- Prodhim dhe shpërndarje e informacionit të besueshëm, në vendin dhe kohën e duhur
- Ndërtimi i tregjeve të reja me shumice dhe pikave të reja të grumbullimit
- Promovimi i shoqatave dhe partnershipeve paralele dhe vertikale
- Nxitja e operacioneve të pasvjeljes
- Nxitja e lobingut për politikën tregtare të grupeve të fermerëve
- Lehtësi fiskale për agrobizneset që vendosen në zonat rurale
- Fuqizimi i strukturave publike të monitorimit dhe analizës së tregjeve
- Nxitja e praktikave të mira tregtare që rrisin cilësinë e produkteve

Afatmesme : (2009-2010) e në vazhdimësi

- Prodhim dhe shpërndarje e informacionit të besueshëm, në vendin dhe kohën e duhur
- Promovimi i shoqatave dhe partnershipeve paralele dhe vertikale
- Nxitja e operacioneve të pasvjeljes
- Nxitja e lobingut për politikën tregtare të grupeve të fermerëve
- Nxitja e praktikave të mira tregtare që rrisin cilësinë e produkteve

Afatgjatë: (2011-2013)

- Prodhimi dhe shpërndarja e informacionit të besueshëm, në vendin dhe kohën e duhur

- Promovimi i shoqatave dhe partnershipeve paralele dhe vertikale
- Nxitja e operacioneve të pasvjeljes
- Nxitja e lobingut për politikën tregtare të grupeve të fermerëve
- Ndërtimi i tregjeve të fermerëve
- Nxitja e praktikave të mira tregtare që rrisin cilësinë e produkteve

Politika të tjera të rëndësishme janë forcimi i kapaciteteve administrative të MBUMK dhe agjencive të saj, që të jenë të afta të menaxhojnë efektivisht sektorin e bujqësisë dhe agropërpunimit. Kjo përfshin përmirësimin e kapaciteteve planifikuese, implementuese, monitoruese dhe analizuese të MBUMK dhe agjencive në vartësi të saj, por edhe aftësimin për menaxhimin efektiv të MSA dhe, në përgjithësi, të procesit të integritimit me BE.

Llogaridhënia, monitorimi dhe analiza vlerësuese

Indikatorët e SSBU. Indikatorët bazë të vlerësimit të arritjes së rezultateve nga politikën e parashikuara janë si në tabelën që vijon. Për të reduktuar ndjeshëm varfërinë dhe rritur mirëqënien do të duhen norma të larta rritjeje të prodhimit bujqësor.

Nr	Indikatorët	Njesia e Matjes	2006	2013
1	Produktiviteti në agropërpunim	000 lekë/1 të punësuar	4800	6000
2	Produktiviteti në bujqësi	000 lekë/1 të punësuar	2250	3200
3	Pjesa e produkteve të shitura	%	35	60

Rrjedhojat për burimet

Kostimi i SSBU është bërë duke u bazuar në tavanet e PBA për periudhën 2008-2010, me një rritje vjetore 4-5% në vit për vitet e tjera. Rritja e investimeve për bujqësinë do të vijë kryesisht nga identifikimi i projekteve të reja, nga fondet e IPARD, pjesërisht edhe direkt nga buxheti i qeverisë shqiptare.

Tabela e mëposhtme tregon koston indikative të SSBU sipas viteve:

Tabela 10: Buxheti i SSBU (mld leke)

Emërtimi	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Kosto (mld leke)	5.80	4.70	5.00	5.3	5.6	5.85

Çështje kritike të lidhura me buxhetin e bujqësisë

Pavarësisht nga llogaritjet, realizimi i parashikimeve të strategjisë në nivele të kënaqshme, do të varet nga menaxhimi i disa çështjeve kyç, që mendohet të jenë çështje kritike të strategjisë. Midis tyre përmendim:

- Identifikimi dhe sigurimi i projekteve të reja
- Mbështetja financiare për bujqësinë
- Progresi për MSA (lidhet me financimet në kuadrin e IPA-s)
- Monitorimi dhe vlerësimi (efektiviteti i projekteve)
- Sigurimi i një procesi pjesëmarrës në tërë gjatësinë e ciklit të politikave
- Ristrukturimi dhe konsolidimi administrativ do të jetë një nga çështjet më kritike, sepse cilësia e burimeve njerëzore dhe e strukturave implementuese do të jetë e rëndësishme për arritjen e objektivave të politikës.

Kontributet financiare për bujqësinë dhe ushqimin pritet që të jenë më të gjera se sa parashikohen vetëm në buxhetin publik bujqësor.

Qëllimet e strategjisë

Në kuadrin e **Sistemit të Planifikimit të Integruar (SPI)**, në Shqipëri është duke u hartuar **Strategjia Kombëtare për Zhvillim dhe Integrim (SKZHI)**. Kjo strategji do të jetë një reflektim koherent i strategjive sektoriale dhe ndërsektoriale. Një nga dokumentat më të rëndësishëm strategjikë në këtë kuadër është edhe **Strategjia Sektoriale e Bujqësisë dhe Ushqimit (SSBU)**.

Strategjia Sektoriale e Bujqësisë dhe Ushqimit mbështetet në:

- Programin e qeverisë për zhvillimin ekonomik të vendit dhe në veçanti për zhvillimin e bujqësisë dhe ushqimit.
- Përpjekjet për integrimin evropian dhe euroatlantik, që do të thotë zbatimin e Marrëveshjes së Përkohshme (MP), marrëveshjes së stabilizim asocimit (MSA) dhe planit të anëtarësimit në NATO
- Programin e Investimeve Publike (PIP) dhe asistencën e huaj

Përveç kontributit për SKZHI-në, strategjia sektoriale ka për qëllim të vendosë lidhjen midis objektivave strategjike, me një perspektivë shtatë vjeçare, dhe programeve të shpenzimeve të hartuara në kuadrin e PBA-së.

Qëllimet e tjera të strategjisë janë:

- Të sigurojë koherencën e politikave dhe sensin e orientimit afatgjatë të zhvillimit të sektorit të bujqësisë dhe ushqimit
- Të krijojë qartësi në lidhje me reformat dhe proceset e zhvillimit që ndodhin në sektorin publik e privat.
- Tu paraprijë nevojave për mbështetje teknike dhe financiare të bujqësisë

Procesi i hartimit të strategjisë

SSBU u konceptua si një projekt profesional

Strategjia Sektoriale e Bujqësisë dhe Ushqimit u hartua nga një grup teknik me bazë të lartë profesionale, i përbërë nga specialistë të njohur të fushave të ndryshme, si të ekonomisë, bujqësisë, agropërpunimit, veterinarisë, mbrojtjes së bimëve, etj. Përfshitja e tyre efektive dhe në mënyrë institucionale në procesin teknik të hartimit të SSBU ishte premisë e rëndësishme për një produkt me nivel të lartë shkencor.

SSBU u konceptua dhe u realizua si një proces demokratik

Drafti i strategjisë iu nënshtrua një procesi të gjerë këshillimi. Për këtë qëllim, u ngrit dhe funksionoi një grup këshillimor për strategjinë, i përbërë nga profesionistë të shquar dhe me përvojë nga terreni dhe nga fusha e drejtimit të problemeve të bujqësisë, me përfaqësues nga biznesi bujqësor dhe agroushqimor, organizatat dhe grupet e ndryshme të interesit. Këshillimi me këtë grup siguroi përfshirjen në strategji të ideve dhe këndvështrimeve realiste të problematikave dhe nevojave për politika zhvilluese efektive.

Përveç këtij procesi të vazhdueshëm këshillimi, drafti i SSBU iu nënshtrua edhe një procesi të gjerë konsultimi dhe përmirësimi demokratik. Ai u konsultua me aktorët rajonale të zhvillimit bujqësor dhe rural, si përfaqëues të biznesit, të fermerëve dhe shoqatave të tyre, të rrjeteve lokale të organizatave jofitimprurese, të universiteteve dhe agjencive të huaja të zhvillimit. SSBU u konsultua në mënyrë të veçantë me shoqërinë civile edhe në nivel qendror. Konsultimi me donatorët ishte hapi i fundit i konsultimit të SSBU, prej nga rezultuan ide dhe sugjerime të vlefshme për përmirësimin e mëtejshëm të draftit. Në mbështetje të zbatimit të strategjisë u realizuan një numër koncept-projektësh, të cilat iu paraqiten donatorëve dhe qeverisë shqiptare për shqyrtim dhe finalizim të mëtejshëm.

SSBU u konceptua dhe u realizua si një proces transparent

Hartimi i strategjisë nuk ishte aspak një proces i mbyllur. Gjatë procesit drafti i strategjisë qendroi i shpallur në internet për publikun e interesuar. Gjatë fazës së hartimit dhe diskutimeve drafti u bë i njohur dhe iu shpërnda një numri të madh specialistësh dhe personalitetesh të fushës, për komente dhe kontribute shtesë. Përgjatë diskutimit, u organizua edhe një debat “elektronik” përmes internetit, për çështje të veçanta dhe kritike për zhvillimin e bujqësisë dhe ushqimit, si ceshtja e mbështetjes më të mirë financiare të tyre, konceptimi i projekteve për zhvillimin e tyre në të ardhmen, etj. Të gjitha jo vetëm e bënë me transparent procesin e hartimit të strategjisë, por kontribuan edhe për përmirësimin e mëtejshëm të draftit të strategjisë.

SSBU u konceptua dhe u realizua si një proces ekstra-politik

Një nga aspektet më të rëndësishme të procesit të hartimit të SSBU ishte edhe karakteri jo-politik i tij. Kjo u konsiderua si një çështje kyce, në mënyrë që SSBU të ishte produkt i kontributeve dhe këndvështrimeve politike sa më të gjera e të ndryshme. Kjo u bë e mundur përmes fteses për t’ju bashkangjitur procesit edhe një numër eksponentësh të njohur të politikës bujqësore me prirje politike opozitare. Përmes angazhimit serioz të këtyre specialistëve dhe profesionistëve, baza e strategjisë u zgjerua dhe u konsolidua më tej. Ajo u bë më e qendrueshme dhe, për pasojë, më efektive.

SSBU ka si pronar të gjithë aktorët kryesorë të zhvillimit

I gjithë procesi i hartimit të SSBU, në konceptin dhe realizimin e tij, beri të mundur synimin tonë themelor, që të realizojmë një produkt që nuk ka pronar vetëm Ministrisë e Bujqësisë, Ushqimit dhe Mbrojtjes së Konsumatorit, por të gjithë aktorët e zhvillimit bujqësor dhe agroindustrial duke filluar nga fermerët, agrobiznesi, shoqëria civile, agjencitë dhe grupet e ndryshme të interesit. Prandaj kemi besim se kemi në dorë një produkt strategjik që do t’i shërbejë zhvillimit të shpejtë dhe të qendrueshëm të sektorit bujqësor dhe atij agropërpunues.

SSBU është një produkt shqiptar

Strategjia është realizuar nga profesionistë shqiptarë, prandaj ajo është një produkt kryesisht shqiptar. Megjithatë, aty është përfshirë edhe kontributi i ekspertëve të huaj. Kjo është bërë qoftë në mënyrë direkte, përmes komenteve të bëra nga disa ekspertë të njohur të fushës së zhvillimit rural dhe bujqësisë, qoftë indirekt përmes konsultimit të një numri të madh dokumentesh, studimesh dhe analizash të kryera nga ekspertë të huaj, posaçërisht ose jo, për politikat e zhvillimit bujqësor e më gjerë në Shqipëri.

SSBU ka frymëmarrje ndërsektoriale

Strategjia nuk ishte një proces i mbyllur. Duke e parë atë si një pjesë integrale të një dokumenti më të gjerë strategjik, (SKZHI), si dhe duke pasur parasysh lidhjet e ndërsjella të sektorit të

bujqësisë dhe ushqimit me sektorë të tjerë të zhvillimit ekonomiko-social në vend, SSBU ka pika kontakti të rëndësishme me Strategjinë Ndërsektoriale të Zhvillimit Rural, me Strategjinë e Zhvillimit Rajonal, atë të arsimit, të turizmit, mjedisit, etj. Kjo frymëmarrje ka lejuar që një sërë çështjesh dhe objektivash të zhvillimit bujqësor të trajtohen dhe formulohen në lidhje të ngushtë me çështjet afine dhe objektivat përkatës në strategjitë e tjera, si dhe ka rritur koherencën dhe integritetin e SSBU.

SSBU dhe Politika e Përbashkët Europiane (PBE)

SSBU është e lidhur me PBE, ose Politikën e Përbashkët Europiane. Politika e re europiane për bujqësinë përfshihet në kuadrin e zhvillimit rural.

Zhvillimi rural në BE përfshin katër boshte që janë:

Boshti 1: Përmirësimi i konkurrencës në bujqësi dhe pylltari

Boshti 2: Përmirësimi i mjedisit dhe fshatit

Boshti 3: Cilësia e jetës dhe diversifikimi i ekonomisë në zonat rurale

Boshti 4: Leader³, ose zhvillimi me pjesëmarrje

Po të kemi parasysh vizionin tonë për zhvillimin bujqësor (konkurrueshmëria) duket qartë që strategjia jonë e bujqësisë dhe ushqimit është në një linjë me të (boshti 1 më lart). Gjithashtu, në përqasjen tonë për zhvillimin bujqësor, pjesëmarrja e përfituesve dhe e tërë aktorëve të zhvillimit bujqësor, duke filluar më identifikimin e problemeve e deri tek monitorimi dhe vlerësimi i tij, parashihet të bëjë me një pjesëmarrje të gjerë dhe demokratike të tyre, cka përputhet me filozofinë e boshtit të katërt të politikës europiane. BE synon të nxisë konkurrencën dhe konkurrueshmërinë e produteve të prodhuara nga fermerët europianë duke e shkëputur subvencionin nga sasia e prodhimit (i ashtuquajtur i mekanizmi i shkëputjes, ose mekanizmi me një pagesë). Kjo do të bëjë që konkurrenca të forcohet, sepse tani fermerët do të orientohen me shumë nga kërkesat e tregut. Ky mekanizem tashmë nuk inkurajon fermat e mëdha, kështu që edhe këto duhe të mendojnë me shumë për konkurrencën. Subvencioni për fermerët europianë lidhet edhe me kërkesa për sigurinë ushqimore, mbrojtjen e mjedisit dhe cilësinë e produkteve, shëndetin e kafshëve dhe të bimëve, etj. (janë 18 standarte që duhet të plotësohen në këtë kuadër në mënyrë që fermerët të marrin ndihmë).

SSBU dhe MSA

MSA është marrëveshja për stabilizim dhe asociim e lidhur mes Republikës së Shqipërisë dhe BE me 12 qershor 2006. MSA do të hyjë në fuqi pasi të miratohet nga të gjitha vendet antare të BE një për një, gjë që mendohet të zgjatë rreth 2 vjet. MSA përcakton tre kritere kryesore për anëtarësimin e Shqipërisë në BE:

- **Demokracia dhe shteti i së drejtës, ose kriteri politik**
- **Krijimi i një ekonomie tregu funksionale, ose kriteri ekonomik**
- **Adoptimi i *acquis communautaire*, që ka 31 kapituj, ose standartet europiane**

Këta tre kritere, ose kapituj, siç quhen, ndahen në 31 fusha dhe 145 nënfusha.

Me VKM nr. 463 datë 5.07.2006 u miratua edhe Plani Kombëtar për Zbatimin e MSA (PKZMSA). Ky plan u hartua në përgjigje të vendimit të janarit 2006 të BE "Për parimet, përparësitë dhe kushtet e përmbytura në Partneritetin Europian me Shqipërinë", ku jepen përparësitë

³ Fr.: Liaison Entre les Activitees de Development Economique et Rural

afatshkurtëra dhe afatmesme të Shqipërisë për integrim në BE. Në PKZMSA jepen për secilin kapitull, çdo fushë dhe nënfushë, iniciativat ligjore dhe aktivitetet zbatuese, për periudhën afatshkurter 2006-2007, për periudhën afatmesme 2008-2010 dhe atë afatgjatë 2011-2012. PKZMSA ka edhe 6 anekse: Lista e iniciativave ligjore, Kostoja e përgatitjes dhe përkthimit të legjislacionit, Vlerësimi i shtesave të numrit të punonjësve, Nevojat për trainim, Vlerësimi i nevojave për fonde në infrastrukturë, Teknologjia e informimit dhe konsulenca, Lista e aktiviteteve zbatuese.

Lidhja mes SSBU dhe MSA është organike dhe reflektohet në disa aspekte:

Në vizionin e SSBU: vizioni i SSBU është konkurrueshmëria dhe integrimi i Shqipërisë në BE. Konkurrueshmëria është e lidhur ngushtë me ndërtimin e një ekonomie tregu funksionale, që të përballojë trysninë e konkurrencës, dhe me ndërtimin dhe zbatimin e një kuadri ligjor sipas standarteve europiane.

Në qëllimin dhe objektivat e SSBU: qëllimi i SSBU është garantimi i zhvillimit të qëndrueshëm në sektorin bujqësor dhe agroindustri, ndërsa objektivat kanë të bëjnë me menaxhimin e qëndrueshëm të tokës bujqësore, rritjen e standartit të jetësës së fermerëve, rritjen e sigurisë ushqimore, përmirësimin e marketingut agrar, etj. Të gjitha këto janë të refleksi i tre kritereve të MSA.

Në politikat e përcaktuara në SSBU: Ndër politikat kryesore të SSBU janë përmirësimet ligjore sipas standarteve europiane, përmirësimi i informacionit, mbështetja e teknologjive të prodhimit, mbështetja e metodave dhe teknikave të reja të prodhimit, forcimi i institucioneve të planifikimit, analizës dhe të monitorimit të zhvillimeve në bujqësi, etj. Të gjitha këto synojnë të kontribuojnë në përmbushjen e tre kritereve të vëna Shqipërisë nga ana e BE për tu antarësuar në këtë organizatë.

KAPITULLI 1

KUSHTET AKTUALE

1.1 Vendi i bujqësisë në ekonominë kombëtare

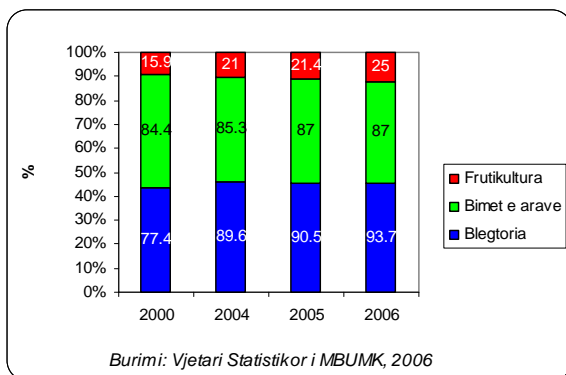
Bujqësia është një nga sektorët kryesorë të ekonomisë sonë, duke kontribuar me rreth 21 % të PBB-së (në vitin 2006). Familjet rurale vazhdojnë të mbizotërojnë me mbi 50% të popullsisë dhe bujqësia përbën alternativën kryesore të zënies me punë të njerëzve në zonat rurale. Rritja mesatare reale në bujqësi gjatë pesë viteve të fundit është vlerësuar të jetë me rreth 3-3.5%/vit.

Tabela_1: Bujqësia kundrejt GDP (%)

Dega	1996	2000	2005
Bujqesia	36.1	25.5	20.5
Industria	9.7	7.6	9.7
Ndertimi	5	8.1	14.8
Sherbimet	49.2	58.8	55
Totali	100	100	100

Source: INSTAT, 2006

Grafiku 1: Dinamika dhe struktura e PBB

Megjithatë, rritja e sektorit bujqësor është nën mesataren kombëtare dhe, njëherësh, larg potencialeve reale. Kjo vjen si rezultat i problemeve më të cilat përballet sektori, ku mbizotërojnë ato të lidhura me eksodin rural, sipërfaqen e kufizuar të fermave dhe pronësinë mbi tokën, marketingun e produkteve, ujitjen dhe kullimin, nivelin e ulët të teknologjive të përdorura, organizimin e dobët të fermerëve, nivelin e ulët të zhvillimit të industrisë agro-shqimore, etj. Këto kushte dhe probleme ndikojnë negativisht mbi interesin për investime

serioze për prodhimin e produkteve të ndryshme me natyrë agroushqimore.

1.2 Toka bujqësore

Sipërfaqja totale e tokës bujqësore zë rreth 24% (ose rreth 699,000 hektarë) të sipërfaqes së përgjithshme të vendit, nga e cila vetëm rreth 561 mijë hektarë janë tokë arë. Rreth 43% (ose 304 mijë hektarë) e sipërfaqes bujqësore ndodhet në zonën fushore me cilësi përgjithësisht të mira prodhuese, rreth 34% (ose 239 mijë hektarë) në zonën fushore dhe mbetja prej rreth 23% (ose 159 mijë hektarë) është në zonën malore, e destinuar pothuajse tërësisht në kultivimin e pemëve frutore.

Reforma e tokës. Në fund të vitit 2006, treguesit kryesorë të privatizimit të tokës bujqësore paraqiten si më poshtë:

- Ndarja e tokës ka arritur në 561 mijë hektarë, që përbën 98.6% të fondit të tokës të parashikuar për ndarje prej 569 mijë hektarësh.
- Janë pajisur me tokë rreth 445 mijë familje bujqësore, në të cilat përfshihen rreth 65% e të gjithë popullsisë së vendit.

Rreth 137 mijë hektarë tokë janë në pronësi shtetërore, nga të cilat 110 mijë hektarë administrohen sipas ligjit nr.8312, nga komunat dhe bashkitë, ndërsa 27 mijë hektarë përcaktohen si disponibël shtetërore.

Problemet kryesore me të cilat ndeshet aktualisht reforma e tokës kanë të bëjnë me zgjidhjen e konflikteve të evidentuara lidhur me pronësinë mbi tokën. "Gjeografia" e shtrirjes së konflikteve është kryesisht, por jo vetëm, periferia e qendrave të mëdha urbane dhe zona bregdetare.

Reforma e tokës. Procesi i dhënies së titujve të pronësisë, ose dhënia e "aktit të marrjes së tokës në pronësi", si sipërfaqe, ka arritur në 542 mijë hektarë ose 97.2% e të gjithë sipërfaqes që realisht është ndarë. Aktualisht janë rreth 15 mijë hektarë tokë bujqësore që përdoret (shfrytëzohet) nga familje bujqësore, por që nuk disponojnë tapi për shkaqe të ndryshme e të

njohura. Kjo situatë ndeshet me shumë në qarqet e Shkodrës, Kukësit dhe Fierit. Pengese në dhënien e akteve të marrjes së tokës në pronësi janë edhe konfliktet me natyrë të ndryshme.

Procesi i regjistrimit fillestar të tokës bujqësore në cilësinë e saj si pasuri e paluajtshme dhe si produkt i regjistrimit përfundimtar të titujve të pronësisë në ZVRPP, ka arritur në 87.5% të të gjitha zonave kadastrale rurale të vendit. Regjistrimi fillestar deri në fund të vitit 2005 është kryer nga Njësia e Menaxhimit të Regjistrimit të Tokës në MBUMK. Me

Kutia 1: Tregu i tokës

Tregu i tokës në Shqipëria mbetet shumë i pazhvilluar. Deri tani vetëm 2% e fermerëve i kanë shirur tokat dhe vetëm 3.5% i kanë dhene ato me qera. Megjithëse në vitin 2004 taksa për transaksionet e tokës u ul nga 2.5 në 0.5% perseri transaksionet e tokës bujqësore nuk ndrsyhuan dukshëm. Disa nga faktorët që e pengojnë zhvillimin e tregut të tokës janë: fragmentii i madh i tokës; prirja e të rinjve për tu mos u marre me bujqësi; lidhja e forte e fermerëve me tokën; prirja për të mos e shitur tokën e lene trashëgim nga të parët; zhgenjimi i fermerëve nga sistemi i meparshëm kooperativist; familja e madhe fermerë; pasiguria për pronën e marre; pronësia embivendosur në disa raste; ndarja dhe ndërtimet e paligjshme mbi tokën bujqësore, etj.

Analizat tregojnë së edhe qeradhënia do të oishte shumë e nevojshme. Eficenca e një fermeri që merr tokë me qera është 28%, krahasuar me 12% eficientën e një fermeri që jep tokë me qera dhe me 28% eficientën e një fermeri që as merr dhe as jep tokë me qera. Sidoqofte, tregu i tokës mbetet nga sfidat më të veshtira në sektorin e bujqësisë.

VKM nr. 159, datë 21.3.2006, kjo veprimtari ka kaluar në varësi të ZQRPP. Sipas të dhënave të ZQRPP, deri tani janë evidentuar si të realizuara mbi 20 mijë transaksione të pronave të paluajtshme në zonat rurale. Ritmi i transaksioneve është shtuar disi në 2-3 vitet e fundit, kryesisht në zonat periferike të qendrave të mëdha urbane.

Ekziston një mospërputhje midis së drejtës së përdorimit dhe shfrytëzimit të tokës me detyrimin që kanë pronaret e tokës për mbrojtjen e saj. Kjo edhe sepse ligji për mbrojtjen e tokës është miratuar shumë vite me vonë se sa ligji që sanksiononte të drejtën e pronësisë private mbi tokën. Ndërkohë, toka bujqësore i është nënshtruar faktorëve dëmtimit të vazhdueshëm nga veprimtaritë e njerëzve dhe nga faktorë natyrore.

Aktualisht rezulton të jenë dëmtuar disa mijë hektarë tokë, që nuk mund ti nënshtrohen procesit të rehabilitimit të saj. Ndonëse ligji parashikon dhe detyron krijimin e strukturave të mbrojtjes së tokës, ato ende nuk janë krijuar. Ndryshimi radikal i karakterit të pronësisë mbi tokën dhe i të drejtës së pronësisë mbi të, kushtëzon edhe ndryshimin radikal të mënyrës së administrimit të tokës.

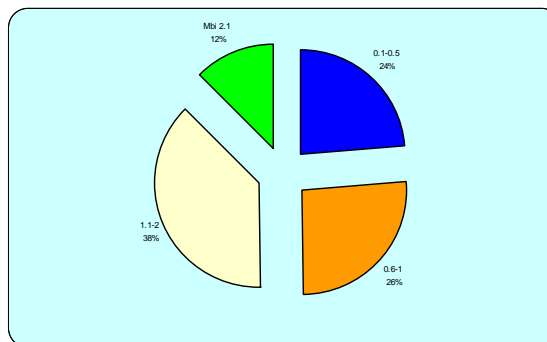
Niveli aktual i administrimi i tokës nuk i përgjigjet kërkesës për menaxhim efektiv dhe të qendrueshëm të saj dhe as arritjes së objektivave të përcaktuar për integrimin evropian të vendit tonë. Sipas të dhënave të vlerësimeve të ndryshme, vitet e fundit ka arritur që sipërfaqja e tokës⁴ të shfrytëzohet në masën 80-85%. Ndonëse ligji nr. 9244, datë 17.6.2004 rregullon drejt raportet ndërmjet së drejtës së pronësisë private mbi tokën me detyrimin për mbrojtjen e saj si një pasuri kombëtare, në periudhën e tranzicionit nuk është arritur të ndërtohen dhe të përcaktohen politika adekuate të përdorimit të tokës, të krahasueshme me politikat përkatëse në vendet e rajonit.

Në të kaluarën, por edhe aktualisht, vërehen dëmtime të fondit të tokës bujqësore që pakësojnë kufijte fizike të saj, siç janë ndërtimet e paligjshme, zgjerimi i pa argumentuar e hapësirave urbane në dëm të tokës bujqësore, dëmtimi i shtretërve të lumenjve, etj. Krahas tendencave për zvogëlim të sipërfaqes vihen re edhe dëmtime të vlerave agro-ekologjike të tokës si rezultat i mosaplikimit të praktikave të mira bujqësore. Tashmë është mjaft shqetësues edhe fenomeni i kripezimit, i kënetezimit dhe ndotjeve të natyrave të ndryshme në disa zona të vendit. Gjithashtu, mungon dhe një sistem i informacionit për tokën, që të jetë i ndërtuar mbi metodologji bashkëkohore dhe që të shërbëjë për mbrojtjen dhe manaxhimin më të mirë të saj.

1.3 Madhësia e fermave

Bujqësia është e dominuar nga ferma me sipërfaqe të vogël (mesatarisht 1.13 hektarë) dhe të copëzuara në mesatarisht 3.9 parcela për fermë, me një madhësi mesatare prej 0.25 hektarësh, gjë që përben një pengesë të rëndësishme për rritjen e produktivitetit të tokës dhe zhvillimin eficient të sektorit bujqësor. Fermat me madhësi të vogël janë më të përhapura në pjesën malore, si dhe në atë veriore të vendit. Ferma me madhësi më të vogël vërehen në prefekturat e Kukësit, Dibërës, Shkodrës dhe Lezhës (me mesatare respektivisht prej 0.52 hektarë, 0.58 hektarë, 0.93 hektarë dhe 1.00 hektarë).

Grafiku 2. Madhësia e fermës sipas grupeve

Burimi: Vjetari statistikor i MBUMK, 2006

Parcelizimi i tokës bujqësore sjell një sërë vështirësish për prodhimin dhe tregtimin e produkteve bujqësore, dhe ka bërë që përdorimi në shkallë të gjerë i mekanikës bujqësore të jetë i vështirë. Nga ana tjetër, lëvizjet e parreshtura migruese nga zonat rurale në drejtim të qendrave të mëdha urbane, kanë bërë që sipërfaqe të konsiderueshme tokë bujqësore të lihen djerrë. Këto dhe faktorë të tjerë me natyrë prodhuese ose tregtare, kanë krijuar një mjedis të përshtatshëm për hyrjen në vend të një gamë të gjerë mallrash bujqësore të huaja (të papërpunuara), kryesisht nga vendet fqinjë.

1.4 Inputet bujqësore

Fermerët ndeshen me shumë probleme në kuadrin e përdorimit të mekanizimit. Gjatë viteve të fundit janë importuar një numër i konsiderueshëm traktorësh dhe pajisjesh të tjera mekanikë. Megjithatë, pajisjet moderne në llojet e duhura akoma nuk janë ende sa nevojitet në dispozicion të fermerëve. Zoteruesit e makinerive bujqësore u caktojnë fermerëve çmime shumë të larta për

⁴ Kjo i referohet tokës së ndarë nga reforma e të pranuar nga fermeret

kryerjen e proceseve të mekanizuara bujqësore si plugime, mbjellje, korrje dhe shirje, transport, etj. Kjo bën që niveli i mekanizimit bujqësor të rritet ngadalë dhe për një masë të madhe fermerësh shfrytëzimi i mënyrave tradicionale, si tërheqja me kafshë ose punimet me krahë, mbeten si alternativa të vetme.

Vetëm 74% e familjeve që merren me bujqësi e kryejnë punimin bazë të tokës me mjete të mekanizuara. 23% e tyre punojnë tokën me kafshë dhe 59% me krahë dhe me mekanikë. Në punimin e tokës me krahë sundojnë fermat në zonat malore (75%) dhe fermat e vogla 0-1 hektarë dhe ato të mesme me 1-2 hektarë. Punimi i tokës me kafshë është një fenomen jo vetëm në zonat malore dhe kodrinore, por edhe në zonat fushore. Por, siç thamë pak më lart, punimi manual i tokës është një praktike e cila nuk shkaktohet aq nga mungesa e traktorëve, pasi në Shqipëri ka 1 traktor për 70 hektarë. Ky fenomen nuk lidhet me mungesën e mjeteve të ndryshme mekanikës bujqësore, por ai lidhet kryesisht me tarifat e larta të punimeve, më eficientën e ulët të veprimtarisë bujqësore si dhe sipërfaqen e kufizuar dhe të copëzuar të fermave.

Kutia 2 :Përdorimi i inpueteve

Në vitin 2006 ka një rënie të ndjeshme të kimikateve të përdorura në bujqësi. Një ferme ka përdorur 17% më pak plehra kimike. Veçanërisht ka rënë përdorimi i diamonit, me 54% më pak dhe nitrati me 24%. Përpjesa e fermave që përdorin plehra kimike pothuajse nuk ka ndryshuar (99%), por është rritur mjaft numri i fermave që përdorin ure (27%) në një kohë që ka rënë shumë numri i fermave që përdorin nitratin (me 30%). Është mjaft pozitiv fakti që është rritur ndjeshëm numri i fermave që përdorin pleh organik me 33% dhe kjo është mjaft pozitive në kontekstin e praktikave të mira bujqësore. Në këtë kontekst do ta konsiderojmë negative ritjen e ndjeshme të sasisë së pesticideve me 55% dhe të sasisë për ferme merreth 35% me shumë. Për sa i takon përdorimit të traktorëve, megjithëse numri i tyre ka rënë, numri i fermave që përdorin traktorë për të kryer punimet bazë të tokës ka mbetur në nivelin e njëjtë, ndërsa është pakësuar mjaft numri i fermave që punojnë tokën me krahë me rreth 8%, cka flet për rritje të përdorimit të kafshëve të punës. Kjo mendohet së vjen nga tarifat e papërbalueshme të punimeve me traktor.

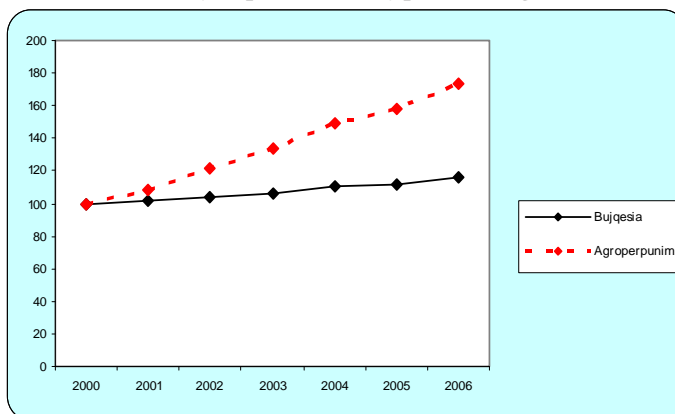
Në nivelin e vendit fermerët që përdorin plehra kimike zenë rreth 93% të totalit të fermerëve. Plehurat kimike zenë rreth 23 % të shpenzimeve totale të fermës ose pjesën më të madhe të vlerës së inpueteve që blejnë fermat, (rreth 50%).

Vetëm rreth 40-45% e fermerëve përdorin ushqimë të blera për blegtorinë. Numri i fermerëve që përdorin ushqime të blera për blegtorinë është më i lartë në zonat malore si rezultat i prodhimit më të ulët të foragjereve dhe nevojës për rezerva më të mëdha ushqimore gjatë stinës së dimrit.

1.5 Agroindustria

Agroindustria shqiptare është një sektor kompleks biznesesh të vogla private që janë krijuar nga privatizimi i ndërmarrjeve agroushqimore të mëparshme, si dhe nga iniciativa private më investime të reja. Privatizimi i këtyre ndërmarrjeve filloi në vitin 1992 me industrinë e bukës, miellit, përpunimit të qumështit, pijeve alkoolike dhe atyre joalkoolike.

Grafiku 3: Rritja e prodhimit bujqësor dhe agroindustrial

Burimi: Vjetari Statistikor i MBUMK, 2000-2006

Para vitit 1990, industria ushqimore grumbullonte dhe përpunonte 50-80 % të gjithë produkteve të bujqësisë. Ndërmarrejt agropërpunuese benin edhe marketingun e produkteve të tyre. Industria ushqimore siguronte rreth 42% të vlerës së përgjithshme të industrisë dhe punësonte rreth 47,000 vetë.

Në vitin 2006 ishin 2053 ndërmarrje të industrisë ushqimore, 46% e të cilave në industrinë e miellit dhe bukës. Mbi 20% e tyre janë të lokalizuara në prefekturën e Tiranës. Në sektorin e industrisë ushqimore janë të punësuar 9995 persona. Vlera e prodhimit të industrisë ushqimore rezulton të jetë 18% e vlerës së prodhimit të përgjithshëm agroushqimor (sipas INSTAT). Ecuria e këtij sektori krahasuar me bujqësinë duket edhe nga grafiku 3 më lart.

Përsa i përket numrit të bizneseve agropërpunuese, industria e bukës dhe ëmbëlsirave është në vendin e parë me 966 fabrika, ose 47% e totalit, e ndjekur nga industria e përpunimit të qumështit me rreth 362 fabrika e baxho ose 18% dhe nga industria e miellit me 272 sipërmarrje ose 13% e totalit. Bazuar në disa tregues, sipërmarrjet agro ushqimore janë shumë të vogla dhe pjesa dërrmuese e tyre nuk i arrijnë standartet e sigurisë së BE-së, si rrjedhim ato nuk kanë mundësi për tu paraqitur në tregun huaj, veçanërisht atë të BE-së. Në mënyrë që të rritet shkalla e konkurrueshmërisë së industrisë së përpunimit të ushqimeve në Shqipëri do të nevojiten investime për të mbështetur politikën përkatëse të zhvillimit.

Edhe në rastet e ekzistencës së bizneseve moderne me destinacion eksportin lënda e parë nuk sigurohet në vend, sepse burimet e furnizimit brenda vendit si në sasi, ashtu edhe cilësi dhe çmim të përshtatshëm, janë të kufizuara. (Për shëmbull, nga industria e përpunimit të perimeve me teknologji të ngrirjes së thellë prodhohen mbi 2000 ton perime në vit, por 90% e lëndës së parë vjen nga importi, si Greqia Italia dhe Maqedonia).

Industria ushqimore, si një degë e rëndësishme e ekonomisë shqiptare ka shënuar zhvillim të dukshëm dhe të qëndrueshëm gjatë viteve të fundit. Prodhimi në vlerë ka shënuar nivelin më të lartë të viteve të fundit prej rreth 48 miliardë lekë, me një rritje mesatare vjetore prej rreth 11.6%, duke filluar që nga viti 2000. Rritje më të ndjeshme vihen re në nëndegën e përpunimit të qumështit, atë të përpunimit të mishit, etj.

Niveli i investimeve është një tregues tjetër i rëndësishëm i zhvillimit të industrisë ushqimore. Siç shihet nga tabela 2, investimet në përgjithësi kanë ardhur në rritje, duke shënuar një kulm në vitin 2005 me rreth 2.9 miliardë lekë. Duke analizuar këto investime janë për tu shënuar 2 fenomene: (1) nga viti në vit ka ardhur duke u rritur pjesa e investimeve që shkon për teknologji kundrejt asaj pjese që shkon për objektet ndërtimore, gjë e cila tregon së krahas përmirësimit sasior të investimeve, ka filluar edhe një përmirësim cilësor i tyre, duke rritur nivelin teknologjik të industrisë, me të gjitha rrjedhojat pozitive të këtij fenomeni.(2) gjithashtu, gjatë viteve të fundit vihet re një rritje e burimeve të financimit të siguruara nga vetë investitorët dhe nga kreditë bankare të vendit.

Tabela 2: Investimet private në agropërpunim (mln lekë)

Nëndega	2000	2004	2005	2006
Mish	120.7	92.4	425.6	170.3
Qumësht	51.5	790	624.3	1194.8
Miell	77.9	114.7	1124.5	79.6
Bukë dhe ëmbëlsira	67.4	96.9	203.4	295.8
Ujë mineral dhe pije të buta	394.7	271	62.8	47
Tjetër	141.1	932.7	475.9	258
Totali	853.3	2297.7	2916.5	2045.5

Burimi: Vjetari Statistikor, 2006, MBUMK

Investimet më të mëdha janë duke u bërë në industrinë e përpunimit të qumështit, ndërsa investimet në prodhimin e miellit dhe bukës së bashku kanë pësuar rënie.

1.6 Tregtia dhe marketingu i produkteve bujqësore

Bujqësia, duke qënë e karakterizuar nga një përmasë shumë e vogël e fermave, mbetet akoma mjaft e orientuar drejt plotësimit të nevojave të mbijetesës së familjeve fermerë. Kështu, ndonëse në treg dalin mbi 90% e fermerëve, vetëm 30% e prodhimeve bujqësore dhe blegtorale janë të destinuara për treg.

Të ardhurat nga shitja e produkteve bujqësore janë rreth 220 mijë lekë për fermë, nga e cila 58% nga produktet blegtorale. Rreth 43% e fermave marrin rreth 55 mijë lekë të ardhura dhe vetëm 13% e fermave marrin mesatarisht mbi 400 mijë lekë të ardhura. Dukshëm nën mesataren e vendit janë qarqet Kukës, Lezhë, Dibër dhe Korçë. Mbi mesataren janë qarqet Fier, Vlorë dhe Berat. Qarqet që ku fermerët e kanë pjesën më të madhe të të ardhurave nga bimët janë Fier, Korçë dhe Durrës, kurse nga blegtoria janë Dibër, Kukës, Vlorë, Elbasan, etj.

Të ardhurat nga shitja e produkteve bimore për ferme janë rreth 92 mijë lekë në vit. 75% e fermerëve realizojnë të ardhura nën 44 mijë lekë në vit, kurse 35% realizojnë nga shitja më pak se 10 mijë lekë në vit. Nën mesataren e vendit janë fermerët e qarqeve Dibër, Kukës, Gjirokastrë dhe Lezhë, ndërsa dukshëm mbi mesataren janë qarqet Vlorë, Berat, Fier.

Tregtia e produkteve bujqësore dhe ushqimore vendase është akoma e pazhvilluar. Nisur nga dominimi dermues i produkteve të importuara në treg, plotësimi më i mirë i nevojave të tregut shqiptar me produkte vendase duhet të jetë një objektiv i rëndësishëm strategjik, ndërkohë që përmirësimi i nivelit të eksportit është një anë tjetër, po aq e rëndësishme. Aktualisht, mundësitë e eksportit në Shqipëri për produktet bujqësore janë shumë të kufizuara. Kjo është kryesisht rrjedhojë e: i) pamjaftueshmërisë dhe nivelit të ulët të prodhimit bujqësor dhe industrisë agro-përpunuese; ii) mungesës së lehtësirave të tregtimit (magazinimit, përpunimit, paketimit të

produkteve); iii) standardeve të ulëta lidhur me sigurinë ushqimore; iv) shkallës së ulët të konkurrueshmërisë në treg të produkteve bujqësore shqiptare për shkak të cilësisë së ulët dhe kostos relativisht të lartë të produkteve shqiptare.

Bilanci i eksport-importit të produkteve ushqimore është tregues i rëndësishëm sintetik për ecurinë e zhvillimit bujqësor në vend. Sipas të dhënave të viteve të fundit, situata e eksportit dhe e importit paraqitet problematike. Bilanci tregtar i eksport importit tregon një raport prej rreth 1/7.4 (Tabela 3).

Bujqësia, e cila është një sektor potencialisht eksportues, po përballet edhe me problemë të organizimit të eksportuesve dhe strukturave përkatëse, si të tregjeve të grumbullimit, të magazinimit dhe të industrisë përpunuese; me probleme administrative të kontrollit të cilësisë nga

Kutia 3: Sa plotësohen nevojat e tregut me produkte vendi?

Importet bujqësore dhe agroindustriale janë shumë të mëdha, ato arrijnë rreth 400 milion €. Importet bujqësore zenë rreth 20% të importeve totale të vendit, kurse eksportet vetëm 8-9%. Kjo vjen edhe nga fakti që Shqipëria nuk plotëson nevojat me produkte vendi për një numër të konsiderueshëm produktesh agroushqimore. Shqipëria siguron vetë 40% të nevojave për grure (ose miell), 52% të nevojave për fruta, 25% të mishit të pulës, 80% të mishit të gjedhit, 60% të mishit të derrit, 90% të patateve, 95% të e perimeve dhe të qumështit. Këto shifra mund të shërbëjnë edhe si disa argumente për të zhvilluar degët e bujqësisë ku prodhimi është deficitar, por edhe si argumenta përse bujqësia ka nevojë për me shumë mbështetje.

strukturat shtetërore si dhe standartet apo me shkallën e pamjaftueshme të zbatimit të ligjit për kontrollin e ushqimeve.

Rritja e eksporteve do të vijë përmes politikave mbështetese nga qeveria si dhe përmes rritjes së konkurrueshmërisë së vetë bizneseve duke evidentuar ose siguruar: (i) çfarë kërkojnë tregjet nga

Tabela 3: Trendi i eksporteve dhe importeve ne mijra leke

	2004	2005	2006
Eksporte	5147000	5567089	7154416
Importe	42903000	42445000	53190000
Raporti	1:8.3	1:7.6	1:7.4

Burimi Vjetari Statistikor 2006, MBUMK

furnizuesit e tyre (llojin e produktit, cilësinë, paketimin, kanalet e shpërndarjes), (ii) çfarë kapacitete prodhimi nevojiten, (iii) si i plotësojnë konkurrentët këto kërkesa, e të tjera.

Rëndësia e rritjes së eksporteve nuk shihet vetëm për të reduktuar bilancin tregtar, por edhe për të Përmirësuar cilësinë e produkteve dhe rritjen e aftësive prodhuese, krijimin e vendeve të

reja të punës, rritjen e mirëqenies dhe në zhvillimin e përgjithshëm ekonomik të vendit. Rritja e cilësisë së produkteve tona do të ndikojë pozitivisht në rritjen e eksporteve si dhe do të rrisë shkallën e zëvendësimit të importeve me produkte të prodhuara në vend.

Marrëveshjet e Tregtisë së Lirë (MTL) me vendet e rajonit dhe Marrëveshja e Stabilizim-Asociimit (MSA) me Bashkimin europian ofrojnë shanse për ekonominë shqiptare që të rrisë eksportet për produkte të veçanta si fruta, perime, vaj ulliri, peshk, disa produkte të përpunuara, produkte blegtorale, etj.

Një pjesë të konsiderueshme të tregtisë ndërkombëtare Shqipëria e bën me vendet e BE dhe vende të tjera të rajonit, ku vend të veçantë zenë Italia, Greqia, Turqia, etj.

1.7 Ujitja dhe kullimi

Ministria e Bujqësisë, Ushqimit dhe Mbrojtjes së Konsumatorit, në zbatim të ligjit nr.8518, datë 30.7.1999 "Për ujitjen dhe kullimin" është përgjegjëse për administrimin e ujitjes dhe kullimit si dhe për mbrojtjen nga përmbytja. Ajo realizon garantimin e shërbimeve të mëposhtme: (i) ujitjen

në rreth 360 000 hektarë nëpërmjet shoqatave të përdoruesve të ujit; (ii) kullimin në rreth 280 000 hektarë nëpërmjet 16 Bordeve të Kullimit; (iii) mbrojtjen nga përmbytja në 130 000 hektarë, gjithashtu nëpërmjet Bordeve të Kullimit.

Kutia 4: Bordet e kullimit

Për sistemet ujitëse të pa transferuara, ligji nr.8518, datë 30.7.1999 "Për ujitjen dhe kullimin", në nënin 7 përcaktonte si përgjegjës për shfrytëzimin dhe mirëmbajtjen e këtyre sistemeve drejtoritë e ujrave në rrethe, që aktualisht nuk egzistojnë. Ato u eliminuan sepse ujitja u konsiderua si proces që duhet të menaxhohej nga shoqatat e federatat e përdoruesve të ujit. Kjo shpuri fillimisht në transformimin, e parakohshëm, të drejtorive të ujrave të rretheve në borde kullimi, duke lënë aktualisht të zbuluar shfrytëzimin dhe mirëmbajtjen jo vetëm të sistemeve kryesore ujitëse, që nuk u janë transferuar akoma shoqatave dhe federatave të përdoruesve të ujit, por edhe të një pjesë të konsiderueshme të sistemeve kryesore ujitëse të transferuara tek shoqatat dhe federatat përkatëse. Këto të fundit janë akoma në procesin e konsolidimit, çka do të thotë që shoqatat e federatat e përdoruesve të ujit në të shumten e rasteve nuk mund të realizojnë vetë procesin e shfrytëzimit e të mirëmbajtjes.

Shfrytëzimi dhe mirëmbajtja e sistemit kullues dhe mbrojtjes nga përmbytja është përgjegjësi e Bordeve të Kullimit, me financim nga buxheti i shtetit, në zonat ku veprojnë dhe që janë në vartësi të Ministrisë së

Bujqësisë, Ushqimit dhe Mbrojtjes së Konsumatorit.

Në sistemet e ujitjes që i janë transferuar shoqatave e federatave të përdoruesve të ujit, përgjegjësinë për shfrytëzimin dhe mirëmbajtjen e kanë vetë shoqatat e federatat e përdoruesve të ujit (fermerët).

Aktualisht në përberje të sistemeve të ujitjes, kullimit dhe të mbrojtjes nga përmytja përfshihen:

Kullimi e mbrojtja nga përmytja. Sipërfaqja kulluese prej 200.000 hektarësh ka infrastrukturë që mund të kullohet, nga 280.000 hektarë që është aftësia kulluese e projektuar: (i) 200.000 hektarë janë rehabilituar, por që çdo tre vjet kanë nevojë për mirëmbajtje të vazhdueshme (pra, nga mungesa e deritanishme e mirëmbajtjes, mund të themi së kjo sipërfaqe tani është rikthyer në gjendjen e para rehabilitimit); 80.000 hektarë kanë nevojë për rehabilitim fillestar dhe më tej do të kenë nevojë për mirëmbajtje ciklike çdo 3 deri 4 vjet.

Nga sipërfaqja e projektuar për kullim mund të arrihet kullimi: (i) vetë rrjedhje (gravitet) 205.000 hektarë; (ii) hidrovore 75.000 hektarë.

Në mbështetje të kullimit funksionojnë 28 hidrovore me 134 elektropompa në 10 rrethe të zonës së ulët (Shkodër, Lezhë, Kurbin, Durrës, etj.), por rreth 50% e elektropompave kanë një kohë përdorimi me shumë së 20 vjet. Rrjeti i kanaleve kulluese me vepra arti përfshin një gjatësi totale rreth 15.700 km.

Sipërfaqja e tokës bujqësore e rrezikuar vazhdimisht nga përmytja arrin 130.000 hektarë (e mbrojtur aktualisht me argjinatura, kanale ujërash të larta e me hidrovore), ndërsa gjatësia e argjinaturës mbrojtëse nga lumenjtë dhe deti arrin në gjithsej 850 km.

Ujitja: Sipërfaqja e ujitëshme në nivel vendi është 188.000 hektarë (sipërfaqe që kanë infrastrukturë të rehabilituar dhe që mund të ujitet) nga 423.000 hektarë gjithsej që është aftësia ujitëse e projektuar. Nga kjo shifer: (i) nga kjo rreth 70.000 hektarë mund të perjashtohen pasi kanë humbur funksionin e tyre si tokë bujqësore (janë kthyer në zona urbane, përfshirë këtu edhe abandonimin e shumë skemave ujitëse me ngritje mekanike që rezultojnë jo efikase dhe (ii) 173.000 hektarë kanë nevojë për rehabilitim, si proces ciklik i vazhdueshëm.

Nga 639 stacione pompimi për ujitje të ndërtuar, vetëm rreth 100 janë në gjendje punë, kurse pjesa tjetër janë stacione pompimi që për tu rivene në punë kanë nevojë për investime. Në disa raste të tjera ata janë dëmtuar plotësisht dhe kanë humbur funksionin si stacione pompimi në skemat ujitëse përkatëse.

Sot ekziston një rrjet kanalesh ujitëse dhe veprash arti me një gjatësi totale rreth 25.000 km, i klasifikuar si me poshtë: (i) kanale ujitëse të parë 2.000 km; (ii) kanale ujitëse të dyte 6.200 km; (iii) kanale ujitëse të treta 16.800 km.

Në fushën e ujitjes kanë vepruar disa nga projektet më të fuqishme të bujqësisë, kryesisht për rehabilitimin e sipërfaqes ujitëse. Me projektin e parë dhe të dytë të Bankës Botërore janë rehabilituar rreth 150.000 hektarë, ndërsa nga buxheti i shtetit rreth 30.000 hektarë, (gjithsej 180.000 hektarë).

Mirëmbajtja dhe menaxhimi i sistemeve të ujitjes dhe kullimit bëhet: (i) nga bordet e kullimit, gjithsej 16 borde kullimi me financim nga buxheti i shtetit; (ii) nga Shoqatat e Përdoruesve të Ujit - rreth 530 shoqata, dhe; (iii) nga Federatat e Ujit - 24 federata. Nisur nga gjendja e rënduar e sistemit të ujitjes e kullimit, rëndësia e madhe e këtij shërbimi si një nga faktorët përcaktues për rritjen e prodhimit dhe të të ardhurave në sektorin e bujqësisë, nga ana e

MBUMK është bërë vlerësimi për: (i) gjendjen e ujitjes, kullimit dhe të mbrojtjes nga gërryerjet e lumenjve; (ii) ecurinë e reformës për menxhimin e ujitjes nga SHPU-të dhe për kullimin dhe mbrojtjen nga përmytja nga ana e bordeve të kullimit; (iii) me urdhër të Kryeministrit nr. 121, datë 19.5.2006 " Për miratimin e planit të veprimit për riaftësimin e infrastrukturës së ujitjes, kullimit e mbrojtjes nga Përmytja", është miratuar një plan veprimi për të ndërhyrë në infrastrukturën e ujitjes, kullimit e mbrojtjes nga përmytja për periudhën 2007-2009, i shoqëruar me llogaritjen e kostove përkatëse.

Sistemi i ujitjes e kullimit është një sistem me kanale të hapura dhe nga pikpamja e mirëfunksionimit, bazuar në përvojën 40 vjeçare të shfrytëzimit, kërkon mirëmbajtje të përvitshme dhe rehabilitim periodik të të gjithë infrastrukturës së përshkruar me sipër. Procesi i mirëmbajtjes dhe rehabilitimit është proces ciklik, duhet të kryhet çdo tre-katër vjet. Ai ka një kosto relativisht të lartë që varion: (i) në ujitje 40.000-60.000 lekë/hektarë; (ii) në kullim 15.000-20.000 lekë/hektarë (pa përfshirë mirëmbajtjen dhe energjinë elektrike të hidrovorëve).

Nga analiza e situatës rezulton së si pasojë e akumulimeve disa vjeçare të dherave, nga sistemi i ujitjes e kullimit, si pasojë moskryerjes së punimeve të pastrimit, për të stabilizuar funksionimin e sistemit të ujitjes, kullimit e mbrojtjes nga Përmytja nevojiten ndërhyrje urgjente dhe mbështetje financiare të konsiderueshme.

Urgjent është edhe rehabilitimi i argjinaturave të lumenjve. Rehabilitimi i argjinaturave mbrojtëse nga lumenjtë për mbrojtjen e tokës bujqësore nga gërryerjet dhe përmytjet që llogaritet në një vlerë rreth 2500 milione lekë vetëm për ndërhyrjet emergjente.

Rol të rëndësishëm në menaxhimin e ujitjes po luajnë shoqatat e përdoruesve të ujit. Përsa i përket menaxhimit të infrastrukturës së ujitjes, kullimit e mbrojtjes nga përmytja, kemi këto të dhëna:

- 362 shoqata mbulojnë rreth 234 010 hektarë, nga e cila në rreth 188 000 hektarë është kryer rehabilitimi i sistemit ujitës, por rreth 19 % e sipërfaqes së ujitëshme nuk kultivohet.
- Ujitja realizohet në 55 % të sipërfaqes së rehabilituar me rrjedhje të lirë (me gravitet), në 13 % me stacione pompash, por 32 % e kësaj sipërfaqe të rehabilituar nuk ujitet.

Problemet më të cilat përballen fusha. Gjendja aktuale e sistemit të ujitjes dhe e menaxhimit të saj nuk Përmbush qëllimin bazë të ujitjes që është plotësimi i nevojave për ujitje të fermerëve në sasi dhe kohën e duhur. Kështu, nga difiçiti uhor nga 400-500 mm gjatë sezonit të veres me këtë gjendje të sistemit të ujitjes mund të plotësohen nevojat për ujë në rreth 200-250 mm. Nga analiza e kësaj situatë mund të arrihet në disa përfundime të thjeshta:

- Përpjekjet në drejtim të përmirësimit të treguesve të ujitjes e kullimit nuk janë shoqëruar në masën e duhur me rritjen e rendimenteve dhe të prodhimit bujqësor, me rrjedhojë rritjen e pamjaftueshme të të ardhurave të fermerëve.
- Garantimi i sigurisë së digave të rezervuarëve, si pasojë e mungesës së monitorimit permanent dhe ndërhyrjeve rehabilituese më investime, është në nivel të pamjaftueshëm. Rezulton së rreth 126 diga kanë nevojë për ndërhyrje të natyrës emergjente.
- Veprat e marrjes së ujit për ujitje nga lumenjtë janë të dëmtuara, si pasojë e marrjes së zhavorreve në shtratin e tyre.
- Monitorim i cilësisë së ujërave që përdorën për ujitje, me pasojë rritjen e kripësisë në disa zona të ulta bregdetare, është i dobët.
- Ka nevoja të dukshme për rritjen e kapaciteteve akumuluese të ujit për t'ju përgjigjur në perspektivë nevojave për ujë gjithmonë në rritje.

- Mungojnë teknologjitë moderne në ujitje, të cilat do të ndihmonin për përdorimin me më efektivitet të ujit.
- Mungon një plan i integruar i përdorimit të burimeve ujore brenda një pellgu ujor. Mungojnë programimet në vlerësimin dhe përdorimin e burimeve ujore për ujitje në funksion të kompleksit të faktorëve tokë-ujë-bimë-klimë dhe për parandalimin e përmbytjeve në skemat e kullimit.

Ka nevojë të dukshme për vazhdimin intensiv të procesit të rehabilitimit të sistemeve të ujitjes, kullimit e mbrojtjes nga përmbytja deri në arritjen e konsolidimit të menaxhimit të ujitjes nga shpu-të dhe deri sa menaxhimi i sistemeve të kullimit e mbrojtjes nga përmbytja të kryhet nga bordet e kullimit me vetëfinancim. Për këtë duhen bërë edhe ndryshimet përkatëse të ligjit nr. 8518, datë 30.7.1999 "Për ujitjen e kullimit". Kjo e fundit do të rrisë përgjegjësinë e përfituesve dhe do të zbusë ndërhyrjen e shtetit me buxhetin e tij në këtë infrastrukturë.

1.8 Siguria ushqimore dhe standartet

Kontrolli veterinar. Ky kontroll ka për detyrë ruajtjen e territorit të vendit nga hyrja e infeksioneve në kafshë dhe e shëndetit të njerëzve nga sëmundje që rrjedhin nga produkte me origjinë shtazore, kjo nëpërmjet persosjes së procedurave të kontrollit në pikat kufitare të kontrollit veterinar. Shqipëria ka 14 pika të inspektimit veterinar kufitar të produktet me origjinë shtazore. Në këto pika kufitare kontrollohen të gjitha ngarkesat me produkte shtazore të importuara. Vetëm pas këtij kontrolli në këto pika, të cilat janë barriera e parë e kontrollit veterinar të produkteve me origjinë shtazore, dhe pas kontrollit në doganat e brëndshme këto produkte qarkullojnë lirshëm në tregun e brëndshëm. Infrastruktura e këtyre pikave të inspektimit le për të dëshiruar. Me përfundimin e projektit CARDS do të përmirësohet infrastruktura e 7 pikave të inspektimit veterinar kufitar. Përmirësimi i infrastrukturës të të gjitha pikave do të forcojë kontrollin veterinar në to.

Janë gjithësejt 128 subjekte të miratuara nga inspektoriat i sigurisë ushqimore për importimin, përpunimin dhe tregtimin e produkteve me origjinë shtazore. Në bazë të një programi mujor inspektohen të gjitha subjektet që importojnë, ruajnë në frigoriferë dhe përpunojnë produkte ushqimore. Kontrolli është mujor dhe kryhet në bazë të protokolleve të inspektimit. Këto subjekte në masën 90% të tyre janë nën kontrollin permanent të inspektoriatit ushqimor

Kushtet e këtyre stabilimenteve janë në përmirësim, duke vepruar në përputhje me legjislacionin veterinar në fuqi dhe duke plotësuar detyrat e lena me akt-protokollet e inspektoreve veterinare. Një numër i vogël i këtyre stabilimenteve plotësojnë edhe kushte për eksport në BE. Me miratimin e Ligjit të ri për " Ushqimin" do jetë kusht për industrinë ushqimore futja e sistemit të HACCP-it pas dy vjetëve, implementimi i të cilit çon drejt produkteve të sigurta nga ana shëndetësore.

Inspektoriat veterinar i bashkisë ka brenda juridiksionit të tij kontrollin e tregjeve për kushtet sanitare - veterinare të tregtimit të produkteve me origjinë shtazore. Në dyqane ka një përmirësim të dukshëm të plotësimit të kushteve sanitaro veterinare të tregtimit. Në tregjet masive, megjithëse bashkia ka inspektoriat veterinar permanent, vihet re një nivel jo i kënaqshëm i plotësimit të kushteve sanitaro-veterinare. Me forcimin dhe organizimin e kontrolleve të përbashkëta ka përpjekje për plotësimin e këtyre kushteve.

Megjithatë, kontrolli i produkteve agroushqimore vazhdon të përballet me një sërë problemesh dhe nuk është akoma në efikasitet të plotë. Ndër problemet më të rëndësishme janë:

- Inspektorët e sigurisë ushqimore që kryejnë kontroll në dogana dhe në treg nuk janë të pajisur me mjetet e nevojshme për marrjen e mostrave dhe kryerjen e analizave të shpejta.

- Kuadri ligjor për kryerjen e kontrollit zyrtar të produkteve ushqimore të prodhuara në vend dhe të importuara kërkon përmirësim duke e përafruar me legjislacionin e BE-së.
- Për kryerjen më efikasitet të kontrollit të produkteve ushqimore, inspektorët e sigurisë ushqimore kanë vështirësi për shkak të mungesës së mjeteve të komunikacionit.

Kutia 5: Një qasje e re e sigurisë ushqimore-HACCP

HACCP do të thotë **Hazard Assessment and Critical Control Points**, shqip, **Vlersim i Rrezikut dhe Pikat Kritike të Kontrollit** (VRPKK). HACCP është një metode e kontrollit të sigurisë ushqimore që konsiston në parandalimin e rrezikut ose të shkaqeve të sëmundjeve që mund të vijnë nga ushqimi. Kjo arrihet duke bërë që siguria e ushqimeve të garantohet duke marrë masa që të identifikohen dhe të eliminohen shkaqet që mund ta rrezikojnë atë që gjatë procesit të prodhimit të tyre, në ndryshim nga disa metoda të tjera që kontrollin e cilësisë e bëjnë duke shqyrtuar produktin përfundimtar.

HACCP bazohet në shtatë parime: analiza dhe identifikimi i rreziqeve të mundshme me karakter kimik, biologjik os emekanik; përcaktimi i pikave kritike të kontrollit që janë pikat gjatë procesit teknologjik të prodhimit ku siguria ushqimore mund të kontrollohet dhe eliminohet, përcaktimi i masave parandaluese për çdo pikë kontrolli; përcaktimi i procedurave për monitorimin në pikat e kontrollit; përcaktimi i veprimeve që duhet të kryhen për të eliminuar shkaqet e identifikuar; përcaktimi i procedurave për të verifikuar Nëse sistemi prodhues funksionon në mënyrë korrekte; përcaktimi i mënyrave dhe standarteve të regjistrimit dhe dokumentimit të sistemit HACCP.

Ideja e HACCP është zhvilluar që shumë vite me parë në SHBA, si mënyrë për të siguruar ushqimin e astronauteve gjatë fluturimit të tyre në hapësirë. Sot kjo qasje kontrolli është "certifikuar" nga shumë organizma ndërkombëtare të sigurisë ushqimore, si Administrata e Barnave dhe Ushqimeve në SHBA, Agjencia europiane e Sigurisë Ushqimore, Komisioni i Kodeksit Ushqimor, etj. HACCP tani përdoret gjerësisht si mënyrë e garantimit të sigurisë ushqimore nga kompani dhe biznese në shumë vende të botës. Edhe në Shqipëri ajo është pranuar dhe zbatuar nga një numër i kufizuar biznesesh agroushqimore. Sipas projektligjit të ri për ushqimin, pas dy viteve nga hyrja në fuqi e ligjit, HACCP do të përdoret në mënyrë të detyrueshme nga të gjitha bizneset agroushqimore, kurse certifikimi i tij nuk është i detyrueshëm.

Vendosja e sistemit HACCP është jo e lehtë, sepse kërkon shpenzime të konsiderueshme, duke filluar me shpenzimet e konsulencës për vendosjen e tij e deri më investime në mjete dhe instrumenta.

- Në inspektoriatet e sigurisë ushqimore në qarqe mungojnë databazat për evidentimin, kontrollin dhe ndjekjen e problemeve të ndryshme, si fallsifikimi, ambalazhimi, tregtimi dhe importimi i produkteve ushqimore si dhe shkëmbimi i informacionit ndërrajonal.
- Standardet kombëtare të cilësisë dhe sigurisë të produkteve ushqimore nuk janë të harmonizuara me ato të BE-së.
- Shkalla e implementimit të sistemeve ndërkombëtare të sigurisë dhe cilësisë si HACCP dhe ISO etj., është e pakët
- Vazhdon të jetë problem etiketimi edhe në gjuhën shqipe i produkteve ushqimore të importit, pasi subjektet importuese të tyre nuk zbatojnë VKM 554 "Për etiketimin e produkteve ushqimore të importit".
- Rreth 90 % e subjekteve që ushtrojnë veprimtarinë prodhuese në territorin e Shqipërisë inspektohen dhe monitorohen nga inspektoriatet e sigurisë ushqimore në drejtim të plotësishtimit

të kërkesave të legjislacionit në fuqi për të siguruar një nivel të lartë të mbrojtjes së shëndetit dhe interesave të konsumatorëve.

- Sipas VKM Nr. 604 "Për etiketimin e produkteve ushqimore", të gjithë subjektet prodhuese të produkteve ushqimore të licensuara nga inspektoriat i sigurisë ushqimore, bëjnë miratimin e etiketave të produkteve të tyre në MBUMK. Rreth 85% e subjekteve prodhuese ushqimore kanë të miratuara etiketat e produkteve të tyre dhe 10% janë në procedurë për miratim.
- Kontrollat e Inspektoriatit të Sigurisë Ushqimore janë pjesë e praktikave doganore, ku kryen kontrollin e produkteve ushqimore në drejtim të etiketimit dhe në gjuhën shqipe, si dhe marrëjn e mostrave dhe dërgimin e tyre për analize. Në drejtim të plotësimit të kërkesave të VKM Nr.554 "Për etiketimin e produkteve ushqimore të importit", kontrolli ka qënë i vazhdueshëm dhe rezulton së rreth 70% e produkteve ushqimore të importuara janë të pajisura më etikete ose kundraetikete edhe në gjuhën shqipe. Në drejtim të nivelit të monitorimit të këtyre produkteve në doganë, vlerësohet së rreth 90% e tyre monitorohet nga Inspektoriatit i Sigurisë Ushqimore.
- Problem mbetet implementimi i sistemeve të cilësisë dhe sigurisë nga subjektet prodhuese të produkteve ushqimore, pasi për shkak të kostos së lartë vetëm 2% e tyre i kanë implementuar këto sisteme.

Shëndeti i kafshëve. Pas viteve 90, shpërberja e ekonomive të mëdha të përqendruara në ekonomi shtepiake krijoi premisa të favorshme për përhapjen dhe mbijetesën e patogjeneve të ndryshëm dhe për ndryshimin e situatës epidemiologjike të vendit, duke rritur rrishtun e prekshmërisë së e shëndetit publik nga sëmundje zoonotike. Për më tëper, kontrolli i pamjaftueshëm i lëvizjes së kafshëve u shoqërua me përhapjen e shpejtë të sëmundjeve në të gjithë territorin. Për momentin Shqipëria është e lirë nga infeksioni i aftës epizootike, lija e dheneve, pluropneumonia kontagjioze e gjedhit, pesta e ruminanteve të vegjel, sëmundja vezikulare e derrave, si dhe ethet afrikane të derrave.

Disa sëmundje të listës së OIE janë prezente dhe shkaktojnë dëme ekonomike të konsiderueshme për blegtorinë e vendit si: Pseudopesti i shpendëve, Murtaja Klasike e Derrave., Anaplazmoza e gjedhit, Babezioza e gjedhit, Plasja, Tuberkulozi i gjedhit, Brucelozja e gjedhit, Brucelozja melitensis, Agalaksia kontagjioze,Varoatoza, etj. Po ashtu, prekshmëria e njerëzve nga sëmundje zoonotike ka aritur: salmonelozë afro 400 raste, brucelozë deri 700 raste, leishmanozë afro 100 raste, antraks 60 raste.

Nga rezultatet e gjurmimeve në lidhje me infeksionet e mësipërme të kryera në më shumë se 1/3 e popullimit të kafshëve (të imta për brucelozë, gjedhë për tbc) rezulton një përhapje nga 0,64 %-5% për melitensin, dhe 0,19% për sëmundjen e tuberkulozit.

Për këtë arsye edhe kontrolli i këtyre infeksioneve tashmë është shumë i vështirë.

Aktualisht Shqipëria ka 322736 ferma blegtorale me kapacitete të ndryshme, ku mbarështohen 634000 krerë gjedhë, 2770000 krerë të imta, 152000 krerë derra, 6200000 shpendë. Kontrolli i sëmundjeve në kafshë, veçanërisht atyre zoonotike me rrezik dhe për njerëzit realizohet nëpërmjet hartimit dhe zbatimit të programeve kombëtare të kontrollit të sëmundjeve nga shërbimi veterinar.

Buxheti i profilaksisë veterinarë shërben për kontrollin e sëmundjeve të tuberkulozit, brucelozës, antraksit, murtajës klasike të derrit, realizimin e programeve kombëtare të monitorimit të mbetjeve, monitorimit të ujrave dhe molusqeve si dhe realizimin e programit të identifikimit të kafshëve dhe regjistrimit të fermave blegtorale. Një sasi deri në 10% të buxhetit total shërben si rezervë vjetore e nevojshme për situatat emergjente (siç është shpërthimi dhe eliminimi i sëmundjeve, gripi i shpendëve).

Të gjitha sëmundjet e tjera prezente në Shqipëri, si infektive ashtu edhe parazitare me karakter jo endemik mbulohen nga vetë pronarët e kafshëve (fermerët).

Mbrojtja e Bimëve. Aktualisht kontrolli i prodhimeve të fermerëve për eksport mbështetet kryesisht në kontrollin vizual të tyre për të përcaktuar pastërtinë e tyre fitosanitare. Dërgimi i tyre

për në vendet e tjera, shoqërohet me certifikatë fitosanitare standarte, e njëjtë me atë të BE-së. Aktualisht lidhur me mbrojtjen e bimëve mund të nënvizohen këto çështje ose probleme:

- Është vetëm në fillimet e saj puna për krijimin e zonave të mbrojtura si një kërkesë kryesore për sigurimin e një prodhimi brenda standarteve dhe kërkesave të BE-së për eksportin e mundshëm të prodhimeve bujqësore. Kjo ka filluar në zonën e Divjakës për kulturën e patates.
- Prej vitesh monitorohet situata fitosanitare në kulturat bujqësore dhe për luftimin e parazitëve të veçantë (lista e të cilëve miratohet nga ministri) dhe fondi jepet nga buxheti i MBUMK. Përmendim luftimin e karkalecave, të minjve të arave, që kanë qenë dëmtues të rrezikshëm për kulturat bujqësore, si dhe të mizës së ullirit, etj. Por, copëzimi i sipërfaqes së mbjelljes të kulturave bujqësore shton së tepërmi edhe problematiken e situatës fitosanitare.
  1. Në vendin tonë ekziston një rrjet i gjerë i subjekteve importuese dhe tregtuese të produkteve për mbrojtjen e bimëve (PMB). Po kështu, dhe struktura e PMB-ve që janë të miratuara për t'u përdorur, mbulon gjithë aspektet e mbrojtjes së kulturave nga parazitët. Aktualisht, në treg nuk gjenden PMB të skaduar, pasi të gjitha PMB-të gjendje janë asgjësuar që para 6 vjetësh me fondet e dhëna nga BE (Programi PHARE). Probleme të kësaj natyre nuk ka patur gjatë kësaj periudhe pasi subjektet tregtuese, sidomos ata importues janë treguar të kujdesshëm në futjen në treg të PMB-ve.
  2. Nuk kryhen analizat cilësore të PMB-ve, për përcaktimin e lëndës vepruese dhe të përmbajtjes së saj në produkt, si dhe të mbetjeve të PMB-ve në bimë, produkte bimore për arsye të mungesës së infrastrukturës laboratorike.
  3. Lëndët vepruese të PMB-ve të regjistruara në vendin tonë janë të përfshira në listën e BE-së si dhe heqjet nga qarkullimi të lëndëve aktive të caktuara nga BE janë pasqyruar dhe në vendimet që merren nga MBUMK për këtë problem.
  4. Gjithashtu, të gjithë PMB-të që tregtohen janë të regjistruara paraprakisht dhe me etiketa në shqip.

Krahas zhvillimeve pozitive të këtyre viteve, vërehen mangësi sidomos të aspektit cilësor, si:

- Në mjedisët shpesh të përshtatshme të magazinimit e të tregtimit të PMB-ve, që t'u përgjigjen parametrave dhe garantojnë shëndetin e njerëzve.
- Në mjetet spërkatëse të papërshtatshme që nuk u përgjigjen kërkesave të bujqësisë, pasi ka një raport shumë të zhdrejtë mes llojeve të tyre, ku mbizotërojnë pompat e shpinës. Kjo ka krijuar probleme sidomos në trajtimin me cilësi të pemëve frutore, vreshtave dhe serrave, pasi trajtimet kryhen thujse me pompa të thjeshta të shpinës.
- Në përdorimin pa kritere teknike të substancave kimike stimulantë të rritjes së bimëve dhe frutave, sidomos në perimet në serra dhe në pemëtari, ku niveli i përdorimit të tyre është akoma jo adekuat
- Në mungesën e këshillimit efikas për mbrojtjen e kulturave bujqësore nga parazitët, ku këshillimi kryhet kryesisht nga vetë tregtarët e PMB-ve. Difektet e këtij këshillimi kanë filluar të ndjehen kryesisht në serra, vreshta dhe në pemët frutore farore (molle), pasi dhe interesimi i fermerëve në këtë grup kulturash është më i madh.
- Në përdorimin e PMB-ve sipas rregullave, lidhur kjo me ruajtjen e shëndetit, asgjësimin e ambalazhit pas përfundimit të punës, etj. Veçanërisht ky problem qendron me përdorimin e PMB-ve të klases 1^a dhe ato fumigante, që shpesh përdoren nga persona që nuk kanë kualifikimin e duhur.
- Nuk realizohet monitorim i mbetjeve në produktet ushqimore me origjinë bimore. Mungon kuadri normativ i nevojshëm për të rregulluar nivelet maksimale të mbetjeve (NMM), pasi implementimi i një pakete ligjore në këtë fushë kërkon investime të mëdha në ngritjen e laboratorëve të cilët do të kontrollojnë dhe përcaktojnë nivelin e mbetjeve të produkteve të mbrojtjes së bimëve (PMB-ve) në produktet bujqësore. Për këto arsye, ky kuadër ligjor mendohet që të fillojë të ndërtohet dhe aplikohet pas vitit 2010.

1.9 Këshillimi, kërkimi, transferimi i teknologjive dhe informacioni bujqësor

Shërbimi këshillimor. Sistemi i shërbimi këshillimor aktualisht përbëhet nga një mori ofruesish shërbimesh publike dhe private. Shërbimi publik është forma më e organizuar dhe dominuese e shtrirë në të gjithë vendin. Ai është pjesë e strukturave të MBUMK-së në nivel qendror dhe rajonal, i mbështetur edhe nga një rrjet qendrash informacioni. Në shkallë vendi, në këtë shërbim janë të punësuar rreth 245 specialistë bujqësie. Ky shërbim jep asistencë teknike, njohuri dhe informacion për të gjithë fermerët dhe operatorë të tjerë të interesuar në fushën e bujqësisë.

Stafi aktual i ekstensionit është përgjithësisht i ndërgjegjshëm dhe i aftësuar për detyrat e tij dhe zotëron një koncept dhe njohuri të mira mbi metodologjinë e ekstensionit. Ai mban kontakte të vazhdueshme me fermerët, nëpërmjet një programi të planifikuar aktiviteteve, si në bazë grupi ashtu edhe individuale. Në bashkëpunim me institucionet kërkimore shkencore përgatiten çdo vit dhe vihen në dispozicion të fermerëve 7-8 tituj broshurash me karakter teknik, si dhe shpërndahen një numër i konsiderueshëm fletëpalosjesh e materialeve të tjera informative.

Në përmbushje të nevojave dhe kërkesave të të interesuarve ekstensionit bujqësor publik zhvillon një program trajnimi i cili ka përfshirë kryesisht probleme të teknologjive të kultivimit të bimëve e mbarështimit të kafshëve, elemente të buxhetit të fermës, të menaxhimit financiar, të marketingut si dhe organizimit të fermave.

Në bashkëpunim me stafet kërkimore dhe fermerët ai ndjek dhe zbaton projekte të kërkimit në fermë, duke realizuar lidhjet ndërmjet punonjësve kërkimore, agjentëve të ekstensionit dhe fermerëve. Ai realizon, gjithashtu, një sërë aktiviteteve ekstensionit me fermerët, si demonstrime, dite-fushë, vizita, panairë dhe takime të tjera në grup, të strukturuar në planet vjetore të punës.

Kontaktet me fermerët realizohen me anë të qendrave të informacionit bujqësor të shtrira tashmë në të gjithë zonat më të rëndësishme bujqësore të vendit. Fokusi kryesor i këtyre qendrave është sigurimi (dhënia) e materialit informativ me cilësi të lartë. Aktualisht janë ngritur dhe funksionojnë 120 qendra të informacionit bujqësor. Fuqizimi dhe rritja e efektivitetit të punës së tyre do të mbetet fokus kryesor edhe për të ardhmen.

Kërkimi bujqësor dhe transferimi i teknologjive. Deri në mesin e vitit 2006 MBUMK ka pasur në vartësi 9 institute kërkimore. Objekti i punës në fushën e kërkimit bujqësor ka qenë rritja e rolit dhe efektivitetit të kërkimit bujqësor në zbatim të strategjisë dhe politikave për zhvillimin e bujqësisë në vend.

Me VKM Nr. 515, datë 19.07.2006 "*Për ristrukturimin e instituteve kërkimore - shkencore në varësi të Ministrisë së Bujqësisë, Ushqimit dhe Mbrojtjes së Konsumatorit*", mbi bazën e shkrirjes së 6 prej instituteve kërkimore u krijuan pesë qendra të transferimit të teknologjive bujqësore (QTTB) në varësi të MBUMK-së: në Fushë Krujë, Vlorë, Shkodër, Lushnjë dhe Korçë. Nga ky ristrukturim, dy prej instituteve ekzistuese (Instituti i Kërkimeve të Zooteknisë- IKZ dhe Instituti i Perimeve dhe Patateve-IPP) u zhvendosën përkatësisht në QTTB Fushë-Krujë dhe Lushnjë.

Ky ristrukturim u shoqërua edhe me ndryshimin e objektivave të punës në të ardhmen, duke e vene theksin drejt transferimit të teknologjive në përputhje me nevojat, kushtet dhe prioritetet rajonale.

Ndër problemet më të rëndësishme më të cilat përballet shërbimi këshillimor mund të përmendim: (i) numri i kufizuar i ekstensionistëve (mesatarisht një ekstensionist për 2000 fermerë) dhe angazhimi i tyre me detyra të shumta jashtë fushës së tyre; (ii) sigurimi i mbështetjes financiare të nevojshme në formën e investimeve për qendrat e informacionit bujqësor dhe shpenzimeve operative për realizimin e aktiviteteve këshillimore; (iii) mosha mesatare e lartë e

ekstensionistëve dhe aftësitë e pakta të tyre në përdorimin e mjeteve kompjuterike dhe teknologjive të informacionit.

Shërbimi statistikor. Shërbimi statistikor në bujqësi është i organizuar në nivel qendror dhe rajonal. Sektori i Statistikës në MBUMK ka një përgjegjes dhe 3 specialistë. Në shkallë qarku funksionojnë 12 zyra rajonale statistikë me 47 punonjës, të cilat kanë në varësi 26 punonjësit e statistikës në çdo rreth. Pra, shërbimi statistikor aktualisht operon me 73 punonjës në shkallë vendi.

Çdo vit kryhen dy vrojtime në bujqësi me një zgjedhje prej 2800 fermerësh me aktivitet që përfaqësojnë rreth 375000 fermerët e vendit, një vrotim për aktivitetin e prodhimit në serra duke intervistuar rreth 600 fermerë që përfaqësojnë 5000 të tille dhe një vrotim tjetër për aktivitetin e prodhimit në fermat e mëdha. Ndërsa për të vlerësuar agrobiznesin kryhen katër vrojtime monitoruese çdo vit. Deri tani janë bërë disa përparime në standardizimin e treguesve bujqësorë sipas EUROSTAT.

Ndër problemet më të rëndësishme me të cilat përballet shërbimi statistikor mund të përmendim: (i) adaptimi i gjithë sistemit statistikor sipas standarteve të vendeve të BE me synim sigurimin e statistikave të nevojshme për të monitoruar sa më afër zhvillimin bujqësor dhe rural të vendit; (ii) vëllimi i pakët i zgjedhjes që ndikon në shkallën e saktësisë së të dhënave në bazë qarku; (iii) mungesa e fondeve për të bërë vrojtime të veçanta për disa kultura si për vreshtin, për ullirin, për patatën etj.; (iv) mungesa e shërbimit nëpërmjet ngritjes së sistemit të internetit për të gjithë rrethet e vendit; (v) Përmirësimi i sistemit të raportimit duke kombinuar informacionin nga burime të ndryshme që kanë lidhje me të njëjtin tregues; (vi) mungesa e fondeve për hartimin e programeve kompjuterike të reja, për vrotimet që kryhen, në mënyrë që të përsoset informacioni që mund të merret prej tyre; (vii) numri i pamjaftueshëm punonjësve të statistikës bujqësore në nivel qendror, etj.

1.10 Tipare dhe tendenca zhvillimore kryesore

Prodhimi bujqësor dhe të ardhurat e fermës kanë pasur prirje të dukshme në rritje. Prodhimi blegtoral zë rreth 46% të prodhimit të përgjithshëm të sektorit, i ndjekur nga bimët e arave me rreth 44% dhe pemtaria me rreth 11%. Ritmet më të larta të rritjes së prodhimit vërehen në pemtari, ndjekur nga blegtoria, (Tabela 4).

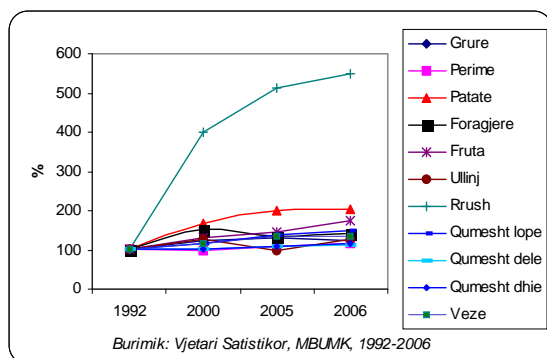
Si rezultat i mungesës të disa faktorëve prodhues kryesorë, por edhe të efikasitetit të ulët të përdorimit të atyre ekzistues, produktiviteti, prodhimi dhe të ardhurat nga bujqësia mbeten akoma mjaft të ulta, krahasuar sidomos me vendet e BE-së. Bazuar në llogaritë kombëtare, vlera e shtuar e produkteve bujqësore dhe e zhvillimit rural është rreth 155 miliard lekë. Në bujqësi janë punësuar përafërsisht rreth 756,000 njerëz dhe vlera e shtuar vjetore për një të punësuar është afërsisht 200 mijë lekë ose 1,700 €. Kjo vlerë është mjaft e ulët, krahasuar me rreth 26,000 € për 15 vendet të BE-së (BE15) dhe 6,500 € për vendet e reja antare të BE-së. Vendin kryesor në të ardhurat nga ferma e zenë blegtoria me rreth 1.6 herë me shumë se të ardhurat nga kulturat e mbjella.

Pjesa dërrmuese e produkteve bujqësore përdoret kryesisht për nevojat vetiake të familjeve bujqësore, duke zhvilluar aktivtete bujqësore përgjithësisht të shumëllojshme dhe ekstensive. Ato vazhdojnë të vuajnë ende nga një sistem i pazhvilluar shërbimesh dhe infrastruktura fizike e dobët. Prioritet më të madh ata i japin plotësisht të kërkesave kryesore, ndërkohë që vërehen teprica të pakta produkteve bujqësore për treg. Prodhimet ushqimore kryesore janë drithrat (kryesisht gruri), perimet, patatet dhe fasulet. Si sipërfaqe, gruri zë vendin më të rëndësishëm, por

ai kontribuon pak në të ardhurat nga ferma. Dritherat janë pak të destinuar për treg, ndërsa perimet, patatet dhe frutat po bëhen gjithnjë e më të rëndësishme në sigurimin e të ardhurave monetare për fermat familjare. Kulturat foragjerë (misri foragjer dhe jonxha) zenë rreth 30-35% të sipërfaqes së fermës dhe po shtrihen akoma më shumë me zhvendosjen e interesit të fermerëve nga prodhimi kokërr drejt foragjereve.

Gjatë viteve të tranzicionit mund të identifikohën prirje të rëndësishme zhvillimore. Po t'i referohemi vitit 1992 si vit bazë, bazuar në të dhënat dhe studimet e kryera, dhe në grafikët vijues, disa prej këtyre prirjeve janë:

Grafiku 4: Tendenca e rendimenteve

grurit dhe konkurrencës së jashtme, ndërsa për duhanin edhe për shkak të mungesës së kapaciteteve përpunuese në vend.

Rritje e vazhdueshme, e dukshme dhe graduale e sipërfaqes së mbjelle me foragjere dhe me patate, rritje dhe pastaj një farë stabilizimi në sipërfaqen e mbjellë me perime. Kjo rritje i përgjigjet emergjencës dhe pastaj edhe rritjes së kërkesave për produkte blegtorale dhe për perime të freskëta.

Rritje të ndjeshme të sipërfaqeve të serrave për prodhim perimesh, në përgjigje të leverdisë së prodhimit të tyre dhe të deficitit të ndjeshëm të ofertës lokale së perimeve.

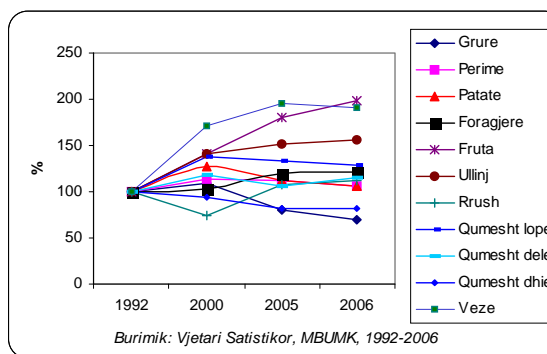
Rritje të ndjeshme të rendimenteve në foragjere, patate, qumësht lope e dhie, vezë dhe përgjithësisht në pemëtari dhe vreshta.

Rritje të shpejtë të numrit të drufrutorëve dhe sipërfaqes së mbjellë me vreshta (kjo e fundit sidomos pas vitit 1996). Për nga shpejtësia ky sektor ka realizuar rritjen më të madhe.

Vitet e fundit vihen re prirje të rritjes së numrit të fermave blegtorale të specializuara. Vihet re, gjithashtu, rritje e fermave me viça për majmëri me numër krerësh 5-10, por edhe lopë me 11-50 krerë, të fermave me dhi me numër nga 11-50 dhe dele mbi 500 krerë, çka flet për lindjen dhe përforcimin e prirjeve të specializimit bujqësor. Fermat blegtorale me mbi 5 krerë viça u rritën me gati 50% në vitin 2006 në krahasim me vitin 2004. Gjatë po kësaj periudhë pularitë me gjela deti u rritën me 10%, fermat me mbi 10 zgoj bletë u rritën me 38%, fermat me mbi 6 krerë lopë u rritën me 22%, fermat me mbi 6 dosa u rritën me 4%, numri i pularive pe mish me mbi 5000 pula u rrit me 18%, ndërsa është pakesuar numri i fermave me gica për majmëri me mbi 50 krerë për gati 60% si dhe është rritur numri i pularive të mëdha me mbi 50 mijë krerë me 50%.

Rënie e dukshme dhe e vazhdueshme, por graduale, e sipërfaqes së mbjellë me bimë arash, në veçanti me grurë dhe duhan. Kjo për shkak të leverdisë së ulët ekonomike të

Grafiku 5: Tendenca e sipërfaqeve të mbjella dhe rrënjëve ose numrit të kafshëve

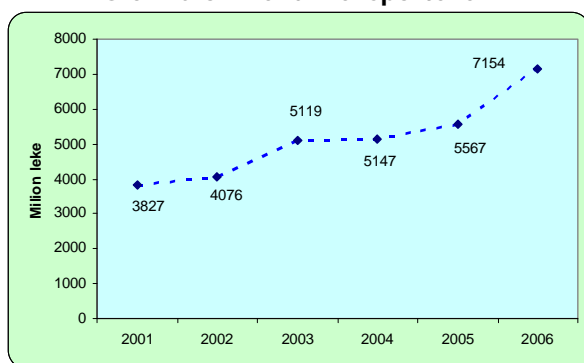

Vihet re kristalizimi i disa poleve të zhvillimit bujqësor, siç janë qarku i Korçës, Beratit dhe Dibres për pemëtarinë, ai i Fierit për mbarështimin e lopës, Elbasani, Shkodra, Dibra dhe Vlora për të imtat, Shkodra dhe Lezha për derrat, Fieri Tirana dhe Durresi për perimet, Fieri, Bërati, dhe Vlora për rrushin, etj., të cilat flasin për hapa të rëndësishëm në specializimin rajonal në prodhimin e produkteve të ndryshme bujqësore.

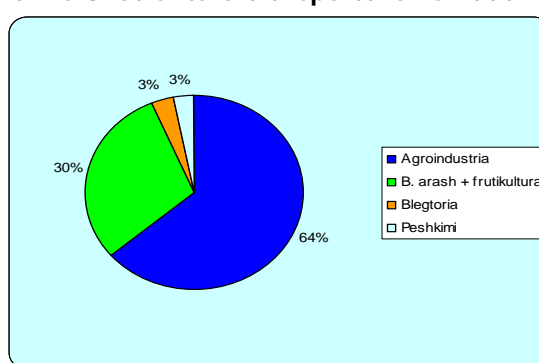
Vihet re një tendencë e qartë e rritjes së eksporteve, por ato dominohen nga produktet e përpunuara. Eksportet nga bujqësia kanë një prirje të lehtë rritjeje, që dominohet nga perimet, megjithatë bëhet fjale për volumë të kufizuara eksportesh. Produktet me origjinë nga blegtoaria janë më pak të eksportuarat, bile ka një tendencë të paqartë që me shumë anon nga rënia e eksporteve me origjinë këtë degë të bujqësisë.

Grafikët që vijojnë ilustrojnë këto prirje.

Grafiku 6: Trendi i eksporteve

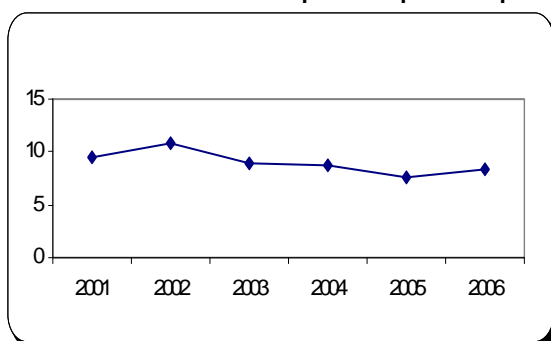

Grafiku 8: Struktura e eksporteve në 2006

Burimi: Raporti Vjetor 2001-2006, MBUMK

Grafiku 7: Dinamika e raportit import/eksport

Burimi: Raporti Vjetor 2001-2006, MBUMK

Nga grafiku 7 vihet re një prirje pozitive përsa i takon zbutjes së raportit midis importeve dhe eksporteve, kryesisht për shkak të rritjes së eksporteve. Ndërsa nga grafiku 8 duket qartë se eksportet ende sundohen nga produkte jo të mirëfillta bujqësore, si bimët medicinale, peshku i konservuar, lëkurët, ujë mineral, etj.

Konkurrueshmëria e pakët e produkteve tona, që lidhet kryesisht me cilësinë e ulët, por edhe me pasigurinë ushqimore dhe koston e lartë të prodhimit, janë faktorët kryesorë të brendshëm që kufizojnë

eksportet. Këtë e verteton edhe fakti që produktet që eksportohen më shumë kanë pak kërkesa për sigurinë ushqimore, ose i garantojnë ato në një shkallë më të lartë (peshku i konservuar, bimët medicinale, duhani, shalqini, etj.)

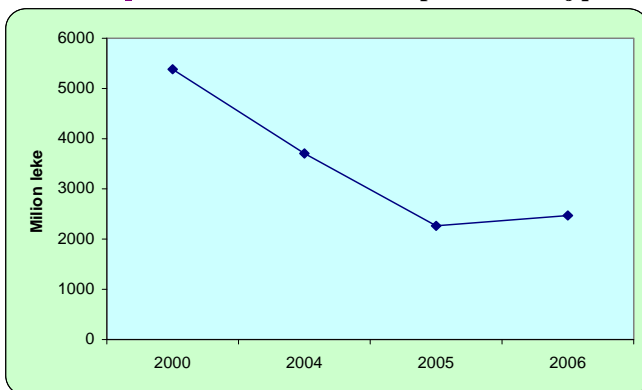
Kohët e fundit vihet re një forcim i dukshëm i praktikave të bujqësisë organike. Të pakten në pikëpamje formale bujqësia organike fillon me krijimin e Shoqatës së Bujqësisë Organike në vitin 1997. Kjo shoqatë filloi të mbeshtesë produktet organike me ndihmën e projekteve me financime të huaja (FiBL, Avalon). Në Tiranë ka edhe një dyqan për produkte organike. Sot janë rreth 93 ferma organike, ndërsa sipërfaqja e destinuar për produkte organike

është gati 1074 ha. Pjesa më e madhe e fermave dhe e sipërfaqes është e çertifikuar nga SHBO, ALBINSPEKT, ose trupa të huaja. Produktet kryesore organike janë bimët mjekësore, vaji i ullirit, frutat dhe rrushi, perimet dhe qumështi, disa prej të cilëve janë eksportuar edhe në vende të tjera si Zvicër, Hollandë, etj.. Gjithashtu prodhohen sasi më të vogla vezësh, djathi, vere dhe mishi. Për të mbështetur bujqësinë organike në Shqipëri Kuvendi i Shqipërisë ka miratuar ligjin nr. 9199, datë 26.2.2004 "Për prodhimin, përpunimin, çertifikimin dhe marketingun e produkteve "bio". Lëvizja biologjike në Shqipëri është pasuruar edhe me aktorë dhe aktivitete të reja. Kështu kemi AlbInspekt, një shoqëri shqiptare që bën çertifikimin e produkteve organike, por edhe trupa të huaja çertifikimi, si BioInspecta, BCS Öko Garantie, CERES, SKAL, ICEA dhe Italian Codex. BCS, CERES, SKAL dhe Italian Codex kanë çertifikuar thuajse vetëm eksportuesit e mëdhenj të bimëve mjekësore dhe esencave, ndërsa BioInspecta ka çertifikuar dy raste eksporti të suksesshme, erëzat e freskëta dhe vajin e ullirit organik, që të dy këto produkte për tregun zvicerian. Kemi edhe BioAdria, një rrjet kërkimi dhe shërbimi këshillimor që përbëhet nga shumë ekspertë në teknikat e prodhimit organik është përqëndruar në kërkimin shkencor dhe shërbimin e këshillimit që i ofrohet fermerëve organikë. Të tjerë aktorë po hyjnë në lëvizjen organike, siç është rasti i Shoqatës Shqiptare për Hortikulturën Organike "BioPlant". Bujqësia organike në Shqipëri po përfiton edhe nga veprimtaritë e kryera nga të tjerë donatorë, si Oxfam, GTZ, SNV, FAO, etj. Në kuadrin e INTERREG IIIa, janë zhvilluar aktivitete për zgjerimin e njohurive të ekspertëve dhe fermerëve shqiptarë për teknikat e bujqësisë organike, veçanërisht në lidhje me mbrojtjen biologjike dhe kompostimin, si dhe për trajnimin e punonjësve të shërbimit këshillimor publik. Aktualisht është në veprim edhe projekti SASA-Sustainable Agriculture Support to Albania, i financuar nga Kooperacioni Zvicerian për Zhvillim.

1.11 Mbështetja financiare për bujqësinë

1.11.1 Shpenzimet dhe investimet buxhetore për bujqësinë dhe ushqimin

Grafiku 9: Dinamika e investimeve publike në bujqësi

Burimi: Vjetari Statistikor, 2006, MBUMK

Siç tregon edhe grafiku 9, pas një trendi pozitiv deri në vitin 2004, fondet për bujqësinë kanë ardhur në ulje, me uljen më të madhe të regjistruar në vitin 2005.

Ulja e investimeve, megjithë rritjen e lehtë të shpenzimeve, është një paralajmërim serioz për të ardhmen e mbështetjes financiare të bujqësisë. Këmbanat po bien fort dhe është mirë të merren masa sa më parë.

Në vazhdimësi, kontributi shtetëror për bujqësinë ka qenë mjaft i kufizuar, ai është sjellur në rreth 1-1.5% të buxhetit, dhe akoma më pak në raport me PBB. Përgjithësisht, investimet në bujqësi janë mbështetur me hua dhe grante të huaja. Siç e tregon edhe tabela e mëposhtme, komponenti i investimeve të brendshme nuk ka një prirje të qartë në rritje, ato paraqiten në nivele disi të stabilizuara, kurse investimet e huaja janë ato që paraqesin një dinamikë të paqartë dhe të pasigurtë, për të ardhur në një rënie të ndjeshme, gati përgjysmim, në vitin 2005. Ky fakt thekson rrezikun që në të ardhmen bujqësia rrezikon të mbetet pa mbështetjen e duhur financiare të huaj, nëse nuk punohet me urgjencë dhe me program për të identifikuar projekte të reja, për t'i prezantuar ato para donatorëve, si dhe për të përmirësuar klimën e

biznesit, për të nxitur investimet private në kompensim të investimeve potencialisht munguese nga donatorët.

Nëse do të bënim një analizë më të hollësishme, mund të identifikohet lehtë se investimet më të mëdha kanë shkuar dhe shkojnë në rehabilitimin ujitjes dhe të kullimit, pasuar nga investimet për tokën dhe shërbimet bujqësore.

Tabela 4: Investimet private në bujqësi me sipas burimit

Burimet	2005	2006	% e rritjes
Kursimet e veta	1679585	1209351	72
Kredi bankare	48278	411932	853
Totali	1727863	2077251	120.2

Burimi: Vjetari Statistikor, 2006, MBUMK

1.11.2 Investimet dhe kreditimi në bujqësi dhe agroindustri

Bujqësia dhe agro-industria, edhe pse degë të rëndësishme dhe me potencial të madh,

sipas vlerësimeve më të fundit, duket se ende nuk janë në gjendje të bëjnë investime private në shkallë të madhe. Ashtu si dhe në vitet e mëparshme, investimet në të gjitha format private, publike dhe ato në përmes kredive bankare duket se nuk arrijnë të kalojnë kufirin 0.3 për qind ndaj PBB-së, një shifër kjo shumë e vogël që nuk ka nevojë për koment. Largësia e biznesit bankar nga zonat rurale dhe gjithë problematika e përmendur gjatë kësaj analize të shkurtër, përbëjnë faktorët kryesorë që qëndrojnë prapa kësaj shifre të vogël.

Kutia 6: Frutikultura në fokusin e politikave

Në vitin 1997 filloi për herë të parë në bujqësinë shqiptare pos-komuniste një skemë mbështetje direkte për fermerët. Kjo është skema për nxitjen e zhvillimit të vreshtarisë, pemëtarisë dhe ullirit, e sanksionuar me VKM nr. 3 datë 10.1.2007. Sipas këtij vendimi. Fermerët shqiptare që mbjellin jo më pak se 3 dynym vreshta ose pemëtore të reja dhe ata që mbjellin jo më pak se 2 dynym ullishte të reja përfitojnë falas 50 mijle lekë për dynym (për vreshta) dhe 35 mijle lekë për dynym (pemë frutore ose ullishta). E drejta e përfitimit të mbështetjes fitohet pas një gare ose konkurrimi mbi bazën e gjashtë kriterëve të vlerësuar me pikë:

- ✓ Vendndodhja, 15 pikë
- ✓ Specia, 10 pikë
- ✓ Kultivari, 10 pikë
- ✓ Afati i ngritjes ose ndërtimit, 10 pikë
- ✓ Sipërfaqja, 35 pikë
- ✓ Teknologjia, 20 pikë

Fitues shpallen, me anën e një komisioni vlerësues, fermerët që sigurojnë 70 pikë e sipër. Kjo skemë mbështetje është pritur shumë mirë nga fermerët, por jo vetëm ata dhe pritet të ndikojë dukshëm mbi prodhimin mbas 3-4 viteve. Nuk është bërë ndonjë analizë paraprake kosto-përfitim, kështu që vetëm me vonë pritet të vlerësohet plotësisht efektiviteti i skemes. Në të ardhmen dhe Në raste të ngjashme duhet të shihet, sidomos, si mund të përmirësohen kriteret dhe pesha e tyre në seleksionimin e aplikimeve, duke inkluduar si të tilla ndoshta edhe përmirësimin e cilësisë dhe mbrojtjen e tokës, për të qënë sa me shumë në linjë me politikën e re europiane për bujqësinë.

Pas një rritjeje të dukshme në raport me vitin 2000, niveli i investimeve në industrinë agro-përpunuese është në nivele të stabilizuara, si rezultat i mungesës së kreditimit për investitorët vendas dhe interesit të pamjaftueshëm nga ana e investitorëve të huaj në këtë drejtim. Për më tepër, zhvillimi i industrisë agro-përpunuese është i kushtëzuar edhe nga oferta jocilësore ose në sasi të pamjaftueshme e prodhimeve bujqësore që përdoren si lëndë të para, si dhe nga konkurrenca me çmime të ulëta e produkteve të importuara dhe me cilësi të diskutueshme.

Krahas këtyre, mbështetje financiare për fermerët dhe bujqësinë ofrojnë edhe një numër agjencish dhe institucioneve të financës rurale. Financat rurale në Shqipëri, veçanërisht ato në mbështetje të fermerëve, aktualisht dhe në një të shkuar jo shumë të largët, mund të shihen përmes kontributeve të disa aktorëve, projekteve ose agjencive si: Fondi i Financimit të Zonave Malore, Programi i Zhvillimit të Zonave Malore, projekti 2KR, Projekti i Shërbimeve Bujqësore, projekti Mbështetje për Prodhimin Bujqësor (FAO), projekti SBCA (USAID, mbyllur), Unioni i Shoqërive të Kursim Kreditit (USHKK), SASA (Mbështetja e Zhvillimit të Qendrueshëm Bujqësor në Shqipëri, një numër projektesh të tjera të pavarura të shoqatave të ndryshme ndërkombëtare, si edhe të sistemit bankar dhe vetë fermerëve. Mbështetja totale e tyre ka qenë e konsiderueshme, por gjithësesi e pamjaftueshme. Ata kanë mbështetur fermerë individuale, shoqata fermerësh, agrobiznese të ndryshme, me grante, hua dhe kredi për teknologji, farëra dhe fidana, raca, marketing, njohuri dhe asistencë teknike. Aktualisht janë më aktivë Fondi i Financimit të Zonave Malore, Programi i Zhvillimit të Zonave Malore dhe USHKK. Nuk ka të dhëna të sakta se sa mund të jetë numri i përfituesve, por ata janë disa mijra.

Në të ardhmen pritet të injektohen me shumë financa në sektorin e bujqësisë dhe ushqimit. Përveç dy projekteve në vazhdim, forcimi dhe shtrirja më e gjerë rajonale e USHKK mbetet si alternativë kryesore. Krahas kësaj sistemi bankar do të duhet të luajë më shumë rol, por për këtë duhet të nxitet tregu i tokës dhe kooperimi midis fermerëve, mbasi rreziku për moskthimin e kredive nga fermerët është i lartë dhe kostoja e transaksioneve të kredive për shkak të numrit të madh të fermerëve do të ishte e madhe dhe frenuese. Garantimi i konkurrencës së lirë, për shëmbull duke zbatuar pa mëdyshje legjislacionin mbi sigurinë ushqimore, sidomos në sektorin e agropërpunimit, do të nxishte investimet në këtë sektor edhe përmes huamarrjes. Përmirësimi i cilësisë së informacionit për tregun dhe ndihma për të identifikuar aktivitete të reja fitimprurëse dhe për të hartuar plane të mira biznesi do të ndikonte në rritjen e huamarrjes nga burime private. Mund të diskutohet edhe alternativa e kanalizimit të ndihmës shtetërore përmes sektorit bankar, për të siguruar një efikasitet dhe normë kthimi më të lartë të huave.

Ndërkohë, duhet të gjenden mënyra për të bërë aktive kursimet e fermerëve, që mendohet se janë disa qindra miliona €. Ndiha direkte, si Në rastin e skemes së vreshtarisë dhe pemtarisë, është efektive edhe në këtë drejtim, sepse krahas parave të marra falas, fermerët do të duhet të investojnë edhe nga kapitali i tyre, për të kompletuar investimin ose për ta shfrytëzuar atë.

Përvojat e huaja (Rasti *Grameen Bank*-Bangladesh, vende si Rumania, etj.) mund të jenë të vlefshme edhe për forcimin e sistemit të financave rurale të Shqipërisë. Reformat në sistemin bankar mund të jenë gjithashtu të vlefshme. Rregullimi i portofoleve të huas bankare (duke fiksuar një minimum kontributi të detyrueshëm për bujqësinë, duke vendosur tavane për madhësinë e huas në mënyrë që të ketë me shumë hua të vogla dhe të përfitojnë me shumë fermerë të vegjël. Ka sugjerime që nxitja e huajtjes dhe kursimit në grup fermerësh mund të japë rezultate në mobilizimin e financave të lira. Në këtë rast është e rëndësishme që grupet të formohen mbi bazën e interesave të përbashkëta ose të përfshijë individë të përafërt (Në rastin e **Grameen Bank** deri 5 fermerë me deri 0.5 ha tokë). Po ashtu, shoqërimi i huas me shërbime të tjera të nevojshme për fermerin mund të ketë efekte në rritjen e huamarrjes bankare nga fermerët e vegjël.

1.11.3 Politikat kryesore për bujqësinë dhe rezultatet e tyre

Gjatë periudhës së kaluar e deri me sot, politika për bujqësinë mund të cilësohet si një mbështetje kryesisht indirekte dhe është fokusuar në këto aspekte kryesore:

i-Rehabilitimi i infrastrukturave

ii-Krijimi i një mjedisi pro-biznes

iii-Mbështetja e shërbimeve ndaj fermerëve

iv-Forcimi institucional

Mbështetja indirekte nënkupton mungesën relative të kredive dhe granteve që u shkojnë fermerëve Përmes qeverisë. Kryesisht mbështetja indirekte është fokusuar në reabilitimin e infrastrukturës ujitëse dhe kulluese, por edhe asaj tregtare si dhe të laboratorëve të kontrollit. Të dhënat e periudhës 2000-2005 tregojnë se rreth 37% e financimeve të huaja i përkasin infrastrukturës ujitëse, ndërsa po të përfshijme aty edhe tregjet dhe laboratorët financimi e kalon shifren 40% të totalit.

Programi PHARE dhe 2KR janë dy komponentet e tjerë të rëndësishëm të investimeve të huaja të kësaj periudhë, me rreth 25% të totalit, që kanë kontribuar mjaft dhe në furnizimin me inpute bujqësore (makineri, pesticide, farëra, etj.).

Në sajë të këtyre politikave, është arritur të përmirësohet potenciali ujitës i bujqësisë dhe të garantohet në nivele të mira edhe kullimi i tokave. Këto politika konsiderohen si më të domosdoshmet në këtë periudhë.

Krijimi i një mjedisi pro-biznes ka synuar kryesisht në privatizimin dhe liberalizimin e ekonomisë dhe të bujqësisë në veçanti. Ndarja dhe privatizimi i tokave dhe pasurive të ish-kooperativave dhe ish-fermave bujqësore, si dhe të aseteve të ndërmarrjeve të agroPërpunimit, së bashku me liberalizimin e vendimmarrjes biznesore përbëjnë shtyllat e politikës pro-biznes. Këtu një rol të veçantë kanë pasur edhe përjashtimet ose lehtësirat fiskale për bujqit, si dhe regjistrimi dhe kadastrimi i tokave bujqësore që pritet të marre fund së shpejti. Në këtë kuadër mund të citojmë dhe politikat për zhvillimin e sistemeve të informacionit, ku janë anagazhuar një numër donatorësh, si BB, USAID, BE, GTZ, etj.

Mbështetja e shërbimeve ndaj fermerëve ka pasur të bëjë kryesisht me këshillimet teknike, si kundër mund të Përmendim projektin hollandez, por jo vetëm, për ekstensionin bujqësor, Përmes të cilave u aftësuan dhe u trainuan me mijra femere dhe specialistë të bujqësisë dhe u arrit të ristrukturohet dhe konceptohet një politikë dhe sistem i ri për shërbimin këshillimor bujqësor në vendin tonë.

Forcimi institucional ka konsistuar në paisjen me dijë dhe përvoja të reja teknike dhe administrative Përmes trainimit dhe kualifikimit të stafeve teknike dhe administrative të Ministrisë dhe strukturave të saj. Në këtë kuadër një mbështetje të veçantë ka përfituar bujqësia jonë në drejtim të hartimit të politikave dhe programeve të zhvillimit me asistencë të huaj, paisjen me mjete dhe instrumenta punë, ngritjen dhe modernizimin e laboratorëve të kontrollit dhe analizës së sëmundjeve dhe ushqimeve, hartimin e ligjeve të ekonomisë së tregut, dhe së fundmi edhe për përafrimin e legjisllacionit tonë bujqësor me atë të BE.

Në vitin 2007, për herë të parë, bujqit shqiptarë përfituan nga një skeme granti, siç ishte skema e mbështetjes së pemëtarisë dhe vreshtarisë, cila pritet të këtë efekte të ndjeshme në rritjen e prodhimit të frutave, ullirit dhe të rrushit, po ashtu edhe të ardhurave të fermerëve.

Politikat bujqësore të deritanishme kanë dhënë rezultate pozitive të ndjeshme. Rendimentet e kulturave bujqësore janë rritur dukshëm, shpesh herë edhe në mënyrë spektakolare, bujqësia është një sektor i hapur për investime, iniciativa e lirë është zoteruese në bujqësi, mentaliteti dhe aftësitë biznesore të fermerëve dhe agropërpunuesve janë zhvilluar në masë të konsiderueshme, disponibiliteti i ujit për vaditje dhe inputeve të tjera bujqësore është rritur, resurset bujqësore

tentojnë të përdoren në drejtimet më eficiente dhe tregu jep sinjale të rëndësishme për orientimin e strukturave prodhuese dhe marrjen e vendimeve të biznesit.

1.12 Analiza e rrjetit të aktorëve të sektorit

Në rrafshin planifikues, zbatues dhe teknik, Ministria e Bujqësisë Ushqimit dhe Mbrojtjes së Konsumatorit ka luajtur rol kyç për zhvillimin e bujqësisë. Qeveria dhe institucione të tjera të larta të shtetit kanë siguruar mbështetje politike dhe strategjike. Edhe ministri të tjera të linjës kanë luajtur rol të spikatur, ku veçohen Ministria e Financës dhe ajo e Ekonomisë.

MBUMK ka treguar performancë të kënaqshme, me një staf me nivel teknik të mirë dhe të motivuar mjaftueshëm përmes mekanizmave financiarë. Përgjithësisht, në të ardhmen performanca ka nevojë të përmirësohet, në prizmin e angazhimeve të reja integruese, hartimin dhe zbatimin e politikave më efektive zhvilluese. MBUMK duhet të tregojë në të ardhmen një angazhim më të lartë në zbatimin më efektivitet më të mirë të detyrave të veta. Për këtë gjykojmë së do të ishte i nevojshëm edhe një plotësim fleksibël, gradual, i kapaciteteve ekzistuese me njohuritë më të reja dhe me aftësi me dinamike. Kjo mund të bëhet përmes rekrutimeve të studiara shtesë ose programimeve trainuese të targetuara mirë për të përballuar më efektivitet angazhimet kritike aktuale dhe perspektive. Në këtë kuadër, po thellohet dhe në të ardhmen do të thellohet akoma më shumë karakteri pjesëmarrës i aktiviteteve planifikuese, monitoruese, zbatuese dhe vlerësuese të MBUMK, si shprehje e dialogut demokratik më të gjithë aktorët e zhvillimit, me fermerët dhe grupimet e tyre në rradhe të parë. Roli lehtësues i zhvillimit i MBUMK do të forcohet më shumë edhe përmes strukturave të saj periferike, edhe qendrave të transferimit të teknologjive bujqësore, të cilat pritet të marrin anagazhime më të fuqishme në të ardhmen.

MBUMK ka pasur mbështetje konstante dhe efektive nga një numër shumë i madh aktorësh dhe partnerësh të tjerë për zhvillim, si BB, USAID, BE, FAO, GTZ, Kooperacioni italian, ai zviceran, SNV, Kooperacioni Spanjoll, Qeveria Japoneze, etj. Këta dhe partnerë të tjerë të rëndësishëm kanë siguruar që bujqësia shqiptare të zhvillohet dhe strukturohet në mënyrë të qëndrueshme në kuadrin e një tregu dinamik dhe në një sistem rregullash të reja. Ajo ndan me to me shumë realizëm dhe mirënjohje çdo progres që ka bërë deri sot bujqësia shqiptare në rrugën e saj drejt ekonomisë së tregut dhe, tashmë, edhe drejt integritimit evropian.

Në kuadrin e zhvillimeve të reja po përmirësohen, dhe do të duhet që të përmirësohen akoma më tej komunikimi, bashkërendimi dhe shpërndarja e informacionit midis MBUMK dhe ministrive të tjera të linjës, por edhe me partnerët ndërkombëtarë. Ky komunikim do të duhet të thellohet në të ardhmen jo vetëm në rrafshin programues, por sidomos atë operativ dhe implementues. Kjo do të garantonte mbështetje të vazhdueshme të bujqësisë më ide dhe projekte zhvilluese, të cilat mbeten kritike për bujqësinë tonë edhe për një kohë relativisht të gjatë. Kjo do t'i shërbente, gjithashtu, ristrukturimit më të mirë të totalit të mbështetjes, fokusimit më të mirë të saj në prioritetet e zhvillimit, shmangjes të mbivendosjes së kontributeve dhe përpjekjeve të secilit prej aktorëve. Që në vitin 2006 MBUMK ka filluar aktivitetet e saj për realizimin e këtyre pikësnyimeve, me ndihmën edhe të disa aktorëve të spikatur, që ndihma e donatorëve të bëhet edhe më efektive në të ardhmen. Në të njëjtën kohë, MBUMK po bën përpjekje që të evidentojë, lehtësojë dhe skedojë të gjitha kontributet e tjera të panjohura ose të paevidentuara deri sot, që parashikohet të jenë të konsiderueshme, me qëllim që t'i bëjë ato pjesë të strategjisë së zhvillimit të bujqësisë në të ardhmen.

1.13 Analiza SWOT e sektorit

Koha ka dëshmuar dhe studimet tashmë kanë evidentuar se sektori bujqësor dhe agropërpunës aktualisht karakterizohet nga disa tipare mjaft pozitive, që përbëjnë njëkohësisht anët e forta të tij. Këto anë janë bazike për tu marre parasysh në aktivitetet programuese zhvilluese, por edhe për të justifikuar atë optimizëm dinamik që mbështet progresin e sigurtë të bujqësisë shqiptare. Më kryesoret e këtyre anëve janë:

i-Bujqësia dhe agropërpunimi janë thujse një *sektor tërësisht privat*, gjë që përben garancinë bazë për iniciativën e lirë zhvilluese. Sipërmarrja e lirë ka krijuar dhe do të krijojë edhe në të ardhmen shanse të mëdha për inovacion, mbështetje konstante nga partnerët ndërkombëtare dhe operatorët e ndryshëm të tregut financiar në zhvillim. Sipërmarrja e lirë është garancia më e madhe për zhvillim të qendrueshëm të bujqësisë shqiptare.

ii-Shqipëria ka kushte klimatike, mikroklimatike dhe tokësore të përshtatshme, resurse biologjike të pasura dhe të larmishme, të cilat janë bazë për aktivitete bujqësore të shëndetshme dhe produktive.

iii-Vendi ynë ka një *traditë bujqësore të vjetër dhe me vlerë*, e cila ndihmon efektivisht në planifikimet strategjike zhvilluese dhe premtan që bujqësia do të jetë zeje e rëndësishme edhe në të ardhmen.

iv-Vendi ynë ka një *popullsi bujqësore të edukuar relativisht mirë*, gjë që premtan për efektivitet dhe produktivitet të kënaqshëm në bujqësi.

v-Bujqësia jonë ka pasur një *mbështetje të konsiderueshme teknike dhe financiare* përgjatë tranzicionit të saj të vështirë, e cila jo vetëm ka zgjidhur probleme dhe situata të vështira, por ka krijuar edhe premisa të reja për zhvillime më efektive dhe më të qendrueshme.

Një strategji realiste duhet të identifikojë dhe vlerësojë objektivisht edhe dobësitë e sektorit. Sektori duket se vuan edhe nga disa dobësi të brendshme, ose të krijuara me kalimin e kohës, të cilat mendohet se jo vetëm luajnë një rol negativ në ritmet e zhvillimit, por edhe i japin atij disa tipare karakteristike. Këto dobësi të sektorit janë:

i-Ferma e vogël dhe e fragmentizuar. Dihet se kjo e ka burimin tek potenciali i pakët i tokës bujqësore në Shqipëri, por edhe në tiparet e reformës së tokës që u krye pas vitit 1990. Kjo dobësi ka luajtur dhe pritet të luajë rol kyç frenues në zhvillimin e tregut të kredive për fermerët, të marketingut agrar dhe të industrisë përpunuese, por edhe për investimet e huaja direkte në bujqësi. E rëndësishme është që strategjia e bujqësisë duhet të integrojë politika dhe përpjekje që të reduktohen sa me shumë efektet negative të kësaj dobësie.

ii-Një numër shumë i madh fermash dhe një popullsi e madhe bujqësore, janë padyshim një dobësi e sektorit. Për pasojë, menaxhimi i sektorit është më i vështirë, punësimi efektiv bëhet me problematik, administrimi i mbështetjes është më i kushtueshëm, rregullimi i sektorit vështirësohet së tepërmi.

iii-Një *brez i ri jo sa duhet i apasionuar pas bujqësisë*, mund të krijojë probleme të trashëgimisë së traditës, e cila mund të ketë efekte mbi zhvillimin e qendrueshëm të burimeve prodhuese, kryesisht të tokës bujqësore.

iv-*Diversifikimi i lartë i prodhimit në fermë*, është tipari më themelor që bie në sy në fermën e vogël shqiptare. Kjo vjen për shkak të pasigurisë ushqimore, por edhe për shkak të rrishtit tregtar të konsiderueshëm dhe vështirësive të ndryshme të marketingut agrar.

v-*Mungesa e ndjeshme e mbështetjes financiare shtetërore të drejtpërdrejtë.* Në këto vite fermeri shqiptar ka pasur më shumë mbështetje indirekte: privatizimi, liberalizimi, infrastruktura, këshillimi, kredi për mjete, grante, zakonisht në masë dhe numër të kufizuar dhe jo nga shteti, etj. Nuk ka pasur kredi apo subvencione të drejtpërdrejta, jo politika të drejtpërdrejta të produkteve, të inpueteve bujqësore, të tokës, të eksporteve, etj.

Megjithatë, sektori ka mundësi të përfitojë nga programi i qeverisë për rruget rurale, me efekte të ndjeshme në marketingun e produkteve, nga investimet e mëdha rehabilituese të ujitjes dhe kullimit, nga potenciali i pashfrytëzuar i agropërpunimit (veçanërisht në zonat rurale), nga mbështetja për nxitjen e bashkëveprimit reciprok të fermerëve, nga investimet e kryera dhe ato të programuara për tregjet me shumicë dhe tregjet rurale, nga asistenca shtetërore këshilluese dhe orientuese dhe nga aktivitetet kontrolluese dhe çertifikuese të shtetit.

Në mënyrë të veçantë, sektori i bujqësisë ka mundësi të mëdha të përfitojë një mbështetje të madhe zhvilluese nga procesi i integritit evropian, nga zbatimi i Marrëveshjes së Përkohshme dhe nga zbatimi i MSA pas ratifikimit të plotë të saj. Si vend potencial për antarësim në BE aktualisht ekonomia jonë, përfshirë edhe bujqësinë dhe agropërpunimin, mund të përfitojë nga dy komponentët e parë të programit **IPA**. Me ngritjen e statusit të Shqipërisë nga vend potencial në vend kandidat të BE përfitimet priten të jenë akoma më të mëdha, mbasi atëherë **IPA** kompletohet dhe vendi ynë mund të përfitojë në të tërë komponentet e këtij programi paraadherues. E rëndësishme është që të përmbushen hapat e nevojshëm dhe kritike për këtë përfitim potencial, siç është **Agjencia e Pagesave** (edhe një numër kushtesh të tjera), e cila ndonëse do të aktivizohet në kuadrin e zhvillimit rural, do të mbështesë fuqishëm edhe bujqësinë.

Njëkohësisht, një sërë rreziqesh kërcënojnë që zhvillimet në sektorin bujqësor dhe atë agropërpunues të jenë më të ngadalta ose më të pasigurta:

a-Zvarritja e konflikteve pronësore dhe e kompensimit të ish-pronarëve. Kjo tenton ta mbajë të lartë tensionin dhe pasigurinë pronësore, pra të pengojë përmirësimin e klimës së biznesit, dhe të vështirësojë zhvillimin e tregut të tokës, etj.

b-Shterrja e projekteve dhe programeve të huaja për bujqësinë dhe ushqimin. Programet aktuale mbyllen pothuaj të gjitha deri në vitin 2009 dhe nëse nuk identifikohen programë të reja, bujqësia rrezikon që në vitin 2010 të mbetet pa mbështetje me projekte të rëndësishme që financohen nga donatorët. Kjo do të thotë që është emergjente të punohet në nivel strategjik, por edhe në nivele të tjera për të identifikuar, përpunuar dhe propozuar projekte të reja, për të cilat bujqësia dhe ushqimi kanë nevojë ende.

c-Mos kryerja në kohë e përputhjes së legjislacionit shqiptar me *acquis communautaire*. Kjo sepse ekspertiza lokale për ta bërë këtë është jo vetëm e pamjaftueshme, por edhe kostoja dhe volumet e punës janë të konsiderueshme. Kjo ve para përgjegjësisë së programimit, implementimit dhe monitorimit konstant dhe korrekt të gjitha aktiviteteve që kanë të bëjnë me këtë anë të procesit të integritit.

d-Mos stafimi dhe rekrutimi i nënpunësve të rinj në moshë, të shkolluar së fundmi, sipas procedurave dhe rregullave plotësisht korrekte, më energji dhe potenciale dinamike dhe bashkëkohore, që është e domosdoshme jo vetëm për të ruajtur përvojat dhe kulturat e vlefshme të punës në administratën civile, por edhe për të sjelle frymë të re, dinamizem të ri, qëndrimë të reja dhe angazhimë të reja në tërë punën zhvilluese dhe integruese të bujqësisë.

e-Mostrajtimi i bujqësisë si sektor prioritar. Kjo do të bënte që mbështetja shtetërore financiare për bujqësinë të ishte nën nivelin e kërkuar. Bujqësia dhe agropërpunimi mbeten motori kryesor i zhvillimit ekonomik të vendit dhe mbështetja e pamjaftueshme e saj do të ndikonte në shpejtësinë e rritjes ekonomike dhe, njëherësh, atë të reduktimit të varfërisë në vend.

Natyrisht këto janë vetëm disa rreziqe në potencë, por që mund të shmagen, po të kihen parasysh mirë dhe të merren masat e duhura. Në kuadrin e SSBU, shmangja e këtyre rreziqeve do të ishte jetike për zhvillimin e shpejtë dhe të qëndrueshëm të sektorit.

KAPITULLI 2:

VIZIONI, PRIORITETET DHE QËLLIMET STRATEGJIKE

2.1 Vizioni

Sektori bujqësor dhe ai i agropërpunimit duhet të arrijnë një nivel më të lartë prodhueshmërie dhe konkurrueshmërie, si në tregun vendas edhe në atë ndërkombëtar, mbi bazën e përmirësimit të kushteve për veprimin e iniciativës private, por edhe të një mbështetjeje zhvilluese më të plotë, në një mënyrë të qendrueshme, që të garantohet nga institucione efikente. Ato janë të varura tërësisht nga niveli i teknologjive dhe njohurive, si dhe nga eficaenca e përdorimit të tokës, punës dhe inputeve të tjera. Prodhueshmëria dhe konkurrueshmëria më e lartë janë themelet e rritjes së prodhimit, të përmirësimit të daljes në treg për fermerët dhe biznesin agropërpunues, të rritjes së të ardhurave dhe të përmirësimit të nivelit të jetesës së fermerëve dhe familjeve të tyre.

Rritja e cilësisë së produkteve agroushqimore është faktori bazë për rritjen e konkurrueshmërisë. Rritja e cilësisë do të vijë nga përmirësimi teknologjik, por edhe nga metodat dhe teknikat e reja të menazhimit të integruar të sistemeve të prodhimit dhe reduktimi i kimikateve, që do të nxitin shtimin e produkteve organike.

Vizioni strategjik i SSBU e sheh zhvillimin bujqësor dhe agroindustrial nën prizmin e integritit europian, që zhvillon vizionin e qeverisë për këta sektorë dhe që premtion të plotësojë sa më mirë standartet dhe kërkesat për një integrim sa më të shpejtë të Shqipërisë në BE, në përgjithësi, dhe të Marrëveshjes për Asociim dhe Stabilizim (MSA), në veçanti.

2.2 Prioritetet strategjike

Tashmë është e konsoliduar ideja se pa një përshkallëzim progresiv të mbështetjes financiare për fermerët dhe agropërpunuesit, në formën e kredive apo të granteve për zhvillim, me qëllim që të bëhet e mundur dhe të përshpejtohet modernizimi i fermave dhe bizneseve, të rritet produktiviteti dhe konkurrueshmëria e produkteve tona, progresi do të jetë me ritme të pamjaftueshme. E gjithë mbështetja teknike, që fermerët dhe agrobizneset kanë përfituar deri tani në mënyra të ndryshme, duke filluar me trainimet e duke përfunduar me këshillimet, e kanë përmirësuar "softin" e zhvillimit. Tashmë efektiviteti dhe shpejtësia e këtij zhvillimi do të varen edhe nga ndërhyrjet dhe përmirësimet në sistemin "hard", pra në përmirësimin e nivelit teknologjik të prodhimit, gjë që kërkon me shumë investime të drejtpërdrejta. Kjo është edhe arsyeja që një nga prioritetet strategjike parashikohet dhe duhet të jetë mbështetja financiare më e madhe për sektorin e fermave dhe të agrobizneseve në tërësi.

Ujitja dhe kullimi kanë marre deri tani "pjesën e luanit" të fondeve të bujqësisë, pasi uji përben inputin kryesor për rritjen e prodhimit bujqësor. Duke parë gjendjen e deritanishme, ku një pjesë e mirë e sistemit të ujitjes dhe kullimit mbetet ende e parehabilituar ose joefikente, si dhe rolin e këtij faktori, do të jetë e domosdoshme që ky proces të kompletohet dhe përmirësohet.

Tregu përben faktorin kyç, prej nga marrin impulse zhvilluese sektorët e prodhimit. Siç u identifikua në pjesën e parë, marketingu i produkteve bujqësore është në gjendje të prapambetur.

Në vitet e mëparshme janë implemnetuar dhe janë ende në proces inicitive zhvilluese, të cilat kanë rezultuar të pamjaftueshme për ta ngritur marketingun agrar në nivel ferme apo në nivel tregu në standartet e kërkuara. Kjo e përcakton atë si një prioritet të veçantë.

Kutia 7: Prioritetet strategjike

- i. Të rritet mbështetja financiare për fermat, bizneset bujqësore dhe ato agropërpunuese
- ii. Të përmirësohet menaxhimi, ujitja dhe kullimi i tokës bujqësore
- iii. Të përmirësohet marketingu i produkteve bujqësore dhe atyre të Përpunuara
- iv. Të rritet niveli dhe cilësia e teknologjive, informacionit dhe njohurive të fermerëve dhe agropërpunuesve
- v. Të rritet cilësia dhe siguria ushqimore e produkteve bujqësore dhe atyre të përpunuara

Niveli i teknologjive dhe njohurive, pa përjashtuar informacionin, mbetet faktor kyç për rritjen e prodhueshmërisë, vetë prodhimit, të cilësisë së produkteve dhe prej këtej edhe të konkurrueshmërisë dhe shkallës së daljes në treg të fermerëve dhe agrobiznesit. Megjthëse niveli teknologjik në fermë dhe agrobiznes është përmirësuar dukshëm në krahasim me fillimet e tranzicionit, ai ende është dukshëm i ulët krahasuar me vende të tjera. Kjo e bën atë një prioritet të rëndësishëm strategjik.

Siguria ushqimore e produkteve bujqësore dhe të përpunuara është një çështje jetike, që ka të bëjë me cilësinë

dhe sigurinë e jetesës së njerëzve. Aspektet e sigurisë ushqimore janë kritike, tepër të ndjeshme dhe shumë të nënvizuara edhe në dialogun integruar të vendit tonë me BE. Ndërkaq, me gjithë përparimet, siç u identifikua, ka mjaft aspekte dhe çështje të sigurisë ushqimore mjaft kritike, ende të pakonsoliduara, që presin trajtim të mëtejshëm. Për këtë arsye garantimi i një sigurie ushqimore më të lartë për popullsinë do të jetë një prioritet absolut. Siguria ushqimore do të garantohet nga përmirësimi teknologjik, por edhe nga aplikimi i metodave dhe sistemeve të reja të kontrollit të sigurisë ushqimore, nga përdorimi i metodave të menaxhimit të integruar të pesteve, menaxhimi i integruar i ushqimit të bimëve dhe mbarështimit të kafshëve, përdorimi i metodave të mira bujqësore, të cilat së bashku do të shtojnë rëndësinë dhe peshën e produkteve organike në prodhimin bujqësor dhe shportën e konsumatorit.

Bazuar në argumentat e mësipërm, Strategjia e Bujqësisë dhe Ushqimit (SSBU) përcakton pesë prioritetet, si në kutinë nr.7.

2.3 Sektorët strategjikë

Sektorë strategjikë janë ata që do të zhvillohen në mënyrë prioritare. Faktorët bazë të marre parasysh për të përcaktuar prioritetet janë: i) tendencat e deritanishme të zhvillimit, ii) potenciali për tu zhvilluar në të ardhmen bazuar edhe në kushtet agroklimatike dhe traditën, iii) efektet në të ardhurat e fermerëve dhe iv) kushtet e tregut dhe në përgjithësi konkurrenca, v) potencialet për eksport.

Kutia 8: Sektorët strategjikë

1. Prodhimi i pemëve frutore, ullirit dhe rrushit
2. Prodhimi perimeve
3. Produktet blegtorale
4. Përpunimi industrial i frutave dhe perimeve
5. Përpunimi industrial i rrushit
6. Përpunimi industrial i qumështit dhe mishit

Sektorët strategjikë për periudhën 2007-2013 janë si në kutinë nr. 8.

Pemtaria dhe vreshtaria

Pemtaria dhe vreshtaria do të jenë një prioritet i rëndësishëm i zhvillimit të bujqësisë. Argumentat në favor të këtij prioriteti janë të shumtë, por më kryesorët do të ishin:

i-Shqipëria ka pasur një pemtari dhe vreshtari mjaft të zhvilluar dhe, në terma të prodhimit, produktivitetit dhe numrit të rrënjëve; ende vendi nuk ka arritur nivelet e paratranzicionit; ii-prirjet e viteve të fundit tregojnë rritje të shpejtë të prodhimit dhe numrit të rrënjëve, ndonëse jo aq të produktivitetit; iii-marzhi i fermerëve është relativisht më i lartë; në disa zona të Korçës fermerët pohojnë se kostoja e prodhimit të molles është rreth tre herë më e vogël se çmimi i shitjes nga ata, ndërsa për rrushin raporti është edhe më i madh; iv-diversiteti dhe potenciali agroklumatik i Shqipërisë lejon që në vendin tonë të prodhohen fruta në një llojshmëri të gjerë; v-mundësitë për të gjeneruar vlerë të shtuar (operacionet pas vjeljes) në fruta dhe rrush janë të mëdha, gjë që do të ndikonte dukshëm në rritjen e marzheve të fermerit; vi-vendi ynë importon sasira të mëdha frutash dhe rrushi, duke harxhuar një pjesë të konsiderueshme të valutës për këtë qëllim. Prandaj rritja e prodhimit të frutave me prioritet do të ndikonte në zbutjen e deficitit tregtar, të kursimit të valutës dhe të investimit të saj në ekonominë kombëtare; vii-së fundi, konsumi i frutave si pjesë e menysë së shqiptarëve po shtohet dhe duhet të shtohet edhe me shumë, prandaj edhe kërkesa për fruta do të jetë në rritje.

Ky nënsektor ka mundësi të zhvillohet edhe në drejtime të reja, jotradicionale, ndoshta luleshtrydhet, etj., kryesisht për treg të huaj por edhe atë vendas.

Megjithatë, në mbështetjen e këtij nënsektori, do të merren parasysh veçoritë rajonale, klimatike dhe mikrozonale, që ajo të mund të gjenerojë efekte maksimale dhe të jetë në koherencë të plotë me karakteristikat e mjedisit, kulturën dhe traditën e kultivimit. Ka tashmë studime mbi rajonizimin e llojeve dhe varieteteve të pemëve dhe hardhisë, të cilët do të përdoren ose përmirësohen paraprakisht po që se është e nevojshme.

Perimikultura

Prodhimi i perimeve, gjithashtu, do të jetë prioritet. Në Shqipëri prodhohen një gamë e gjerë perimesh. Perimet si prioritet mbështeten nga disa argumenta: i-megjithëse prodhimi vendas ka ardhur duke u rritur, ai është ende shumë deficitar; pjesa më e madhe e perimeve që konsumohen vijnë nga importi, për të cilat gjithashtu harxhohet valutë e konsiderueshme; ii- Shqipëria ka potenciale të mira prodhuese, me pritshmeri të lartë edhe për kosto prodhimi të ulët; në shumë zona ka toka pjellore dhe të përshtashme, ujë të mjaftueshëm dhe përvojë; iii-kërkesa konsumatorë për produkte vendi të freskëta jo vetëm nuk është e plotësuar asnjëherë, por ajo është mjaft selektive ndaj perimeve të prodhuara në vend në krahasim me ato të importuara; iv-marzhet e fitimit të fermerëve edhe në perime janë të konsiderueshme.

Blegtoria

Edhe blegtoria përben një prioritet të madh. Faktikisht blegtoria është sektori me zhvillimin më të shpejtë gjatë viteve të tranzicionit. Produktet blegtorale përbëjnë bazën e menysë të të ushqyerit, prandaj ky zhvillim u shkaktua nga kërkesa për të përmbushur nevoja jetike të ushqimit të popullsisë. Fillimisht ajo synoi të rimbushë nevojat e familjeve fshatare, kurse tani blegtoria është sektori që kontribuon me shumë në përmbushjen e kërkesës konsumatorë në tërësi, përfshirë edhe atë urbane. Megjithatë, blegtoria mbetet sektor prioritar për një sërë arsesh: i-vendi ka kushte optimale për rritjen e deleve, dhive në zonat malore dhe kodrinore, por edhe të lopës në disa zona fushore; ii-popullsia ka traditë të vjetër në mbarëshkrimin e blegtorisë; iii-prodhueshmëria dhe efica në blegtori janë problematike, gjë që dikton nevojën e politikave rristrukturuese, orientuese, rajonizuese, etj.iv-produktet e blegtorisë janë mjaft delikate dhe shumë

të ndjeshme nga pikëpamja e sigurisë ushqimore, prandaj politikat në drejtim të përmirësimit të menaxhimit dhe shëndetit të kafshëve janë të domosdoshme.

Mbështetja e blegtorisë do të jetë, megjithatë, e diferencuar, selektive, sipas zonave, llojeve, zonave, produkteve dhe problematikës.

Përpunimi industrial i frutave dhe perimeve

Përpunimi industrial i frutave dhe perimeve lidhet ngushtë me prioritetin e prodhimit të perimeve dhe frutave, por nuk është kjo arsyeja e vetme që e bën atë prioritet. Shqipëria nuk ka kapacitete financiare dhe teknike të atilla që të ngrejë industri të mëdha; ajo nuk mund të krijojë avantazhe të krahasuara, për shëmbull në industrinë elektroteknike, edhe për arsye se është një treg i vogël.

Vendi ynë duhet të zhvillojë me prioritet përpunimin e frutave dhe perimeve sepse: i-frutat dhe perimet e përpunuara në vend janë të pakta dhe tregu dominohet nga produkte të huaja; ii-me zhvillimin e perimtarisë dhe frutikulturës lënda e parë vendase do të jetë gjithnjë e me pranishme; iii-zhvillimi i kësaj industrie do të lehtësonte edhe problemet e tregut të frutave dhe perimeve që prodhojnë fermerët; duhet thënë se ky treg do të vijë duke u bërë kompleks dhe oferta bujqësore do të rritet shpejt edhe në sajë të mbështetjes parësore të frutave dhe perimeve; iv-përpunimi industrial i tyre do të rriste mundësitë e punësimit jobujqësor në zonat urbane, por edhe në ato rurale; v-rritja e kapaciteteve industriale të përpunimit do të thotë automatikisht rritje të kërkesës tregtare për produktet e fermës, pra një stimul të fuqishëm suplementar për nxitjen e prioriteteve bujqësore; kështu, këto tre prioritete bashkëveprojnë në mënyrë dinamike, si në një cikël të mbyllur, duke përforcuar dhe zhvilluar njëri-tjetrin.

Përpunimi industrial i rrushit

Prodhimit të rrushit si prioritet duhet t'i përgjigjet edhe përpunimi i tij si prioritet. Mbështetja e kapaciteteve përpunuese industriale të rrushit do ta zhvendoste epiqendrën e përpunimit nga shtëpite e fermës në fabrikat e përpunimit, që mund të jenë edhe në territorin e fermës dhe të zotëruara nga fermerët që prodhojnë rrrush. Kjo do të ndikonte në rritjen e cilësisë së verës shqiptare dhe aftësisë së saj konkurruese, të paktën në tregun vendas. Efektet në reduktimin e deficitit tregtar dhe, më tej, atë të pagesave do të ishin të ndjeshme.

Përpunimi industrial i qumështit dhe mishit

Përpunimi industrial i qumështit dhe mishit është, aktualisht, nga industrite më të përparuara në Shqipëri. Janë bërë investime private të rëndësishme dhe më teknologji edhe të kohës së fundit. Por përgjithësisht sektori vuan nga deficienca strukturore, ndërsa kushtet shëndetësore dhe siguria ushqimore, megjithë ndërhyrjet zhvilluese të deritanishme, që ofron sistemi, lë për të dëshiruar. Mbështetja në mënyrë prioritare e këtij nënsektori mund të argumentohet me: i-nevojën për të promovuar dhe garantuar standartet e sigurisë ushqimore në këtë sektor, të cilat janë shumë të lidhura edhe me kërkesat për anëtarësim në BE; ii-nevojën për t'ju përgjigjur më mirë potencialit aktual prodhues të fermës, por edhe rritjes së ofertës së pritshme të produkteve blegtorale; iii-mbështetja e Përpunimit industrial të qumështit dhe mishit do të gjenerojë stimuj të fortë nga pikëpamja e kërkesës dhe standarteve për produktet blegtorale, pra do të nxisë zhvillime ristrukturuese dhe inovatore në fermat blegtorale e, në tërësi, në të gjithë sistemin e prodhimit blegtoral e me gjerë.

Megjithatë, sektorët strategjikë do të zhvillohen në bazë të studimeve që identifikojnë zonat më të favorshme dhe politikave mbështetëse adekuate, nga pikëpamja ekonomike, sociale dhe

mjedisore, pra që efektiviteti ekonomik dhe prodhueshmeria të jenë më të larta, të rritet shkalla e punësimit, të mbrohet mjedisi dhe burimet prodhuese të mos keqpërdoren.

2.4 Qëllimet strategjike

Qëllimet strategjike janë objektivat afatgjatë që do të arrihen përmes zbatimit të SSBU, e cila është garante që bujqësia dhe ushqimi të zhvillohen nën vizionin e përcaktuar dhe duke u bazuar në prioritetet dhe sektorët strategjike të përcaktuar më lart.

Qëllimi kryesor i SSBU është:

Të mbështesë zhvillimin e qendrueshëm të sektorit bujqësor dhe agropërpunimit.

Zhvillimi i qendrueshëm garanton përmbushjen e kërkesave ushqimore të brezit aktual pa rrezikuar brezat që do të vijnë, punësim të qendrueshëm, të ardhura të mjaftueshme, jetesë të denje dhe kushte të përshtatshme punë për fermerët. Ai garanton ruajtjen dhe përmirësimin e kapaciteteve prodhuese të burimeve natyrore, pa prishur ciklet ekologjike dhe ekuilibrat natyrorë, pa prishur zakonet social-kulturore të bashkësive rurale dhe pa ndotur mjedisin, si dhe redukton prekshmërinë e sektorit bujqësor nga faktorët natyrorë dhe social ekonomikë.

Zhvillimi i qendrueshëm siguron harmoni midis tre aspekte themelore: aspektit ekonomik të zhvillimit, aspektit social dhe atij mjedisor.

Aspekti ekonomik ka të bëjë me sigurimin e një rritje ekonomike të mjaftueshme për të ulur varfërinë dhe rritur standartin e jetesës së fermerëve dhe familjeve të tyre; me rritjen e efikasitetit ekonomik të prodhimit dhe me stabilitetin e zhvillimit.

Aspekti social ka të bëjë me reduktimin e varfërisë në fshat, me ruajtjen e traditave dhe trashëgimisë kulturore të popullsisë rurale dhe me rritjen e karakterit pjesëmarrës të zhvillimit.

Aspekti mjedisor ka të bëjë me garantimin e biodiversitetit, ruajtjen e burimeve natyrore dhe shmangjen e ndotjes së mjedisit.

Në pajtim me qëllimin e përgjithshëm, SSBU ka edhe disa qëllime specifike. Qëllimet specifike të SSBU janë si në kutinë nr. 9.

Strategjia e Bujqësisë dhe Ushqimit duhet të sigurojë një zhvillim të qendrueshëm të tokës si burimi kryesor bujqësor, dhe të bujqësisë. Kjo nënkupton që toka duhet të menaxhohet në mënyrë racionale, prodhimi bujqësor dhe mirëqenia e fermerëve duhet të rritet në

Kutia 9: Qëllimet strategjike

1. Menaxhimi i qendrueshëm i tokës, si komponenti bazë i zhvillimit të qendrueshëm bujqësor, dhe në harmoni të plotë me të
2. Rritja e punëzënisë, të ardhurave dhe nivelit të jetesës së fermerëve dhe familjeve të tyre
3. Rritja e efikasitetit ekonomik të sektorit bujqësor dhe atij agropërpunues, e cila shprehet përmes rritjes së prodhueshmerisë dhe cilësisë së produkteve të tyre
4. Garantimi i një standarti të sigurisë ushqimore (food safety) më të lartë për të gjithë popullsinë
5. Përmirësimi i marketingut agrar

mënyrë të vazhdueshme. Kjo nënkupton, gjithashtu, që burimet prodhuese si toka bujqësore, ujrat, resurset gjenetike, kafshët e prodhimit, pemët frutore, mjedisi agrar, etj., do të menaxhohen me mirë, do të përdorën në mënyrë efektive dhe nuk do të shpërdorohen, në mënyrë që të garantohet ruajtja e aftësive prodhuese dhe gjeneruese të tyre dhe jetesa e brezave të tjerë të shqiptarëve. Në një plan më të gjerë, zhvillimi i qendrueshëm bujqësor mbështet edhe zhvillimin e qendrueshëm ekonomik të vendit, qendrueshmërinë dhe kohezionin social, mbrojtjen e biodiversitetit dhe të cilësisë së jetës në zonat rurale. Prandaj nuk ka se si zhvillimi i qendrueshëm bujqësor të mos jetë qëllim strategjik i SSBU.

Strategjia e Bujqësisë dhe Ushqimit në thelbin e vet është, gjithashtu, strategji zhvillimi ekonomik. Asnje strategji nuk do të kishte kuptim po që se ajo nuk do të ndihmonte që të gjenerohen vende të reja punë dhe nuk do të garantonte që niveli i jetesës i fermerëve do të rritej si rezultat i zbatimit të saj. Në mënyrë specifike për Shqipërinë, punëzënia në sektorin bujqësor është sa e limituar aq edhe problematike. Bujqësia është sektori që kontribuon me shumë në punësimin e shqiptarëve, por ku njëkohësisht, punëzënia karakterizohet nga lekundje të forta sezonale dhe numri i të punësuarve për një hektarë tokë është me i larti në Evropë. Mjafton kaq për të thënë që produktiviteti i punës në bujqësi, dhe të ardhurat për një të punësuar, janë tepër të ulta. Prandaj edhe rritja e punësimit dhe të ardhurave është pjesa esenciale e SSBU.

Eficienta ekonomike ka të bëjë me rritjen e produktivitetit të përdorimit të faktorëve prodhues dhe me cilësinë e produkteve të prodhuara, pra edhe me nivelin e kostos dhe të çmimeve të shitjes. Këta janë faktorë bazë të konkurrueshmërisë në treg dhe në shitshmërinë e produkteve të fermerit. Që të rritet eficienta, jo vetëm do të rritet disponibiliteti i faktorëve prodhues, por edhe do të realizohet një harmonizim në proporcionet e duhura të tyre. Ndryshe prodhueshmëria dhe cilësia nuk do të rriten. Për këtë arsye, një nga qëllimet e SSBU është të shtohet përdorimi i faktorëve prodhues në bujqësi (plehrat, mekanika, racat, farërat dhe fidanat me potencial të lartë, dhe të pastër, teknologjitë e përparuara, njohuritë, etj., të cilat garantojnë rritjen e prodhueshmërisë dhe cilësisë si baza për rritjen e prodhimit, të ardhurave dhe mirëqenies.

Standartet e larta ushqimore të produkteve të fermës dhe atyre të përpunuara janë imperativ i padiskutuueshëm i SSBU. Siguria shëndetësore është jetike, prioritet absolut i konsumatorit, kërkesë parësore në negociatat dhe marrëveshjet që synojnë ta integrojnë Shqipërinë në BE, prandaj edhe garantimi i sigurisë ushqimore-shëndetësore të SSBU është një qëllim strategjik.

Përmirësimi i marketingut agrar është mjaft i rëndësishëm, sepse përmirësimi i tij shpreh vemendjen publike ndaj stimujve mbi prodhimin, që vijnë nga kërkesa. Për pasojë, politikat për nga kërkesa, ose politikat tregtare do të duhet të zenë një vend të posaçëm në angazhimet politike të vendit në periudhën që mbulon SSBU.

Qëllimet e mësipërme do të ndihmojnë edhe për një sigurim ushqimor më të mirë të vendit. Sigurimi ushqimor (food security) është një çështje sa e thjeshtë në dukje, aq edhe e rëndësishme në përmbajtje. Megjithë ngjyrimet dhe reminishencat ideologjike të së kaluarës, sigurimi i një bilanci kritik ushqimor me burime të vendit është gjithmonë një çështje strategjike. Vendi nuk mund të bazohet tërësisht mbi tregun për të zgjidhur edhe problemin e sigurisë ushqimore. Garantimi i sigurisë ushqimore përben një nga dështimet spektakolare të tregut, të pranuar jo vetëm në rrafshin teorik. Në këtë kontekst, është detyrë e strategjisë që të zhvillojë bujqësinë në mënyrë të harmonizuar dhe të diversifikuar që në çdo kohë vendi të këtë mundësi të përballojë nevoja emergjente për produkte bazë, për një kohë të caktuar.

2.5 SSBU dhe Objektivat për Zhvillimin e Mijëvjecarit, (OZHM)-të

SSBU është në koherencë të plotë me **Objektivat e Zhvillimit të Mijëvjeçarit (OZHM)**. Lidhja midis SSBU dhe OZHM-ve realizohet veçanërisht përmes dy prej OZHM-ve, objektivit 1 dhe objektivit 7 dhe politikave përkatëse. Këto objektiva janë:

Objektivi 1: Eliminimi i varfërisë ekstreme, urisë dhe dimensioneve të tjera të varfërisë

Objektivi 7: Sigurimi i zhvillimit të qendrueshëm të mjedisit

Përmes objektivit për rritjen e prodhimit, punëzënies dhe të ardhurave të fermerëve SSBU ndikon direkt në arritjen e OZHM nr. 1, duke kontribuar kështu në arritjen e një mirëqenieje të qendrueshme për fermerët dhe familjet e tyre. Duke u mbështetur në sistemet e integruara të prodhimit (menaxhimi i integruar i pesteve, menaxhimi i integruar i të ushqyerit të bimëve apo kafshëve bujqësore, menaxhimi i integruar i tokës, menaxhimi i integruar i fermës, etj.), SSBU ndikon në arritjen e objektivit nr. 7 të Mijëvjeçarit, atë për zhvillimin e qendrueshëm të mjedisit.

2.6 SSBU dhe Strategjia Ndërsektoriale e Zhvillimit Rural, SNZHR

Midis SSBU dhe Strategjisë Ndërsektoriale të Zhvillimit Rural (SNZHR) ka një lidhje organike. Së pari kjo lidhje reflektohet në qëllimin e përgjithshëm të dy strategjive. Qëllimi i SNZHR është:

Të kontribuojë për një zhvillim të barabartë të të gjitha zonave rurale në Shqipëri, të Përmirësojë cilësinë e jetës në to dhe të reduktojë varfërinë.

Siç shihet, objektivi kryesor që është rritja e të ardhurave si rruga kryesore për reduktimin e varfërisë (monetare) është i njëjtë për të dyja strategjitë.

Së dyti, koherenca ndërmjet dy strategjive duket edhe në qëllimet e veçanta të dy strategjive. Dy nga qëllimet e veçanta të SNZHR janë rritja e konkurrueshmërisë së sektorit bujqësor dhe agropërpunimit, si dhe mbrojtja e mjedisit. Këto dy qëllime të saj janë të integruara në vizionin e SSBU dhe objektivat e saj, si ai për menaxhimin e qendrueshëm të tokës bujqësore, si një nga burimet kryesore të natyrës dhe aspektet themelore të mbrojtjes së mjedisit.

Së treti, pjesa kryesore e mjedisit rural është bujqësia, prandaj SNZHR dhe SSBU kanë fokus të ngjashëm, zhvillimin e bujqësisë dhe përgjithësisht të zonave rurale.

Së katërti, koherenca në mes dy strategjive reflektohet edhe në prioritetet dhe politikat e zhvillimit. Në kuadrin e rritjes së konkurrueshmërisë së sektorit bujqësor modernizimi i fermës shprehet si një nga prioritetet kryesore në SNZHR. E njëjta gjë shprehet edhe në SSBU, ku mbështetja e fermave me teknologji të reja, përmirësimi i metodave dhe teknikave të kultivimit të bimëve dhe mbarështimit të kafshëve, Përmirësimi i menaxhimit të fermave, mbështetja e agropërpunimit dhe ruajtjes së produkteve në nivel ferme ose grupi fermerësh, etj., shihen si drejtime kryesore të modernizimit të fermave shqiptare.

Natyrisht, fusha e SHNR është më e gjerë, sepse veç bujqësisë ajo përfshin edhe sektorë të tjerë, si pyjet, infrastrukturën rurale, energjinë dhe shëndetësinë, arsimin dhe shërbimet sociale në zonat rurale.

KAPITULLI 3

POLITIKAT

3.1 Koncept i përgjithshëm politik për zhvillimin e bujqësisë

Strategjia dhe zhvillimi i bujqësisë ka nevojë për një bazë të qartë konceptuale politike. Ndonëse në planet strategjike (shumëvjeçare) dhe ato korrente (njëvjeçare) është përvijuar mjaft mirë mënyra, prioritetet dhe fushat e ndërhyrjes përmes politikave të ndryshme, publike ose private, në bujqësi është i nevojshëm një riformulim më i qartë dhe më i sistemuar konceptit mbi politikën bujqësore që duhet të zbatohet në Shqipëri.

Koncepti i ri mbi politikën bujqësore do të konsistojë në këto parime të rëndësishme:

- Rritjen e karakterit pjesëmarrës ose gjithëpërfshirës të procesit politik në tërë gjatësinë e ciklit të politikave: identifikim, hartim, miratim, zbatim, monitorim dhe vlerësim.
- Sigurimin e vazhdimësisë së ciklit të politikave, duke evituar pauzat dhe frakturat, për të siguruar vazhdimësi të mbështetjes së bujqësisë.
- Fokus më i madh në mbështetjen direkte, për të bërë të mundur „goditjen” në pikat më kritike, në faktorët e drejtpërdrejtë, si për shëmbull teknologjia, të rritjes së prodhimit bujqësor dhe të cilësisë së tij.
- Kalimi në fazën e monitorimit dhe vlerësimit të detyruar dhe të standartizuar të efekteve të politikave dhe programeve, si kusht jo vetëm për të rritur angazhimin menaxherial, por edhe për të siguruar efektivitet të masave zhvilluese.
- Arritjet ose efektet e politikave të zhvillimit duhet të maten kundrejt indikatorëve të formuluar në mënyrë SMART.
- Fokusim më i plotë i vemendjes në politikat *për nga kërkesa*, ose politikat tregtare bujqësore. Në të ardhmen politikat që synojnë të menaxhojnë kërkesën konsumatorë do të duhet të zenë një vend të veçantë, nisur nga efektiviteti që kanë treguar ato në vende të tjera, por edhe tek në.
- Integrimi i **Objektivave të Zhvillimit të Mijëvjeçarit (OZHM)**, për të cilat është dakortësuar zyrtarisht edhe Shqipëria, në mënyrë të veçantë objektivi për reduktimin e varfërisë. Ky objektivi megjithëse nuk del në mënyrë eksplicite, reflektohet në mënyrë implicite në parimet e mësipërme të politikës së re bujqësore dhe synohet të arrihet përmes rritjes së prodhimit dhe punëzënies në zonat rurale.

Ky riformulim, i bërë dhe pranuar kështu në mënyrë eksplicite, do të ishte kusht me rëndësi që strategjia e bujqësisë të ishte koherente, objektive dhe të kishte efekte të prekshme mbi rezultatet e zhvillimit të bujqësisë dhe ushqimit.

3.2 Politikat e zhvillimit të bujqësisë

Në fund të fundit dhe në mënyrë të përmbledhur, objektivat qendrorë të SSBU do të ishin **rritja e prodhimit bujqësor dhe agroushqimor dhe përmirësimi i standarteve të sigurisë ushqimore**.

Rritja e prodhimit do të vijë nga shtimi i sipërfaqes së tokës nën kulturë, duke mbjellë tokat e lëna djerrë, dhe nga rritja e produktivitetit të bimëve dhe kafshëve. Produktiviteti do të rritet nga përmirësimi i ujitjes së tokës, i teknologjive bujqësore (përfshirë inputet), dhe njohurive e aftësi

bujqësore. Përmirësimi i uitjes dhe teknologjive kërkon investime shtesë, por edhe rregulla të përmirësuara dhe kapacitete për t'i bërë dhe zbatuar ato, ndërsa përmirësimi i njohurive dhe aftësive bujqësore kërkon edhe shpenzime shtesë, kapacitete dhe politika adekuata.

Kështu, jo vetëm **investimet** por edhe **asistenca teknike dhe këshillimi** do të jenë dy shtyllat të rëndësishme për të zhvilluar bujqësinë. Në funksion të implementimit të politikave të mësipërme për arritjen e objektivave strategjike, do të jetë e nevojshme të tentohen ose të përdoren një numër i madh edhe i larmishëm instrumentash politikë. Ndarja e tyre konkrete, në formë të grupuar sipas këtyre dy akteve, do të jenë :

Politika që lidhen kryesisht me investime në bujqësi ose agropërpunim :

- Pagesa direkte në formë granti, ose kredi, për investime në teknologji prodhuese
- Pagesa direkte në formë granti, ose kredi, për shtimin e inventarit të pemëve frutore ose kafshëve prodhuese, paisjeve, mekanikën bujqësore dhe të kapaciteteve magazinuese të fermës
- Pagesa direkte në formë granti për inpute bujqësore ose agropërpunim
- Subvencioni i normës së interesit (ose garantimi i kredive) të kredive bankare private
- Pagesa direkte ose kredi për nxitjen dhe mbështetjen e iniciativave lokale
- Investime për infrastrukturën e tregut dhe organizatat e prodhuesve

Politika që lidhen kryesisht me këshillimin dhe asistencën teknike ndaj fermerëve:

- Hartimi i platformave për inovacionin rural në shkallë zonale
- Partnershipet paralele (shoqatat apo grupet e prodhuesve ose të marketingut të fermerëve, grupet e veprimit lokal)
- Krijimi i partneshipeve vertikale (fermerë dhe tregtarë, ose agropërpunues, që kooperojnë në skema të përbashkëta të shitblerjes së inputeve, prodhimit dhe shitjes së produkteve)
- Vendosija e rregullave dhe forcimi i monitorimit për eliminimin e sindromave monopoliste potenciale në tregun e inputeve
- Lehtësimi i liçencimit dhe barrës tatimore të tregtareve të produkteve për të shtuar konkurrencën në treg
- Ngritja e shkollave fushore të fermerëve
- Përmirësimi i teknikave dhe aftësive bujqësore
- Forcimi i kapaciteteve të monitorimit të cilësisë së farërave dhe fidanave
- Shkëmbimi i përvojave lokale në teknologji e prodhimit, tregtim dhe në organizimin e shoqatave
- Përmirësimi i sistemit NJIF⁵ në zona të ndryshme e shkallë vendi
- Nxitja e lobingjeve të fermerëve në shkallë zonash e në shkallë vendi
- Diskutime në grup për identifikimin e rrugëve për nxitjen e agroturizmit dhe produkteve organike
- Zgjerimi i praktikave të mira bujqësore dhe të mbrojtjes së integruar të bimëve
- Studime tregu për identifikimin e tregjeve *niche*
- Asistencë teknike dhe ose financiare për aktivitetet e shtimi të vlerës së produkteve të fermerit
- Fushata sensibilizuese
- Vendosija dhe zbatimi i standarteve për produktet bujqësore
- Përmirësimet e aktiviteteve të mbledhjes, shpërndarjes, përdorimit dhe publikimit të informacionit statistikor
- Përmirësimet e procedurave të planifikimit, monitorimit, vlerësimit dhe publikimit të rezultateve të tyre
- Përmirësimet ligjore dhe përputhja e legjisllacionit shqiptar me atë të BE
- Përmirësimi i i sistemit të informacionit të tregut

⁵ Njohuri dhe informacion bujqësor

- Futja e formës së shërbimeve me pagesë për këshillimin bujqësor privat
- Trainime të adminmistratës, fermerëve dhe grupeve të prodhuesve

Përmirësimi i standarteve të sigurisë ushqimore do të varet nga shkalla e përmirësimit të nivelit të teknologjive të prodhimit dhe marketingut, përmirësimet e legjislacionit të sigurisë dhe shkalla e zbatimit të tij, qasjet e garantimit të sigurisë ushqimore dhe efienca e kapaciteteve të monitorimit.

Për të realizuar standarte të përmirësuara të sigurisë ushqimore përgjithësisht do të duhet:

- Efektivitet në përjasjen e legjislacionit shqiptar me atë të BE, duke përfshirë edhe sistemet e garantimit të sigurisë.
- Përmirësim të burimeve njerëzore që menaxhojnë problemet e sigurisë
- Përmirësim të laboratorëve dhe të bazës laboratorike të sigurisë ushqimore

Tipi i mbështetjes që do siguria ushqimore është kryesisht asistenca dhe trainimi (dy pikat e para) dhe kryesisht investimi (pika e tretë).

3.3 Përjasjet politike të zhvillimit të bujqësisë

Përjasjet politike që do të implementohen në funksion të realizimit të objektivave të SSBU do të jenë:

- Mbështetja financiare publike direkte dhe indirekte
- Nxitja e burimeve të brendshme
- Të mësuarit dhe rrjetëzimi (angl.: learning and linking)
- Pjesëmarrja dhe dialogu i përfituesve dhe aktorëve
- Fuqizim i përfituesve nga programet
- Krijimi i një mjedisi konkurrues
- Nxitja e kooperimit

3.4 Profili i politikave bujqësore

Arritja e qëllimeve strategjike mund të identifikohet vetëm nëse arrihet të realizohen një numër rezultatesh ose produktesh. Këto rezulate mund të arrihen vetëm nëse ndërtohen dhe zbatohen politikat e duhura, gjë që do të thotë se politikat në kuadrin e SSBU do të jenë:

- Specifike**
- Në koherencë me qëllimet dhe me rezultatet**
- Të zbatueshme ose të mbështetura me burime**
- Të pranueshme, ose të gëzojnë mbështetje**
- Në koherencë me mekanizmat e tregut**

Sistemi i indikatorëve siguron Nëse një politikë e caktuar ka prodhuar rezultatet e duhura. Për këtë është e domosdoshme që sistemi i indikatorëve të jetë i kompletuar, çka do të thotë që indikatorët:

- Duhet të jenë specifike**
- Duhet të jenë të matshëm**
- Duhet të jenë të kufizuar në kohë**

Në periudhën që vjen, do të jetë e nevojshme, gjithashtu, të respektohen më mirë edhe disa kritere të rëndësishme të politikëbërjes, sepse kështu ky proces do të jetë më i shëndetshëm dhe

do të gjenerojë efekte më të mëdha në zhvillimin e sektorit. Kështu, zbatimi i një politike do të varet nga disa kushte si më poshtë:

- Nëse kontribuon apo konfliktin me objektivat e politikës ekonomike
- Nëse ndikon në rritjen e prodhimit dhe të ardhurave
- Nëse ka efekte sociale negative
- Nëse ka efekte mjedisore negative
- Nëse ka efekte negative mbi eficientësinë e prodhimit
- Nëse favorizon, ose jep mundësi për të përfituar pa të drejtë, grupe të caktuara
- Nëse ka efekte negative mbi barazinë në të ardhura dhe mirëqënie
- Nëse ka efekte disekuilibruese mbi zhvillimin bujqësor

3.5 Politikat bujqësore sipas rezultateve të pritshme

Rezultatet ose produktet e pritshme për arritjen e çdo qëllimi, si dhe politikat përkatëse janë si më poshtë. Në përputhje me qëllimet e strategjisë dhe rezultatet e pritshme nga zbatimi i saj, politikat kryesore që do të siguronin arritjen e këtyre rezultateve dhe të vetë qëllimeve do të ishin:

Objektivi 1-Menaxhimi i qendrueshëm i tokës, si komponenti bazë i zhvillimit të qendrueshëm bujqësor, dhe në harmoni të plotë me të.

Rezultatet e pritshme për këtë objektiv janë:

1. Kompletohet reforma e tokës
2. Ndalet dëmtimi dhe kufizohet tjetërsimi fizik i tokës
3. Përmirësohet menaxhimi i tokës
4. Përmirësohet vaditja, kullimi dhe mbrojtja e tokës nga përmbytja

Politikat

Afatshkurtër (2008) e në vazhdimësi

- Përmirësime ligjore në drejtim të përdorimit dhe transferimit të tokës, duke përfshirë edhe politika fiskale adekuate
- Trainime për forcimin organizativ dhe institucional të shoqatave të ujitjes
- Forcimi institucional për menaxhimin e tokës (Inspektoriati i tokës)
- Ekstension për të përmirësuar menaxhimin e integruar të tokës
- Rehabilitim i ujitjes dhe kullimit, me fonde publike ose duke nxitur sektorin privat

Afatmesme (2009-2010) e në vazhdimësi

- Mobilizimi dhe ndërgjegjesimi i aktorëve të zhvillimit bujqësor për përmirësimin e menaxhimit të tokës bujqësore
- Sistem informimi për përdorimin e tokës
- Ekstension për të përmirësuar menaxhimin e integruar të tokës
- Rehabilitim i ujitjes dhe kullimit, me fonde publike ose duke nxitur sektorin privat
- Trainime për forcimin organizativ dhe institucional të shoqatave të ujitjes
-

Afatgjatë: (2011-2013)

- Rehabilitim i ujitjes dhe kullimit, me fonde publike ose duke nxitur sektorin privat
- Forcimi i rolit të pushtetit vendor në drejtim të ujitjes dhe kullimit
- Ekstension për të përmirësuar menaxhimin e integruar të tokës
- Trainime për forcimin organizativ dhe institucional të shoqatave të ujitjes

Objektivi 2-Rritja e punëzënies, të ardhurave dhe nivelit të jetesës së fermerëve dhe familjeve të tyre

Rezultatet e pritshme për këtë objektiv janë:

4. Rritet punëzënia në fermë
5. Rriten të ardhurat në fermë
6. Përmirësohet niveli i jetesës së fermerëve

Politikat

(Afatshkurtër, afatmesëm, afatgjatë)

- Ekstension për transferim teknologjish, njohurish, aftësish dhe përvojash
- Kredi ose grante për fermerët
- Përmirësimi i përpunimit të produkteve në nivel ferme
- Përmirësimi i magazinimit të produkteve në nivel ferme
- Përmirësimi i operacioneve të pasvjeljes në nivel ferme
- Nxitja e aktiviteteve agroturistike dhe e diversifikimit në fermë, në përgjithësi

Kutia 10: Politikat e cilësisë dhe konkurrueshmërisë

Rritja e cilësisë së produkteve bujqësore është një nga faktorët bazë për rritjen e konkurrueshmërisë së sektorit bujqësor. Veç kësaj, politikat e cilësisë janë në fokus të veçantë edhe në negociatat e Shqipërisë për integrimin në BE. Për këto arsye, politikat e cilësisë do të jenë të rëndësishme dhe do të kene si fokus:

- Nxitjen e teknologjive të përparuara: farëra, fidana, plehra, pesticide, ujë dhe mekanikë cilësore.
- Nxitjen e teknikave dhe metodave të reja të kultivimit dhe mbarështimit të kafshëve, si: MIP, UIB, MIF, MIK, etj., që me një emer quhen praktika të mira bujqësore. Shqipëria nuk kan një koid të miratuar të PMB por duhet të mendojë epr ta apsur atë sa me shpejt.
- Hartimi i standarteve për produktet bujqësore ose të përpunuara në përputhje me normat e BE dhe rritja e efektivitetit në drejtim të zbatimi të tyre
- Nxitja e operacioneve të pasvjeljes: standratizim, paketim, logim
- Vendosjen e emërtimeve sipas origjinës gjeografike të produkteve bujqësore ose të përpunuara (appellations d'origine contrôlée), që parashikohet edhe nga MSA. Hapi i parë mund të jetë hartimi i listave dhe pastaj zbatimi.
- Nxitjen e sigurisë ushqimore të lartë të produkteve bujqësore ose të përpunuara.

Disa drejtime së si mund të realizohet kjo e fundit janë:

- Vendosja e kërkesave detyruese për të zbatuar sistemet e autokontrollit HACCP dhe adoptimi i standarteve ISO
- Përmirësimi i kontrollit të kushteve higjeno-sanitare të agrobizneseve
- Matrikullimi dhe mbikqyrja efektive e shëndetit të kafshëve bujqësore
- Përmirësimi i kushteve të mbarështimit të kafshëve

Objektivi 3-Rritja e efikasitetit ekonomik të sektorit bujqësor dhe atij agropërpunues, e cila shpreh kryesisht Përmes rritjes së prodhueshmërisë dhe cilësisë së produkteve të tyre

Rezultatet e pritshme për këtë objektivi janë:

4. Rriten rendimentet e kulturave dhe kafshëve prioritare
5. Ulet kostoja për njësi prodhimi në kulturat dhe kafshët prioritare
6. Rritet marzhi i fermerit (%)

Politikat

(Afatshkurtër, afatmesëm, afatgjatë)

- Hartimi dhe zbatimi i projekteve specifike për shtimin e prodhimit, të përdorimit dhe cilësisë së inputeve bujqësore
- Investime në agropërpunim
- Ekstension bujqësor për teknologjitë, teknikat dhe metodat e reja, për shtimin e njohurive dhe aftësive bujqësore tek fermerët

Kutia 11: Nga plani i veprimit për bujqësinë organike

Bujqësia organike parashikohet të jetë në fokus të veçantë të politikave bujqësore, jo vetëm për shkak të efektit mbi cilësinë që zbatimi i koncepteve dhe praktikave organike, por edhe për efikasitetin ekonomik (të ardhurat) që mund të marrin fermerët prej produkteve organike. Për të mbështetur zhvillimin e produkteve organike, MBUMK ka hartuar një plan veprimi. Në kuadrin e planit të veprimit të bujqësisë organike në Shqipëri janë identifikuar pesë fusha me përparësi:

- Hartimi, konsolidimi dhe zbatimi i një politikë kombëtare për bujqësinë organike, e cila të mundësojë sinërgji me institucionet përkatëse dhe politikat e tjera zhvillimore
- Forcimi i legjislacionit kombëtar për bujqësinë organike dhe i strukturës së sistemit kombëtar organik
- Strukturimi i zinxhirit të ofertës organike duke lehtësuar konvertimin në bujqësinë organike (midis fermerëve dhe përpunuesve) dhe rritjen e ndërgjegjësisë së publik nga njëra anë, ndërsa nga ana tjetër, inkurajimin e zhvillimit të tregut për inputet dhe produktet organike
- Mbështetja e kërkimit shkencor, arsimit dhe shërbimit këshillimor në bujqësinë organike me qëllim që të zhvillohet dhe konsolidohet një sistem kombëtar njohurish për bujqësinë organike.
- Inkurajimi i integritetit të Shqipërisë në komunitetin organik ndërkombëtar dhe nxitja e rrjetëzimit kombëtar dhe ndërkombëtar

Objektivi 4- Garantimi i një standarti të sigurisë ushqimore (food safety) më të lartë për të gjithë popullsinë

Rezultatet e pritshme për këtë objektivi janë:

- 1-Përmirësohet legjislacioni i kontrollit
- 2-Forcohen institucionet e kontrollit
- 3-Përmirësohen teknologjitë e prodhimit
- 4-Përmirësohen praktikat prodhuese dhe tregtare
- 5-Rritet cilësia e inputeve dhe lëndëve të para
- 6-Përmirësohet mbarështimi i kafshëve të prodhimit

Politikat

Afatshkurtër (2008) e në vazhdimësi

- Përmirësime në laboratorët dhe instrumentat e kontrollit
- Përmirësime dhe forcim i sistemit të agjencive dhe organeve të kontrollit
- Nxitet përmirësimi i sistemeve dhe metodave të sigurisë ushqimore

- Ekstension për praktikat e mira bujqësore dhe tregtare
- Fushata sensibilizuese për sigurinë ushqimore
- Matrikullim i kafshëve bujqësore
- Ndërtim therrtoresh

Afatmesme (2009-2010) e në vazhdimësi

- Përmirësime në laboratorët dhe instrumentat e kontrollit
- Përmirësime dhe forcim i sistemit të agjencive dhe organeve të kontrollit
- Nxitet përmirësimi i sistemeve dhe metodave të sigurisë ushqimore
- Ekstension për praktikat e mira bujqësore dhe tregtare
- Një sistem prognozë-sinjalizimi për mbrojtjen e bimëve
- Fushata sensibilizuese për sigurinë ushqimore
- Matrikullimi i kafshëve bujqësore

Afatgjatë: (2011-2013)

- Përmirësime në laboratorët dhe instrumentat e kontrollit
- Përmirësime dhe forcim i sistemit të agjencive dhe organeve të kontrollit
- Nxitet përmirësimi i sistemeve dhe metodave të sigurisë ushqimore
- Ekstension për praktikat e mira bujqësore dhe tregtare
- Fushata sensibilizuese për sigurinë ushqimore

Objektivi 5-Përmirësimi i marketingut agrar

Rezultatet e pritshme për këtë objektiv janë:

4. Përmirësimi i infrastrukturës tregtare
5. Rritja e fuqisë negociuese të fermerëve
6. Përmirësimi i monitorimit dhe analizës së tregjeve

Kutia 12: A do të ketë një "kiwi" shqiptar?

SSBU nuk mund të japë një përgjigje direkte për këtë pyetje, por ajo ofron shanse për ta gjetur një apo disa "kiwi". Këto shanse bazohen në analizen e avantazheve të mundshme të krahasuara të vendit dhe në përqasjen politike që ka në themel strategjia, përqasja pjesëmarrëse dhe dialogu me fermerët dhe aktorët e zhvillimit bujqësor. Vështirësia e identifikimit të produkteve të tilla për të depërtuar në tregjet e huaja rritet për shkak të globalizimit, si dhe potencialeve të vogla prodhuese të vendit tonë në raport me konkurrentët, të cilët edhe pse larg kufijve tane janë shumë të fuqishëm në tregun ndërkombëtar, bile edhe në tregun tonë këtu në Shqipëri. E qartë është se "kiwi" shqiptar mund të gjendet midis produkteve tipike shqiptare ose produkteve specifike që mund të rrisë toka dhe klima shqiptare. Dhe instrumenti që do të përdorim për këtë është dialogu demokratik, analiza e traditës dhe e kërkesave të tregut.

Politikat:

Afatshkurtër (2008) e në vazhdimësi

- Prodhim dhe shpërndarje e informacionit të besueshëm, në vendin dhe kohën e duhur
- Ndërtimi i tregjeve të reja me shumice dhe pikave të reja të grumbullimit
- Promovimi i shoqatave dhe partnershipeve paralele dhe vertikale
- Nxitja e operacioneve të pasvjeljes
- Nxitja e lobingut për politikat tregtare të grupeve të fermerëve
- Lehtësi fiskale për agrobizneset që vendosen në zonat rurale

- Fuqizimi i strukturave publike të monitorimit dhe analizës së tregjeve
- Nxitja e praktikave të mira tregtare që rrisin cilësinë e produkteve

Në kuadrin e përmirësimit të marketingut, përmirësimi i informacionit do të ishte nga gjërat më kryesore. Konsolidimi i qendrave tashmë të ngritura të informacionit, me mjete, aftësi dhe njohuri, si dhe mbështetja e tregjeve me shumicë për tu shndërruar në "bursa të informacionit bujqësor" do të ishin disa nga masat që do të ndihmonin në këtë drejtim. Ngritja e Agjencisë së Tregjeve me Shumicë, si një institucion menaxhues i këtyre tregjeve, mund të ndihmonte në përmbushjen e këtij funksioni.

Kutia 13 : Mbështetja e bashkëveprimit midis fermerëve

Për shkak të fermës së vogël bujqësisë shqiptare i kanë humbur ekonomitë e shkallës. Prandaj nxitja e shoqatave të fermerëve do të jetë parësore për të rifituar këto ekonomi të humbura dhe për t'i bërë fermerët e vegjël me konkurrues në treg. Deri me sot përvoja shqiptare ka sjelle në jetë shoqata prodhuesish joefektive, ose pak efektive. Prandaj MBUMK është e bindur së vetëm ndihma për ndërtimin e modeleve të shoqatave do të ketë efekte. Për këtë qëllim ajo do të bashkëpunojë edhe me disa partnerë ndërkombëtarë si SNV dhe Kooperacioni Spanjoll, për të nxitur ndërtimin e shoqatave të tilla. Puna duhet filluar nga Përmirësimi i legjisllacionit. Përvoja europiane do të ishte shumë e vlefshme edhe në këtë drejtim. Kjo përvojë ofron organizatat e prodhuesve, grupet e prodhuesve organizatat ndërdegësore, si forma efektive të bashkëpunimit midis fermerëve që kanë nevojë edhe për mbështetje.

Organizatat e prodhuesve (OP). Janë bashkime vullnetare të prodhuesve, që bëhen për të përqendruar ofertën bujqësore, pra për të realizuar shitje të përbashkët të produkteve, si kundërpeshë e përqendrimit të kërkesës ose blerjeve të përbashkëta. Këto grupe duhet të kene aftësi që t'i përshtatën ofertën ndryshimit të kërkesës. OP janë mënyra për të ulur edhe koston e prodhimit dhe stabilizuar çmimet. Ato duhet të jenë të afta të mbrojnë edhe mjedisin krahas kryerjes së aktiviteteve të tyre. Ato duhet të zotërojnë tërë infrastrukturën e nevojshme për të kryer këto detyra. Që të mund të krijohen ato duhet të kenë të paktën 5 antarë, një xhiro të paktën 100 mijë € në vit, stafin e duhur, etj.

OP mbështeten nga BE me plane veprimi deri 5-vjecare, ku ka masa për planifikimin e prodhimit dhe përqendrimin e ofertës, uljen e shpenzimeve dhe stabilizimin e çmimeve, mbrojtjen e mjedisit duke nxitur prodhimin organik dhe të integruar, përmirësimin e cilësisë dhe rritjen e vlerës së produkteve, etj. Kjo ndihmë kanalizohet përmes **fondeve të veprimit (FV)**. Kontributi i antarëve në këtë fond, për perimet dhe frutat e freskëta, është 4.1% e vlerës së tregut të produkteve. Një shumë të paktën të barabartë me këtë e paguan BE.

Grupet e prodhuesve (GP). Janë një stad më pak i avancuar së OP. Quhen kështu entitetet e prodhuesve që nuk përmbushin kriteret e OP (si për shëmbull nuk kanë infrastrukturën ose xhiron e duhur, kanë më pak së 5 antarë, etj. Për tu njohur si OP ato kanë një afat kohor prej 5 vjetësh, gjatë të cilit duhet të paraqesin një plan njohjeje me masat përkatëse. Ndihma që mund tu jeept këtyre grupeve është një ndihmë me normë të sheshtë. Kjo mund të jetë norme renëse në kohë nga 5 në 2%, reNëse në vlerë nga 2.5 në 1.5% të vlerës së tregut mbi 1 milion €, ose në kuotë fikse nga 100 mijë deri në 50 mijë përgjatë 5 viteve.

Organizatrat ndërdegësore (ON). Këto janë bashkime të përfaqësuesve të aktiviteteve të ndryshme prodhues dhe tregtare, ose agropërpunuese. Ato shërbejnë për të lehtësuar kryejën e veprimtarive që lidhen me përmirësimin e njohjes së tregut, përdorimin e kontratave standarte, realizimin e kërtimeve shkencore, etj., me interes të përbashkët.

Afatmesme : (2009-2010) e në vazhdimësi

- Prodhim dhe shpërndarje e informacionit të besueshëm, në vendin dhe kohën e duhur
- Promovim i shoqatave dhe partnershipeve paralele dhe vertikale
- Nxitja e operacioneve të pasvjeljes
- Nxitja e lobingut për politikat tregtare të grupeve të fermerëve
- Nxitja e praktikave të mira tregtare që rrisin cilësinë e produkteve

Afatgjatë: (2011-2013)

- Prodhimi dhe shpërndarja e informacionit të besueshëm, në vendin dhe kohën e duhur
- Promovimi i shoqatave dhe partnershipeve paralele dhe vertikale
- Nxitja e operacioneve të pasvjeljes
- Nxitja e lobingut për politikat tregtare të grupeve të fermerëve
- Ndërtimi i tregjeve të fermerëve dhe pikave të grumbullimit
- Nxitja e praktikave të mira tregtare që rrisin cilësinë e produkteve

3.6 Çështje “vertikale” të SSBU: zona malore

Bujqësia shqiptare në zonat malore ka specifikat e veta. Ato lidhen me kushtet e Veçanta tokësore, klimatike dhe natyrore, por edhe historike dhe sociale të tyre. Në sajë të këtyre kushteve, fermat në këto zona janë më të vogla, tregjet e produkteve dhe të inputeve janë më larg, infrastruktura rurale është më e dobët, kushtet për zhvillim janë më të kufizuara, zhvillimi ekonomik dhe social më i vonuar, shkollimi dhe arsimimi më pak i avancuar, varfëria në të tërë dimensionet e saj monetare dhe jomonetare më e thelle dhe më e përhapur, etj. për këto arsye, sfidat e zhvillimit janë më të vështira dhe mënyrat e politikat trajtimit të problematikave të zhvillimit të bujqësisë mund të ndryshojnë nga ato që mund të përdoren në zonat fushore.

SSBU ndonëse përmban parimet, rregullat dhe politikat me kryesore të zhvillimit të bujqësisë, ka edhe fleksibilitetin e duhur që këto politika të mund të përshtaten sipas kushteve të zonave të Veçanta të vendit. Fermerët e zonave malore kanë nevojë edhe për teknika dhe teknologji specifike, për të lehtësuar punën dhe rritur rendimentin. Aktivitetet jobujqësore janë më të nevojshme për të rritur burimet e të ardhurave. Për këtë arsye, nevojat për training janë më të mëdha dhe specifike. Shpenzimet përmes projekteve për training, por edhe shpenzimeve publike për arsimim që duhet të bëjë shteti në këto zona janë të dorës së parë. Shkollat e mesme me profil bujqësor ose agroturistik do të ishin shumë të nevojshme në këto zona. Për shkak të fermës shumë të vogël, politikat për të ndikuar në rritjen e sipërfaqes së fermës dhe të numrit të kafshëve janë më emergjente.

Politikat për nxitjen e agroturizmit, ose turizmit malor, zejtarisë, tregtisë të shumëllojshme, përpunimit të produkteve bujqësore dhe përfundimit të një game të gjerë produktesh nga shfrytëzimi i qendrueshëm i pyjeve janë parësore në këto zona. Në këto politika mund të përfshijnë dhënien e njohurive përkatëse dhe mbështetjen e iniciativave lokale me fonde dhe projekte specifike.

Përmirësimi i infrastrukturës rurale në këto zona është më emergjent se në zonat e tjera rurale dhe në përgjithësi prania e shtetit duhet të jetë më e gjerë.

Kërkimi për të mbështetur bujqësinë malore duhet të këtë një profil disi të veçantë, duke u fokusuar në produktet, bimët dhe kafshët që janë më të përshtatshme për këto zona. Produktet autoktonë dhe produktet organike, si dhe bimët me kohë vegjetacioni të shkurtër duket se në këto

zona janë një rrugë e mirë për të rritur të ardhurat e fermerëve në kushtet e burimeve të kufizuara të tokës dhe kufizimeve klimatike e tokësore.

Informacioni për tregun dhe për teknologjitë në këto zona është me rëndësi esenciale. Këtu roli që duhet të luajnë strukturat publike të bujqësisë është më i rëndësishëm, mbasi operatorët privatë janë pak të zhvilluar.

Duke qenë se aktivitetet jobujqësore në disa nga zonat malore janë të kufizuara, edukimi i popullatës me njohuri bujqësore mund të jetë më i domosdoshëm dhe që në shkollat e ciklit më të ulët. Trainimi me njohuri mbi punët bujqësore dhe rritjen e kapaciteteve menaxhuese të fermës janë disa nga politikat më efektive për rritjen e të ardhurave nga bujqësia dhe reduktimin e varfërisë në këto zona.

Një rrugë e rëndësishme e rritjes së të ardhurave dhe mbrojtjes së mjedisit në këto zona është edhe pjesëmarrja e banorëve në skema publike të mbrojtjes së tokës nga erozioni dhe ato të pyllëzimit të tokave jopjellore, ose të papërshatshme për bujqësi.

Nxitja e veprimit të përbashkët në grup ose në bashkësi është esenciale për të përmirësuar prodhimin, shitjen e prodhimit por edhe për të përfituar nga ndihma dhe projekte zhvillimi.

Një ceshtje thelbësore e politikës strategjike bujqësore do të jetë marja e masave të rëndësishme që do të nxizin dhe sigurojnë një **profesionalizëm** të lartë të administratës shtetërore. Me janë forcimi i kapaciteteve administrative të MBUMK dhe agjencive të saj, që të jenë të afta të menaxhojnë efektivisht sektorin e bujqësisë dhe agropërpunimit. Kjo përfshin përmirësimin e kapaciteteve planifikuese, implementuese, monitoruese dhe analizuese të MBUMK dhe agjencive në vartësi të saj, por edhe aftësimin për menaxhimin efektiv të MSA dhe në përgjithësi të procesit të integritimit me BE.

3.7 Çështje të politikave ndërsektoriale

Arritja e objektivave në fushën e zhvillimit bujqësor dhe agroushqimor ndihmohet edhe nga strategjitë dhe politikat ndërsektoriale.

Strategjia e zhvillimit rajonal, me programin e zhvillimit të rrugëve rurale, do të ndikojë në mënyrë të ndjeshme në përmirësimin e aksesit të fermerëve në treg, pra në shitjen e produkteve të tyre dhe indirekt edhe në ristrukturimin dhe rritjen e prodhimit bujqësor, punësimin jobujqësor dhe të ardhurave të fermerëve.

Strategjia e turizmit, përmes nxitjes që synon t'i bëjë turizmit në zona të caktuara, do të nxitë prodhimin e produkteve bujqësore në sasi dhe cilësi përreth zonave turistike, produktet karakteristike, iniciativat për produkte dhe shërbime të reja, si edhe marketingun e tyre. Kjo është një nxitje për nga kërkesa e prodhimit bujqësor dhe rritje e të ardhurave të fermerëve, prandaj do të kontribuojë në arritjen e objektivave të SSBU.

Strategjia e arsimit, përmes përmirësimit të aksesit dhe të cilësisë në shkolla në zonat rurale, ose përmirësimit të "portofolit" të edukimit, sidomos në aspektin bujqësor, do të ndikojë në përmirësimin e njohurive dhe aftësive të banorëve të zonave rurale. Kjo do të ndikojë në rritjen e nivelit të arsimit të fermerëve dhe familjeve të tyre dhe nga kjo në përmirësimin e produktivitetit bujqësor, rritjen e shanseve për punësim jobujqësor të fermerëve dhe të ardhurave të tyre.

Objektivat në fushën e energjisë do të përmirësojnë furnizimin me energji të zonave rurale, gjë që pritet t'i japë nxitje ruajtjes frigoriferike të produkteve bujqësore dhe agropërpunimit në zonat rurale.

Reforma rregullatore dhe fiskale që po ndërmerr qeveria për të përmirësuar mjedisin pro-biznes do të prekë edhe sektorin e buqësisë dhe të ushqimit. Kështu ulja e taksave dhe lehtësimi i procedurave të licencimit, si dy aspekte të rëndësishme të këtyre reformave, pritet të kenë ndikime në prodhimin dhe marketingun e produkteve bujqësore dhe atyre të përpunuara.

KAPITULLI 4:

LLOGARIDHËNIA, MONITORIMI DHE ANALIZA VLERËSUESE

4.1 Parime të përgjithshme

Efektiviteti i zbatimit të strategjisë do të varet shumë nga sa efektive do të jetë mënyra e llogaridhënies, monitorimit dhe analizës vlerësuese për rezultatet e arritura në procesin e zbatimit të saj. Me qëllim që ky proces të japë rezultate, llogaridhënia, monitorimi dhe analiza vlerësuese:

- Do të shihen dhe realizohen për çdo nivel të menaxhimit publik si pjesë integrale e sistemit të planifikimit të integruar.
- Do të bëhen të detyrueshme përmes akteve normative sipërore
- Do të jenë të standartizuara për nga formati, metodat, koha e kryerjes, mënyra, koha dhe standartet e raportimit, si dhe natyra e politikave.
- Do të përfshijnë si pjesë të një procesi pjesëmarrës dhe demokratik përfituesit dhe aktorë të tjerë të involvuar, por jo strukturat zbatuese ose në konflikt interesi.
- Do të bazohen në një sistem rezultatesh dhe indiktoresh SMART, të bërë eksplisit, të miratuar paraprakisht, dhe të pandryshueshëm në proces.

4.2 Matricat e indikatorëve të monitorimit

Në vijim janë të formuluar indikatorët kryesorë të vlerësimit të arritjes së rezultateve nga politikat e parashikuara.

i-Menaxhimi i qendrueshëm i tokës, si komponenti bazë i zhvillimit të qendrueshëm bujqësor, dhe në harmoni të plotë me të

Tabela 5: Treguesit për objektivin 1

Nr	Treguesi	Njësia e matjes	2006	2013
1	Tapi të dhëna ⁶	%	97.2	100
2	Tokë e ujitur	000 Ha	188	250
3	Tokë e kulluar	000 Ha	200	250
4	Tokë e pakultivuar	%	Ne	2
5	Tokë për ferme	ha	1.1	1.2

ii-Rritja e punëzënies, të ardhurave dhe nivelit të jetesës së fermerëve dhe familjeve të tyre

Tabela 6: Treguesit për objektivin 2

Nr	Treguesi	Njësia e matjes	2006	2013
1	Të ardhurat bruto për ha	000 lekë	220	320
2	Të ardhura bruto për frymë		450	600
3	Tokë për ferme	ha	1.1	1.2

⁶ Perfundon nga fundi i vitit 2008

iii-Rritja e efencës ekonomike të sektorit bujqësor dhe atij agropërpunues, e cila shprehet përmes rritjes së prodhuesmerisë dhe cilësisë së produkteve të tyre

Tabela 7: Treguesit për objektivin 3

Nr	Treguesi	Njësia e matjes	2006	2013
1	Rendimenti perime	Ton/ha	223.3	250
2	Rendimenti fruta	Kg/rrënjë	18.8	25
3	Rendimenti rrush	Kg/rrënjë	96.6	110
4	Rendimenti ullinj	Kg/rrënjë	11.2	14
5	Rendimenti patate	Ton/ha	169.5	180
6	Rendimenti gumësht lopë	L/Krerë	2275	2700
7	Rendimenti gumësht dele	L/krerë	52.9	58
8	Rendimenti gumësht dhie	L/Krerë	100.4	110
9	Produktiviteti në agropërpunim	000 lekë/1 të punësuar	4800	6000
10	Produktiviteti për krah punë	000 lekë	2250	3200
11	% e frutikulturës në PBB	%	11	17
12	% e blegtorisë në PBB	%	45	50

iv- Garantimi i një standarti të sigurisë ushqimore (food safety) më të lartë për të gjithë popullsinë

Tabela 8: Treguesit për objektivin 4

Nr	Treguesi	Njësia e matjes	2006	2013
1	Gjedhë të matrikulluar	%	10	100
2	Të imta të matrikulluara	%	10	100
3	Ferma që zbatojnë PMB në bujqësi	%	Ne	20
4	Ferma që zbatojnë PMB në blegtori	%	Ne	20
5	Biznese të certifikuara për HACCP	%	Ne	30
6	Biznese me ISO	%	Ne	30
7	Tokë nën sistemin e bujqësisë së integruar	%	Ne	20
8	Tokë me bujqësi organike	%	Ne	5
9	Sistemi i bujqësisë me pak inpute	%	Ne	20

v-Përmirësimi i marketingut agrar

Tabela 9: Treguesit për objektivin 5

Nr	Treguesi	Njësia e matjes	2006	2013
1	Pjesa e fermerëve që shesin	%	93.4	98
2	Pjesa e produkteve të shitura	%	35	60
3	Raporti import/eksporte	Herë	7.5/1	5/1
4	Shitje për ferme	000 Lekë	219	320

Siç shihet nga tabelat, për një numër treguesish aktualisht është e pamundur të kemi vlerësime; kjo presupozon së i gjithe sistemi statistikor duhet ose do të pësojë përmirësimet dhe adaptimet e nevojshme në mënyrë që në vazhdimësi të bëhet i mundur monitorimi i shkallës së arritjes së

rezultateve ose produkteve të politikave dhe, përmes tyre, edhe shkalla e arritjes së qëllimeve të politikës bujqësore. Duke theksuar, gjithashtu, se një numër indikatorësh është e pamundur të parashikohen në mënyrë të saktë, për shkak të natyrës së tyre si dhe për shkak të pamundësisë ose mungesës së një vlerësimi objektiv të masës së ndryshimit të një rezultati çfarëdo me ndryshimin e një indikatorit çfarëdo me një njësi. Megjithatë, ky fakt vetëm mund ta kufizojë në një farë mase rëndësinë e këtyre lloj indikatorëve, por jo t'i zhvlerësojë ata.

4.3 Sinergjia midis komponentëve të zhvillimit

Sinergjia midis komponentëve të zhvillimit është një faktor i rëndësishëm i zhvillimit të bujqësisë. Kjo sinërgji është energjia që zhvillohet nga harmonizimi i këtyre komponenteve. Ky harmonizim duhet të realizohet në pakten në këto tre aspekte:

Harmonizimi brenda sektorit bujqësor

Brenda sektorit bujqësor nuk mund të fokusohemi tek teknologjitë dhe të lëmë menjanë ujitjen ose anasjelltas; nuk mund të lëmë menjanë teknikat e kultivimit ose të mbarështimit dhe të fokusohemi vetëm në teknologjitë ose anasjelltas; nuk mund të fokusohemi vetëm tek prodhimi dhe të lëmë menjanë operacionet e pasvjeljes, ose anasjelltas.

Harmonizimi midis sektorëve

Nuk mund të fokusohemi vetëm tek bujqësia dhe të lëmë menjanë agropërpunimin, ose anasjelltas. Nuk mund të fokusohemi të bujqësia ose agropërpunimi dhe të lëmë menjanë marketingun agrar, ose anasjelltas. Po kështu, nuk mund të mos kihet parasysh edhe efektet e ndërsjella që kanë zhvillimi i sektorëve të ndryshëm, për shëmbull zhvillimi rajonal, si rruget rurale, mbi bujqësinë dhe tregtinë dhe anasjelltas. Nuk mund t'i lihet e tërë përgjegjësia e zhvillimit sektorit privat, por duhet të ndërgjegjësohemi që bujqësia ka shumë nevojë edhe për mbështetje publike.

Harmonizimi midis tipeve të politikave

Në këtë kuadër, nuk mund të lëmë menjanë politikat nga kërkesa duke u fokusuar në ato nga oferta; nuk mund të lëmë menjanë politikat tregtare dhe të fokusohemi vetëm në ato prodhuese; nuk mund të fokusohemi tek politikat e sektorit duke harruar ato ndërsektoriale ose mbisektoriale; nuk mund të harrojmë politikat fiskale dhe të përqëndrohemi vetëm në ato bujqësore, ose anasjelltas. Nuk mund të ndërtojmë politika të mira bujqësore duke harruar ato të arsimit, turizmit, mjedisit, etj.

Për këto arsye, politika bujqësore shqiptare duhet të ndërgjegjësohet përfundimisht së për shkak të sinërgjisë së ulët, normat e zhvillimit dhe eficienta e rritjes së bujqësisë kanë vuajtur. Në të kaluarën ekuilibrat midis komponentëve të ndryshëm të zhvillimit bujqësor ishin më të gjerë dhe më tolerantë, kurse sot dhe në të ardhmen këta ekuilibra janë më të ngushtë dhe më ekzigjentë, ndaj nuk mund të neglizhohen pa efekte negative të dukshme mbi zhvillimin e sektorit bujqësor. Prandaj, në SSBU gjejmë vend politika dhe këndvështrime të shumanshme që i shërbëjnë zhvillimit bujqësor.

4.4 Raporti mes konvencionale dhe organike

Është e vështirë të thuhet se si duhet të jetë raporti midis produkteve bujqësore konvencionale dhe atyre organike në vitet që mbulon SSBU. Nga njëra anë nevojat për rritjen e ofertës së produkteve bujqësore lokale janë të mëdha dhe të shpejta, gjë që mund të arrihet më shpejt përmes përqasjes konvencionale. Por kjo është e shoqëruar me përdorimin relativisht të madh të

kimikateve artificiale, dhe pra edhe me ndotjen e tokës dhe më implikime mbi cilësinë dhe sigurinë ushqimore të produkteve të prodhuara. Nga ana tjetër, koncepti, njohuritë, kapacitetet dhe përgatitja e fermerëve, por edhe e konsumatorëve, për të ecur me shpejtësi në rrugën e prodhimit apo konsumit të produkteve organike, mungojnë dukshëm. Kjo na bën të gjykojmë se mund të ketë disa alternativa paralele zhvillimi: bujqësia me përdorim të metodave të trajtimit të integruar, bujqësia me përdorim të ulët të kimikateve, si dhe bujqësia organike. Rruga më e mirë për të ndihmuar arritjen e një raporti sa më të mirë mes këtyre orientimeve, sidomos mes produkteve konvencionale dhe atyre organike, është të planifikojmë dhe mbështesim aktivitete sa më efektive për shtimin e produkteve organike, duke filluar me identifikimin e projekteve specifike, me organizimin seminareve dhe shkembimit të përvojave, të fushatave sensibilizuese për fermerët dhe konsumatorët, mbledhjen dhe shpërndarjen e informacioneve mbi feramat dhe produktet organike, etj. Shërbimi këshillimor do të duhet të luajë një rol esencial në këtë proces. Dhe është e rëndësishme të mos kapemi vetëm pas produktivitetit të prodhimit për njësi të sipërfaqes, por edhe pas të ardhurave për njësi të sipërfaqes. Ky koncept do të na orientonte me shpejt drejt produkteve organike dhe do të ndihmonte në ngushtimin e hapësirave të bujqësisë konvencionale dhe zgjerimin e tyre të bujqësisë organike. Kjo e fundit do të mund të zhvillohej edhe më shpejt po të kemi parasysh dhe të identifikojmë zonat, mikrozonat, produktet më të mundshme për tu prodhuar në mënyrë organike, me destinacion qoftë tregun e vendit qoftë atë të jashtëm.

Sidoqoftë, theksojmë se në kuadrin e SSBU, në të ardhmen bujqësia organike do të ketë një mbështetje të veçantë përmes planeve të veprimit, me masa konkrete politike dhe aktivitete promovuese.⁷

---

⁷ Shih Planin e Veprimit të Bujqësisë Organike.

KAPITULLI 5

RRJEDHOJAT PËR BURIMET

5.1 Hyrje në kostimin e strategjisë

Zbatimi i SSBU varet në masë të konsiderueshme nga niveli i objektivave të vendosur dhe kostoja publike që do të mbështesë realizimin e tyre. Objektivi kryesor që lidh në një masë të konsiderueshme të gjithë objektivat e tjerë është rritja e prodhimit bujqësor dhe agrorshqimor, ose më mirë rritja e produktivitetit sepse ky tregues përfshin edhe problematikën e numrit të të punësuarve në bujqësi.

Shqipëria realizon sot gati 20 herë më pak prodhim për një të punësuar në bujqësi se sa vendet e vjetra të BE mesatarisht, ose gati 4 herë më pak se vendet e reja në momentin që këto iu bashkangjiten BE-së. Shqipëria është një vend i varfër, ku mbizotëron varfëria rurale. Shqipëria nuk mund të reduktojë sa duhet varfërinë nëse rritja e prodhimit ndodh me 3-4% çdo vit. Me këtë rritje fermerët shqiptarë në vitin 2013 do të jenë më mirë, por ende mjaft të varfër.

Nëse duhet të arrijmë nivelin 3000 € për të punësuar në bujqësi, nga 1800 sot, gjithësesi disa herë larg nivelit të vendeve të sapohyra në BE, rritja vjetore në bujqësi duhet të jetë rreth 8%. Dhe nëse në vitin 2013 ne duhet të kapim nivelin 5000 €, prapë larg nivelit të atëhershëm të këtyre vendeve, ne duhet të rritemi me 16% në vit.

A janë të mundshme këto rritje? Ato janë të mundshme. Studimet tregojnë se vetëm nga shtimi i tokës së ujitur me 10%, prodhimi rritet me të paktën 0.5%⁸. Nëse ne realizojmë objektivin në fushën e ujitjes, vetëm nga kjo pritjet të kemi rreth 5% rritje të prodhimit. Nëse arrijmë të fusim nën kulturë sipërfaqe të tëra toke të lëna djerrë dhe ndërpresim abuzimin me tokën, rritja e prodhimit do të ishte gati proporcionale me përmirësimin e arritur në këtë drejtim. Ka studime që i atribuojnë rritjes së madhësisë së fermës një % të rëndësishme të rritjes së prodhimit⁹. Nëse ne arrijmë të nxizim një rajonizim ose specializim të prodhimit, përmes politikave fiskale dhe skemave të mbështetjes direkte, eficaenca e tokës dhe investimeve do të ishte më e lartë, gjë që do të shoqërohej me produktivitet më të lartë të tokës. Ka studime që tregojnë se roli i ekstensionit bujqësor është po aq efektiv në drejtim të rritjes së prodhimit sa edhe teknologjitë përkatëse. Po të shtojmë këtu edhe përmirësimet e parapara në teknikat dhe teknologjitë e prodhimit, si dhe përmirësimin e konkurrencës përmes zbtimit korrekt të ligjeve dhe rregullave, si dhe përmirësimin e informacionit, mund të themi me bindje se në fushën e bujqësisë dhe ushqimit ka mundësi për të vendosur objektiva të lartë të rritjes së prodhimit. Këto mund të jenë edhe mbi 10% në vit.

Duhet pasur parasysh gjithashtu se mbështetja e bujqësisë duhet të jetë e vazhdueshme për të garantuar rritje të vazhdueshme, pra të qëndrueshme. Nëse do të mendonim për një rritje në afatshkurtër, për shëmbull për dy apo tre vjet, mbase nuk do të duheshin shumë investime edhe për të marrë 3-4% rritje në vit, kjo për shkak të inercisë së sistemeve ekonomike dhe të aktiviteteve mbështetëse jopublike dhe të faktit se investimet e viteve të kaluara e vazhdojnë efektin e tyre për disa vjet në të ardhmen. Rritja ekonomike e vazhdueshme edhe në afatgjatë do të garantohet me mbështetje të mjaftueshme dhe të përvitshme.

⁸ Albania: Strategic policies for a more competitive agriculture sector, Draft, f.26, WB, April 2007

⁹ Albania: Strategic policies for a more competitive agriculture sector, Draft, f.30, WB, April 2007

5.2 Metodatat e kostimit të strategjisë

Për shkak se mungon një metodologji e përpunuar qartë për kostimin e strategjive sektoriale, si edhe të studimeve relevante, kostimi përbën çështjen më të ndërlikuar të SSBU. Kjo vjen nga fakti që kemi të bëjmë me një plan shumëdimensional, një periudhë afatgjatë planifikimi, çka involvon mjaft pasiguri, një strategji që ngërthen një numër të konsiderueshëm degësh dhe nënsektorësh, rezultatesh, politikash dhe indikatorësh. Në shumicën e rasteve nuk është e mundur të dihet as kostoja për njësinë e indikatorit, për shëmbull sa para duhen harxhuar për të rritur rendimentin e frutave me 1 kg për rrënjë në shkallë vendi; ose sa para do të duheshin për të riparuar një digë, bile këto pyetje shpesh mund të jetë e vështirë edhe të bëhen.

Këto vështirësi bëjnë që kostimi i strategjisë të bazohet me shumë në një proces përlllogaritjesh indirekte se sa direkte.

Mënyra indirekte mund të aplikohet në tri metoda të ndryshme:

- **Në bazë të pritshmërisë së investimeve dhe shpenzimeve**
- **Në bazë të pritshmërisë së elasticitetit ose efektit të investimeve për indikatorët kyç**
- **Në bazë të niveleve përfundimtare (të vitit 2013), të paravendosura për targetet kryesore**
- **Tavanet e PBA-se**

Mënyra e parë është më e thjeshtë, por ajo ka si difekt kryesor se nuk lidh dot nivelin e indikatorëve që duhet të arrihen me nivelin e shpenzimeve ose investimeve që duhet të kryhen për të garantuar arritjen e niveleve të parashikuara të atyre indikatorëve. Gjithashtu, përlllogaritjet mbi pritshmerinë e investimeve janë zakonisht subjektive dhe rezultat i vlerësimeve kryesisht josasiore mbi normat e rritjes që pritet të ndodhin në të ardhmen, bazuar në cilësinë e klimës së biznesit, tiparet dhe normat e rritjes së investimeve dhe të prodhimit në të kaluarën, etj.

Mënyra e dytë mund të bazohet në pritshmerinë (në %) të rritjes së niveleve të elasticiteteve të investimeve të indikatorëve kyç. Në rastin e SSBU të tilla indikatorë mund të jenë rendimentet në produktet kryesore, dhe çmimet në porten e fermerit, sepse në nivelin e këtyre treguesve shprehet në një masë të konsiderueshme, direkt ose indirekt, edhe niveli i kostove të prodhimit për njësi produkti, cilësia e produkteve dhe pra edhe aftësia konkurruese, po ashtu edhe shkalla e aksesit në treg, niveli i teknologjive të zbatuara dhe niveli i të ardhurave për frymë, deri diku dhe siguria ushqimore.

Mënyra e tretë, do të kërkonte të ishin të përcaktuara niveli i targeteve kryesore për vitin 2013. Këto nivele nuk janë parashikimet së *ku pritet të jenë* këto tregues në vitin 2013, por parashikimet së *ku duam të jemi* në vitin 2013. Mbi këtë bazë, duke ecur mbrapsht, bëhet parashikimi i indikatorëve për çdo vit të strategjisë dhe kështu vazhdohet me kostimin. Problemi me këtë mënyrë është se mund të konkludohet në shifra jorealiste, të pamundshme për kostot e strategjisë, sepse targetimi nuk merr parasysh mundësitë reale për të gjeneruar zhvillim.

Bazuar në tavanet e PBA, të miratuara nga qeveria për sektorin e bujqësisë dhe ushqimit, kostimi thjeshtohet në mënyrë të dukshme. Në këtë rast e gjithë puna e kostimit të SSBU fokusohet në formulimin e :

- **Objektivave që duhet të arrihen në sektorin e bujqësisë dhe ushqimit**
- **Indikatorët për matjen e shkallës së arritjes së objektivave të vendosur**
- **Politikat që duhet të ndiqen për të arritur objektivat e vendosur**

Objektivat e SSBU janë ata që janë paraqitur në kapitullin përkatës, por shkalla e arritjes së tyre do të varet mjaft edhe nga masa e mbështetjes financiare shtetërore. Edhe politikat përgjithësisht nuk lidhen me masën e mbështetjes buxhetore, por shkalla ose gjerësia e përdorimit të tyre nga pikëpamja territoriale, sektoriale dhe sipas objektivave do të varet nga madhësia e kësaj mbështetjeje. Indikatorët do të varen në masë të rëndësishme nga nga masa e mbështetjes buxhetore të SSBU.

5.3 Kostimi për 4-5 % rritje vjetore

Kostimi i SSBU është bërë duke u bazuar në tavanet e PBA për periudhën 2008-2010, me një rritje vjetore 4-5% në vit për vitet e tjera. Rritja e investimeve për bujqësinë do të vijë kryesisht nga identifikimi i projekteve të reja, nga fondet e IPARD, pjesërisht edhe direkt nga buxheti i qeverisë shqiptare.

Tabela e mëposhtme tregon koston e SSBU, përfshire koston administrative të MBUMK, sipas viteve:

Tabela 10: Buxheti i SSBU (mld leke)

Emërtimi	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Buxheti (mld leke)	5.80	4.70	5.00	5.3	5.6	5.85

5.4 Çështje kritike të lidhura me buxhetin e bujqësisë

Pavarësisht nga llogaritjet, realizimi i parashikimeve të strategjisë në nivele të kënqashme, do të varet nga menaxhimi i disa çështjeve kyç, që mendohet të jenë çështje kritike të strategjisë. Midis tyre përmendim:

Kutia 14: SSBU dhe buxheti publik për bujqësinë

Në programin buxhetor afatemesëm (PBA) për periudhën 2008-2010 bujqësia dhe ushqimi parashikohen të marrin nga 2 në 1.5% të buxhetit publik. Kjo shifër është mjaft e vogël krahasuar me disa sektorë të tjerë. Këto shifra duken akoma me kritike po të kemi parasysh se: në bujqësi punojnë 58% e fuqisë puntore të vendit; rreth 55% e popullsisë jeton në zonat rurale dhe rreth 80% e saj merret me bujqësi; bujqësia jep gati 21% të PBB ; varfëria është më e përhapur në zonat rurale, pra në familjet fermere; bujqësia është motori i zhvillimit ekonomik të vendit. Shifrat e PBA janë të vogla edhe në raport me atë çfarë shpenzojnë për bujqësinë vende të tjera. Kështu, Moldavia shpenzon për bujqësinë 3% të buxhetit, Serbia 2.5%, Azerbajxhani 6%, Armenia 9%, vendet në zhvillim në përgjithësi harxhojnë 6-8%, ndërsa vendet e zhvilluara industriale harxhojnë midis 3 dhe 5%, kur dihet që bujqësia në këto vende zë rreth 2-3%, bile edhe më pak të PBB dhe përqindja e të punësuarve në këtë sektor shpesh është edhe nën 2. Për t'u zhvilluar shpejt dhe për të reduktuar varfërinë në mënyrë të dukshme, veç kontributit në rritje të sektorit privat, edhe buxheti publik duhet të mbështesë me shumë

- Identifikimi dhe sigurimi i projekteve të reja
  - Mbështetja financiare epr bujqësinë
- Progresi për MSA (lidhet me financimet në kuadrin e IPA-s)
- Monitorimi dhe vlerësimi (efektiviteti i projekteve)
- Sigurimi i një procesi pjesëmarrës në tërë gjatësinë e ciklit të politikave
  - Ristrukturimi dhe konsolidimi administrativ mund të jetë një çështje kritike, sepse cilësia e

burimeve njerëzore dhe e strukturave implementuese do të jetë e rëndësishme për arritjen e objektivave të politikës.

Identifikimi i projekteve të reja është çështje kyç, sepse deficitet strategjike janë të konsiderueshme; në vitin 2009 shterrin thuajse të gjitha projektet aktuale dhe ky vit është shumë afër. Në të kundërt është i nevojshëm një kontribut më i madh publik në investimet për bujqësinë.

Investimet për teknologjitë, por edhe shpenzimet për informacion më të besueshëm dhe më të shumtë dhe këshillim do të duhet të luajnë rol kryesor në strukturën e shpenzimeve publike për bujqësinë, ndërkohë që nuk pritet ndonjë aktivizim i shpejtë dhe i konsiderueshëm i sektorit privat të huadhënies për bujqësinë.

Mobilizimi i kursimeve brenda në sektor do të marrë mbështetje të veçantë, dhe pritet të luajë rol të përmirësuar në financimin e zhvillimit bujqësor. Platformat e Inovacionit Rural (PIR) dhe partnerшипet, si për shëmbull ato të ngjashme me Grupet e Veprimet Lokal (GVL) në BE, pritet të marrin rol të veçantë edhe në këtë aspekt.

5.5 Kur IPA të jetë në Shqipëri

IPA (Instrument for Pre-Accession) do të thotë **Instrumenti i Para-Aderimit**. Tashmë ai do të jetë i vetmi instrument ndihmë i BE për vendet aspiruese, sepse instrumentet paraardhës, si PHARE, SAPARD, CARDS, ISPA, nuk do të jenë më të vlefshëm. IPA është instrumenti apo mekanizmi me anën e të cilit BE do të ndihmojë vendet që aspirojnë për integrim në këtë organizatë dhe që kanë marre statusin e vendit kandidat. Shqipëria është ende vend potencial. Në keto kushte Shqipëria mund të mbështetet nga IPARD. Ky mekanizëm mbulon pesë fusha ose komponentë:

1. **Ndihmë për tranzicionin dhe ndërtim kapacitetesh**
2. **Kooperim ndërkufitar**
3. **Zhvillimi rajonal**
4. **Zhvillimi i burimeve njerëzore**
5. **Zhvillim rural ose komponenti IPARD (Instrumenti i para-aderimit për zhvillimin rural)**

Si vend potencial Shqipëria mund të përfitojnë vetëm nga dy komponentët e parë, por një pjesë të fondeve të marra në këto dy komponente mund t'i shpenzojnë për komponentin e pestë. Për vitin 2007 Shqipëria mori nga BE 61 milion € për të dy komponentet e parë. Në vitin 2010 kjo shumë do të arrijë në 93.2 milion. Këto fonde menaxhohen nga Delegacioni i Komisionit europian në Tiranë.

Kur Shqipëria të bëhet vend kandidat i BE, do të përfitojë mbështetje për të 5 komponentët e IPA-s, pra edhe për zhvillimin rural, përfshirë aty edhe bujqësinë. Në bazë të përvojës së vendeve të tjera ajo do të marrë afërsisht 93 milion € në vit. Për zhvillimin rural në kuadrin e IPARD ose IPA-5, Shqipëria do të marre afërsisht midis 5 dhe 13 € ndihmë për hektar, ose rreth 5.6 deri 14.6 milion € në vit. Dy nga kushtet e rëndësishme për këtë do të jenë hartimi i strategjisë së zhvillimit rural sipas standardeve europiane dhe ngritja e një agjencia pagesash për të administruar ndihmën që do të jepet. Natyrisht, do të duhet të ngrihet edhe një sistem i përshtatshëm informacioni bujqësor që përbëhet nga regjistra dhe tregues të rëndësishëm, e cila ka një kosto të konsiderueshme.

5.6 Kontributet financiare për bujqësinë: një shikim më i gjerë

Kontributet financiare per bujqësinë dhe ushqimin pritet që të jenë më të gjera se sa parashikohen vetëm në buxhetin publik bujqësor.

Në rradhë të parë vetë fermerët dhe agrobizneset do të përballojnë një kosto shtesë për investime të drejtpërdrejta, ashtu si në vitin 2006 kur së bashku investuan rreth 36 milion €. Huatë bankare per bujqësinë, me përmirësimin e kuadrit ligjor të biznesit dhe veçanërisht atij bujqësor, pritet të shtohen. Fondi për Financimin e Zonave Malore, FFZM, gjithashtu është mjaft aktiv edhe ne bujqësi. Deri në fund të vitit 2006 ky fond kishte 5343 klientë ndërsa portofoli i kredisë së tij arriti në 1.3 miliardë lekë. Nga kjo shumë, huatë për bizneset agrourbimore dhe fermerët kishin një peshë të konsiderueshme. Me mbështetjen e IFAD dhe të Kooperacionit Zvicëran, ky fond do të vazhdojë aktivitetin e tij edhe për disa vite të tjerë.

Që nga viti 2002 është në aktivitet edhe Unioni i Shoqatave të Kursim-Kredisë (USHKK). Duke bashkuar financimet e disa donatorëve dhe kursimet e fermerëve, përmes shoqatave të kursim-kredisë, ky organizëm ka kontribuar ndjeshëm në financimet për bujqësinë. Me rreth 100 SHKK, 13000 antarë dhe një portofol kredie prej mbi 1.6 miliardë lekë ky fond ka mundur të ketë mbi 500 deponues dhe 8700 klientë. Ai do të jetë një aktor i rëndësishëm i financimeve të bujqësisë përgjatë gjithë horizontit kohor të SSBU-së.

Fondi i Zhvillimit të Zonave Malore (FZHVM) ka qënë dhe do të vazhdojë të jetë për disa vite një tjetër bashkëkontributor i qeverisë për financimin e bujqësisë. Një pjesë të financimeve të tij ky program do ta alokojë në drejtim të teknologjive bujqësore, marketingut dhe tregjeve, asistencës teknike dhe këshillimit bujqësor.

Në Shqipëri veprojnë një rrjet mjaft i gjerë miniprojektsh me karakter bujqësor, apo me spektër më të gjerë. Ato kanë kontribuar gjerësisht në teknologji bujqësore, informacion dhe këshillim teknik për fermerët dhe agropërpunuesit. Përmendim Agrinas, Dorkas Aid, Oxfam, Plan Albania, CESVI, etj. Kontributet e tyre konkrete nuk janë të evidentuara saktë, por gjykohet se ato janë të rëndësishme dhe do të vazhdojnë. CESVI, për shëmbull, është në procesin e identifikimit të një projekti të ri prej 1.7 milion €. Këto kontribute do të vazhdojnë edhe për disa vite në të ardhmen dhe kjo do të ketë efekte shtesë në arritjen e objektivave të SSBU.

5.7 Partneriteti publik-privat

Një nga çështjet më të rëndësishme të SSBU është edhe nxitja e bashkëpunimit midis qeverisë dhe sektorit privat në fushën e bujqësisë. Bashkëpunimi në financimin e bujqësisë përmes huave dhe mbështetjes me projekte të vecanta tashmë është i njohur dhe realizohet natyrshëm në kuadrin e tregut. Ai realizohet natyrshëm dhe në një sërë shërbimesh, si ai këshillimor, informim, etj., ku sektori publik me atë privat japin kontribute të caktuara. Ajo që propozohet të jetë e theksuar në këtë strategji është forcimi i partneritetit në bashkëfinancimin e projekteve të zhvillimit. MBUMK ka përgatitur një numër koncept-projektsh, ku përveç kontributit të qeverisë dhe në rast zbatimi parashikohet që të kontribuojë edhe sektori privat me deri 30-40% të kostos së tyre. Ky partneritet do të zhvillohet më tej edhe në fushën e këshillimit bujqësor. Natyrisht, për ta futur në një linjë të qendrueshme këtë partneritet do të duhet të hartohet apo përmirësohet edhe legjislacioni përkatës, që të përcaktojë ashtu si duhet kushtet, mënyrat, limitet, si dhe të gjitha çështjet e nevojshme që partneriteti privat-publik të institucionalizohet dhe forcohet më shumë.

Referenca:

1. A policy agenda for pro-poor agricultural growth, E. Dorward, Wye College, London, 2001
2. Acces for agricultural and food products from Albania to EU, A. Swinbank, FAO, 1994
3. Advancing participatory technology development, ETC-Holland, 2003
4. Agricultural information and communication in Albania, G. Tansey, FAO, 1994
5. Agricultural land protection policy for Albania-H. M. Jacobs, 1997
6. Agricultural Policies in less developed countries, F. Ellis, Cambridge University
7. Albania: Strategic Policies for a more competitive agriculture sector, Discussion draft, WB, 2007
8. Albanian agriculture in transition, Conference, UBT, 2001
9. An agricultural strategy for Albania, WB-EU, 1992
10. Biointensive IPM, Rex Dufour, NCAT, 2001
11. Bujqësia dhe shkencat bujqësore nga tranzicioni drejt integritit europian, Konfernce, UBT, 2002
12. Creation of land markets in transition countries, J.D. Standfield, 1999
13. Country report: Albania, ARCOTRASS Consortium, 2006
14. Ekstensioni bujqësor si një mjet zhvillimi, M. Osmani, 1999
15. Elements of agricultural trade policies, J.P.Houck, University of Minnesota, 1986
16. Fundamentals of land consolidation as an instrument to abolish fragmentation of agricultural holdings, Jan Sonnénberg, Delft University, Holland, 2002
17. Getting agriculture moving, A. Mosher, 1995
18. Good Agricultural Practices, Wikipedia, 2007
19. Harta e potencialeve prodhuese të fruta perimeve për treg në disa rrethe të vendit, MBU-GTZ, 2004
20. Institutions and economic policies for pro-poor agricultural growth, DFID report, 2004
21. Making agricultural trade liberalization work for the poor, Joahim von Braun etc., IFPRI, 2004
22. Marketing strategies for small farms, Emanuel I.S. Ajuzie, Lincoln University
23. Menaxhimi efektiv i zhvillimit bujqësor, M.Osmani-K.Pata, 2002
24. National strategy plan for rural development 2007-2013, Republik e Sllovenise
25. Networking for innovation, Solomon M., etc., 1997
26. Nxitja e eksporteve shqiptare-rekomandime perhartimin e një strategjie kombëtare, ME-GTZ, 2002
27. Opportunities for Korca- An agroeconomic study, ETC Holland-IARA Albania, 2004
28. Plani I zhvillimit të infrastrukturës së tregjeve publike, John Tracey White, FAO, 2005
29. Platforma e ristrukturimit të Shërbimit Këshillimor, MBU, 1998
30. Policy and politics for smallholder agriculture, Regina Birner, etc., IFPRI, USA, 2005
31. Policy issues for the agricultural sector of Albania, G. Christensen, FAO, 1995
32. Principles of agricultural economics, D. Colman-T.Young, Kambridge University, 1989
33. Pro-poor policies, Hafiz A. Pasha
34. Raporti vjetor 2005-Banka e Shqipërisë
35. Rural Strategy Albania-undërpinning growth and sustainable development, WB-2002
36. Së bashku për një SKZHES të bazuar në Objektivat e Mijëvjecarit, MF-UNDP, 2005
37. Shqipëria: një vlerësim i varfërisë, WB, 2003
38. Shqipëria: ruajtja e rritjes së qendrushme edhe pertej tranzicionit, WB, 2004
39. Sida dhe perspektiva të ekstensionit bujqësor, I.Tarelli, 2005
40. Social organization of innovation, Solomon M., etc., 1997
41. Strategjia e Bujqësisë dhe Ushqimit, MBU-GTZ, 2003
42. Strategjia e Gjelbër, MBU, 1998
43. Strategjia Ndërsektoriale e Zhvillimit Rural, MBUMK, 2007
44. Sustainable Agricultural and Rural development, UN, 2000
45. The impact on investment and production of different agricultural policy instruments, Carmel Cahill, OECD, 2005
46. Thinking about rural development, A. Mosher, 1976
47. Zhvillimi bujqësor i qendrushëm, vlerësime dhe probleme, M.Osmani- K.Pata, 2001